

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2016

Joaquin Costillares
la plaza de toros de
años de 1780 y si-
Sevilla a 23 de
murió a 6 de

primera espada de
Madrid por los
guientes, nació en
Agosto de 1755
Enero de 1799.

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2016

SUMAR

iulie

2016

4 Cine va răzbuna jertfa?

M. SADOVEANU

5 O fiică a Nimfei Europa
Martha Bibescu

G. FILITTI

9 Arcul înstrunit,
gata să sloboadă săgeata
Luna iulie, acum 100 ani

T. STĂNESCU-
STANCIU,
AL. PIȚIGOI,
D. MATEI

14 Ne aliem
cu Occidentul,
negociem cu Rusia
Documente ruse despre
semnarea convențiilor
politică și militară,
4 august 1916

V. GUZUN

CLIO ANUNȚĂ

19 Verdun.mapn.ro
S. IOSIPESCU

92 Furate și regăsite

INEDIT

20 Punct ochit,
punct lovit

Scenarii britanice
pentru România, în 1914
AL. PIȚIGOI

40 Cu minte
de regină
și suflet de poetă

Cuplul Ferdinand – Maria
radiografiat
de regina Elisabeta
S.I. ZIMMERMANN

24 1946.
Reconectarea
București – Washington
C. NIȚULESCU

29 „La nemulțumire
se restituie
imediat costul”
Reclame la începutul
veacului trecut

A.-L. CHIȘ

EVENIMENT

32 Istorii
din fotografii

Expoziția
„Soldați români în
armata austro-ungară”,
Arhivele Naționale
C. PĂIUȘAN-NUICĂ

80 Privind în trecut,
ca să vezi mai bine
viitorul

Despre relațiile
româno-polone
la Cracovia

D. MATEI

33 Doi sfinți
și o fecioară

Povestea culorilor
drapelului francez

R. DELPARD

38 100 de veri

Neagu Djuvara
combatant în Al Doilea
Război Mondial

M. MOȘNEAGU

magazin istoric

Anul XLIX – serie nouă – nr. 7 (592)

iulie 2016

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Marie Joseph Paul Yves Roch Gilbert Du Motier, marchiz de La Fayette (1757-1834), aristocrat liberal francez, avea numai 19 ani când a făcut prima călătorie pe continentul american. Va participa activ, ca voluntar, contra voinței familiei și a regelui Franței, la războiul de independență al coloniilor britanice, de partea insurgenților (generalul Washington îi va atribui gradul de general), iar sub imperiul lui Napoleon se va retrage în emigrație (1792-1800), refuzând orice post oficial, după ce încercase o reconciliere a regalității cu revoluția (portret de Joseph-Désiré Court, pictor contemporan generalului)

2 Joaquín Rodríguez zis „Costillares” (1748-1800), renumit toreador spaniol, considerat părintele coridei moderne, a schimbat modul de organizare al luptelor cu taurii. Provenit dintr-o familie de toreadori, Costillares a fost preferatul nobilimii spaniole, pentru eleganța și grația sa, spre deosebire de marele său rival, Pedro Romero, favoritul poporului

3 Castelul Bănița din Bonțida este cea mai mare construcție de acest tip din Transilvania. Înălțarea lui a început în secolul al XVIII-lea în stil baroc, dar forma finală cu specific englez, într-un stil romantic, ce l-a făcut deosebit în spațiul intracarpatic, a căpătat-o la începutul secolului al XIX-lea. După ce a cunoscut o perioadă de restriște cu multiple distrugereri, acum se încearcă restaurarea acestuia. O parte din nucleul de construcții ce formează castelul a fost renovată și reabilitată, dar mai este foarte mult de muncă

4 „Atlas Farnese”, așa este intitulată această sculptură în marmură, copie romană de secol II a unei sculpturi elenistice a lui Atlas în genunchi, ținând pe umeri, ca pedeapsă dată de Zeus, globul pământesc. Este cea mai veche statuie a titanului aparținând mitologiei grecești cunoscută azi și înfățișează și cea mai veche reprezentare a sferei celeste. În secolul al XVI-lea a fost achiziționată de cardinalul Farnese pentru villa sa din Roma, iar astăzi se află la Muzeul Național de Arheologie din Napoli

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BĂRINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păușan-Nuică

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11-14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15-702, Cod 010155, Telefon,
Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

O TRISTĂ ANIVERSARE

Zilele acestea s-au împlinit doi ani de când a izbucnit în Vechea Europă o mare criză.

Oricât sânge nevinovat s-a risipit în timpurile trecute; oricâte s-au îngrămădit jertfe peste jertfe pentru dobândirea unui drept și pentru îmbunătățirea raporturilor între oameni; oricât s-au străduit cei mai nobili urmași ai lui Prometeu ca să răpească cerului și necunoscutului misterele, împuținând suferința, afinând generație după generație și clădind o lume nouă așa de depărtată de a neguroșilor strămoși din peșteri – zadarnic! Sufletul cel vechi

al omului, neliniștit și crud, s-a trezit iarăși. Trăesc în luptătorii de azi bolnavele inimi ale cruciaților, asprele și cruntele suflete ale măcelului de 100 de ani.

Se înțelege că războiul se face acum altfel. Fronda, săgeata, lancea și arcebuza sunt înlocuite cu diabolice și formidabile instrumente de distrugere.

Slabelor contingente de cavalerie și pedestrași le-au luat locul nesfârșite și nesecate legiuni. Națiunile în masă s-au prăbușit unele asupra altora și s-au înțeleșt. În locul unei învălmășeli de o clipă, avem acum războiul științific, sistematic, pe fronturi de mii de km. Lungile războaie ale trecutului, cu pustiirile lor, cu ciuma, cu foamete, s-au prelungit acum într-un războiu de tragică intensitate, care tinde să realizeze într-un timp scurt ororile unui veac! S-au schimbat mijloacele de luptă; a evoluat și războiul; sufletul mulțimii e același.

Căpeteniile ridicau odinioară limbile pămantului în numele unui drept și al unui ideal și le duceau la pradă și omor. Și astăzi idealuri au ridicat mulțimile lesne-crezătoare. Plugarii cei cuminți și uvrierii cei fără de hodină au pornit însuflețiți unii contra altora, făcând de fapt un războiu al marilor capitaluri și uzine. Germania luptă ca să își facă loc pe mări mărfurilor ei, Anglia să-și apere apagiile. Rusia vrea să-și deschidă un drum la sud. Franța și-a legat interesele de ale Angliei

MIHAIL SADOVEANU

și Rusiei. Dar mulțimile mor pentru civilizație și dreptate. Pentru popoarele mici luptă Anglia, înăbușind în același timp în sânge revolta irlandezilor. Pentru libertate și civilizație luptă Rusia și Ungaria.

E adevărat că conștiința acestor mulțimi care luptă și idealurile care le mână la măcel sunt întreținute de o disciplină de fier și de legea marțială.

Această lege marțială și aceste idealuri au dus și duc la măcel și pe frații noștri, de aceeași limbă și sânge, în șiraguri nesfârșite. Românii din Valea Timocului au căzut

în munții sârbești pentru independența acestui brav popor. Împotriva lor au luptat regimentele transilvănene de supt coroana Sfântului Ștefan, cu o încăpățănare vrednică de mirare, afirmând încă o dată drepturile și forța Ungariei. Și la granița celor două împărății vecine, bucovinenii și basarabienii s-au înțeleșt din prima clipă și se luptă și azi, unii pentru legea creștinească și țar, alții pentru un împărat și o patrie. Și la granița italiană și în Polonia ruscască acești oameni luptă, cad și mor cu miile și în urmă le rămân ogoare părăginite, orfani și lacrimi – dovadă că războaiele se fac pentru idealuri și dreptate.

Am ajuns astăzi la un moment de reculegere și de gânduri. S-au împlinit doi ani de măcel. Românii luptă pe toate câmpurile de bătălie, însemnând cu cruci umilite și cu gropi comune de cadavre trecerea lor eroică. Dar zădărnicia luptei lor e vădită. Căci în nebunia ce a cuprins tristul nostru continent, ei sunt jertfe curate, și pe mormintele lor nu vor crește florile răsplății.

Cine va plăti cruda jertfă a acestui nefericit popor? Cine-l va răzbuna? Dar cine va răsplăti jertfele unei lumi întregi? Și cine va răzbuna pe nevinovații zdrobiți, risipa căminurilor și pustiirile urei? [...]

(Ziarul *Minerva*, 25 iulie 1916; fragmente)

ISTORIE ȘI FILM

43 De la
„Casablanca“
la „Valkyria“
*Evoluția ofițerului german
în filmele postbelice*
C. HENTEA

47 Obstetrică
în Transilvania
Secolului Luminilor
A. FEHÉR

DIN ALTE VREMURI

51 Pe Vârful cu Dor
la 1903
A. STERN

PORECLA ÎN RENUME

53 Ciocârlia...
spioană
Marthe Richet
F. DOLGHIN

EXCLUSIVITATE

57 Nici gândul
nu mai era liber
*Prizonieri români
în U.R.S.S.*
A.S. GLADIȘEVA

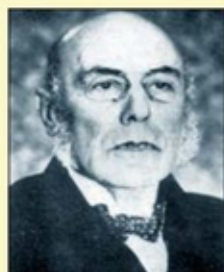
PASTILA DE CUVINTE

61 Polichinelle
cu ale lui secrete
M. SALA

63 Falsa cerere
a lui Octav Băncilă
M. PAVEL

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Acasă la strămoși
*Nicolae Coculescu
în excursie la aromâni*
M. STAVINSCHI

71 Aparat
de măsurat umbra
*Cadrane solare
în Dobrogea antică*
D. IONESCU

75 Întâiul
Sherlock Holmes
cu fustă
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

82 Brâncuși
la Leningrad
V. SAMOȘKIN

84 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
**C. TRONCOTĂ,
D. MATEI**

88 Ole, torero
și a lui poveste
C. ȘENCHEA

ADDENDA ET CORRIGENDA

90 Accidentul
feroviar de la Prunișor
G. ALDESCU-ALDEA

HOOVER INSTITUTION

93 Ianuarie 1938.
Iuliu Maniu
se adresează partidului

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

28; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

interesantă. Soțul ei, George Valentin, și-a împărțit timpul între pasiunea pentru avioane (a fost de altfel președintele Federației Internaționale Aeronautice, ceea ce presupunea și zboruri riscante, unele terminate cu accidente) și încercături sentimentale, nu totdeauna onorabile. Oricum, aparențele au fost mereu salvate. În societatea bucureșteană, când el era pe moarte, s-a spus că Martha l-a vegheat griulie ca nu cumva să facă, în ultima clipă, un testament în favoarea ultimei iubite, doctorița Elenuta Leonte.

Aceste amănunte n-ar mai interesa azi pe nimeni; numai că din istoria acestei perechi cu moralitate discutabilă rămân câteva elemente majore, între care o călătorie în Persia (*Magazin istoric*, nr. 2/2016). De acolo își amintește scriitoarea o urare: „Să nu-ți scadă umbra niciodată!”. Scrie o carte, *Opt Paradisuri*, bine primită în Franța. În țară, Elisa Brătianu (*Magazin istoric*, nr. 12/2006) o găsește „lipsită de sinceritate”. Tot sub impresia Persiei scrie și *Macii*.

Al doilea element benefic și, am zice, profitabil pentru posteritate al mariajului ei a fost primirea ca dar din partea soțului, în 1911, a moșiei Moșoaia. Din acel moment ea avea să se ocupe statornic de bătrânul conac brâncovenesc, aducându-l la standarde europene, adevărată reședință princiară, rivalizând foarte adesea cu ceea ce putea oferi familia regală. Și aici nu e

Femeia care a fascinat

vorba doar de rafinamentul decorăției interioare ori de originalitatea parcului plin de stânjene și a lacului acoperit de nuferi, ci și de calitatea oaspeților. Pentru că societatea Marthei Bibescu înseamnă elită europeană, de la capete încoronate la prim-miniștri, scriitori celebri, diplomați, clerici. Îl aduce acolo pe arhitectul italian Rupolo, care începe o restaurare atentă și inspirată alături de arhitectul român G.M. Cantacuzino. Cumpără mătăsărie venețiană, amenajează, decorează și... scrie. Pentru că de fapt această femeie excepțională își îm-

parte viața între prietenii celebre și o literatură mereu proaspătă, neașteptată, primită favorabil de majoritatea criticilor.

Intre legăturile faimoase se numără moștenitorul Tronului Germaniei, Kronprinzul, „vulpe argintie”, „alură de înger războinic”. Relația cu el, mult comentată, a fost înflorită în primul rând de ea. De la o simplă întrevvedere, prilejuită de vizita oficială a acestuia în România, ea reține, în *Memoriile* publicate după Al Doilea Război Mondial, că n-a fost vorba de un simplu flirt inocent, ci de un moment al Istoriei. De ce? Pentru că prințul i-ar fi cerut părerea, în fața dorinței părintelui său de a abdica, dacă să accepte succesiunea. Martha l-ar fi sfătuit să se consulte în prealabil cu Rusia și Anglia și să soluționeze problema Alsacia-Lorena cu Franța. Practic însă, reputația ei a fost iremediabil compromisă, deoarece în timpul Primului Război Mondial, rămasă în teritoriul ocupat de germani, ca directoare a Spitalului nr. 118 bucureștean, a fost socotită, ulterior, drept colaboraționistă. Chiar exilul ordonat de nemți (ca măsură

de retorsiune față de politica guvernului român refugiat la Iași în privința prizonierilor Centralilor) s-a făcut în condiții princiare, însoțită de prințul Reuss și răsfățată cu scrisorile de îndrăgostit ale Kronprinzului.

Bărbații roiesc în jurul ei: prințul Beauvau Caron ar da orice s-o vadă divorțată ca

Antoine Bibescu (primul din stânga) și soția Elizabeth (prima din dreapta)

MARTHA BIBESCU

O EXISTENȚĂ FABULOASĂ

GEORGETA FILITTI

În galeria personalităților românești cu proeminență în Europa, Martha Bibescu (1886-1973) rămâne unică. Poate a fost un dat ca femeile să fie de predilecție purtătoarele unor mesaje către lume, să-și asume sarcina de a face cunoscută România și istoria ei străveche în cercurile culturale europene. Regina Elisabeta, Regina Maria, Elena Văcărescu, Martha Bibescu – pentru a nu aminti decât numele cele mai prestigioase – sunt autoare către care societatea europeană s-a îndreptat constant pentru a desluși rosturile acestui popor de la marginea răsăriteană a continentului. Fără a încerca o comparație între contribuțiile lor, trebuie observate trăsăturile comune, și anume dăruirea, interesul, minuția cu care au înfățișat tradiția, cultura populară, profilul moral al românilor.

La Martha Bibescu trebuie adăugate și însușirile definitorii ce i-au călăuzit viața: trufia nemăsurată, orgoliul și oportunismul. Și-a cercetat cu grijă de ceasornicar obârșia: bizantini, unguri, fanarioți, corșicani, francezi se profilează în trecutul familiei. Asta nu l-a împiedicat pe Iancu Bălăceanu, întrebat pe la 1870, de un Lahovary, din ce elemente să-și compună stema, să răspundă: „O frigare!”, aluzie răutăcioasă la legenda care circula în lumea bucureșteană despre calitatea de bucătări la Curtea sultanilor de la Țarigrad a Lahovăreștilor.

Dincolo de bârfele răuvoitoare ce au însoțit mai toate familiile aristocrate române, cuplul Lahovary-Mavrocordat oferă copiilor lor, Marthei, surorilor acesteia și fratelui (mort în 1892), o educație

aleasă. Începută, e adevărat, cam fără supraveghere, de vreme ce avea caiete de caligrafie scrise, dar de fapt mica făptură învăța totul pe de rost, iar misterul literelor înșirate în cuvinte i-a rămas o vreme străin. Cu o mamă atentă doar

George Valentin Bibescu, susținut de doi ofițeri, la un congres aeronautic internațional

la conveniențe, Martha își face un idol din tată, ministrul Ion Lahovary. Copilăria și adolescența și le petrece la Biarritz ori în țară. Începe să țină un jurnal încă din adolescență, iar mediul în care evoluează îi va furniza și subiectul unor romane ca *Podul Abisului* sau *Unde cade fulgerul*.

S-a măritat din interes? Totul părea s-o despartă de George Valentin Bibescu: pe cât era ea aplecată spre studiu, cercetare, desăvârșire, pe atât a rămas acesta străin de orice efort intelectual. Martha și-a definit căsătoria: „e ca și cum ai fi dat un Stradivarius unei maimuțe”.

In ciuda nepotrivirilor, cei doi au rămas împreună, din rațiuni mondene, fiecare cu altă viață intimă, tumultuoasă, comentată, răstălmăcită, dar neîndoiește

periale de până la Primul Război Mondial și „nu s-a simțit nicăieri exilată în Europa“.

Totuși...

Femeie adulată, căreia regele Ferdinand i-a legat portigăretul său de aur, lăudată de Paul Claudel, socotită „cea mai cunoscută franțuzoică [sic!] în America“, cu o autobiografie abia voalată, de mare succes (*Papagalul Verde*, *Catherine Paris*), ea se vede redusă la a duce o viață strâmtorată, între o subreț tiranică și eforturile zadarnice de susținere materială ale Asociației „Prietenii Marthei Bibescu“.

Din existența extraordinară a acestei femei pline de talent,

de ambiție și de trufie, ajung până la noi, dincolo de cărțile cu o vagă uzură morală, *Jurnalul* scris timp de 65 de ani și mai ales corespondența ei fără pereche, aflată la Biblioteca Națională de la Paris, la Biblioteca Națională a României și în fonduri particulare. Scrisorile primite de Martha Bibescu (ca și cele trimise de ea, într-o splendidă limbă franceză) sunt fresca cea mai expresivă a acestei *Nimfe Europa*, vreme de 70 de ani, a unei societăți care a cunoscut marea și declinul, care s-a unit și s-a separat, dar care va dăinui la nesfârșit. ■

O ÎNTÂLNIRE RATATĂ

CRISTIAN POPIȘTEANU

Cu Martha Bibescu nu m-am întâlnit, de fapt, niciodată. După descoperirea caietelor și lectura lor atentă, m-am hotărât să-i propun pentru început transcrierea unor fragmente din jurnal în publicația *Magazin istoric*. A urmat o scurtă corespondență [...] Urma să plec și ne-am înțeles ca în drum spre capitala Marii Britanii să mă opresc în ziua de 8 noiembrie 1973 la Paris și s-o vizitez în locuința ei de pe malul Senei, pe Quai de Bourbon, numărul 45. O gripă mi-a întârziat plecarea cu o săptămână. Primul lucru pe care l-am făcut când am ajuns la Paris a fost să-i telefonez. A venit, chemată de secretara ei, și mi-a răspuns cu o voce sigură și enervată:

Bine, domnule, eu vă aștept de opt zile și dumneavoastră nici nu mă anunțați că veți întârzia! Sunteți primul bărbat din viața mea pe care-l aștept de atâta vreme și nu-mi da nici măcar un semn [...] Să zicem că v-aș fi iertat, totuși, dar împrejurările mă obligă să vă pedepsesc: plec peste două ore la Bruxelles. Sunt invitată la o aniversare a familiei regale belgiene și vă dați seama că nu pot să refuz în ultimul moment numai

pentru că un tânăr domn întârzie la întâlnire nu cu opt minute, ci cu opt zile.

Spășit dar și amărât, de data aceasta (deși răspunsul ei continua să fie amuzant), mi-am cerut încă o dată scuze și i-am dat adresa mea de la Londra. Dacă într-adevăr era gata să mă ierte, putea să-mi comunice la acea adresă când acceptă s-o vizitez, de data aceasta în drum spre țară. Spre marea mea surprindere, mi-a scris și mi-a dat *rendez-vous* pentru 6 sau 8 decembrie 1973, ora 17.30 [...]

De data aceasta nu mai putea fi vorba de întârziere și, la 17.30 fix, sunam la ușa apartamentului ocupat la etajul doi de prințesă. Nici un răspuns. Am mai sunat o dată. Liniște. Iarăși lung. Tot nimic. Am urcat la etajul trei, mi-a deschis un domn și am auzit ca răspuns la întrebarea mea cuvintele:

Doamna prințesă a murit acum zece zile. Într-o secundă.

Moartea, iată, nu întârziase la întâlnire.

(*Istoria clipei*, Editura Adevărul, 1998; fragmente)

să se căsătorească cu ea; colonelul Thomson, viitor lord Cardington, la fel de îndrăgostit, o inițiază în păienjenishul de spionaj și diplomatie ce acoperea continentul; premierul britanic Ramsay MacDonald i-a scris săptămânal ani de zile.

Femeile, în schimb, îi sunt mai toate potrivnice. Sentimentul e reciproc și alimentează cu deliciu cronica mondenă. Pe Anne de Noailles o compară cu vulcanul Vezuviu: „E mai bine s-o vezi de pe Mare!”. La rândul ei, Elena Văcărescu, altă româncă celebră la Paris, declară că dacă Martha doarește acolo faima, „trebuie să treacă peste ea”.

Relațiile cu Regina Maria și comentariile ei inadmisibile o vor înstrăina definitiv de aristocrația românească. Vrând să facă din Mogoșoaia „un regat fără frontiere”, primind oaspeți și plimbându-i cu automobile de care nici Palatul nu dispunea, Martha, la început apropiată de principesa moștenitoare, sfârșește prin a scrie în *Jurnalul* ei: „Maria era doar o femeie care o făcea pe regina, îmbrăcată de servitoare, fără instinct regal”. Într-un cuvânt: „o nemțoaică sau o evreică ce se crede englezoaică, până la urmă o americană!”. Așa îi părea Marthei Bibescu a fi cea mai iubită regină a României. În schimb, când regele Carol al II-lea începe să se afișeze cu Elena Lupescu, Martha nu ezită să i se adreseze acesteia cu „Suverana mea!”

Marcel Proust

Călătoare neobosită, scriitoare cu talent incontestabil, Martha Bibescu își caută frenetic ascendenți iluștri, înrudiri până la Napoleon I, și își privește soacra, Valentine de Caraman Chimay, cu o neobișnuită afecțiune de noră. Aceasta îi vedea pe români „hoți, mincinoși, palavragii, leneși, lăudăroși, vicioși”.

E mereu în vârtejul vieții politice și mondene internaționale: îl cunoaște pe Marcel Proust („la bal, un mesager al morții”), prin verii ei Antoine și Emmanuel Bibescu, și va scrie *La Bal cu Marcel Proust*; asistă la Westminster Abbey la căsătoria lui Antoine cu Elisabeth, fiica prim-ministrului

britanic lord Asquith; deținează cu feldmareșalul nazist Hermann Goering, corespundează cu generalul Charles de Gaulle; este eroina romanului *Smaranda*, scris de veșnicul îndrăgostit Thomson; scrie scenariul filmului *Katia*; îndură percheziții și sustrageri masive de obiecte și documente la Mogoșoaia din partea unor bande de legionari.

Doar că norocul e mereu de partea ei. La sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, când România intră sub ferula sovietică, englezii sunt cei care o urcă într-un avion, salvând-o de la o soartă previzibilă.

Se stabilește la Paris, într-o Europă schimbată; lipsită de mijloacele materiale de odinioară, scrisul îi ajunge singura sursă de existență. Pentru moment, vinde corespondența cu abatele Mugnier, confesorul ei, cel care o ajutase, în 1912, să treacă la catolicism.

Apoi începe să croiască planuri: în afară de reeditarea propriilor lucrări (între care, fără îndoială, *Izvor, țara sălcilor*, o emoționantă evocare a României profunde), visează o serie de 27 de volume intitulate *Nimfa Europa*. Primul volum e un eșec, compensat de acordarea titlului de membră a Academiei belgiene regale de limbă și literatură franceză. Succesorul ei în fotoliul academic, în 1977, avea să fie Mircea Eliade. Omagiind-o, acesta spunea că Martha Bibescu a fost martora Europei im-

Împreună cu nepoata reginei Maria, la o vânătoare (și în p. 8)

partea lor, pentru a da jos guvernul Brătianu și a trece apoi la înfăptuirea idealului național: întregirea neamului și făurirea României Mari.

De partea cealaltă, se critică exagerarea înfrângerilor suferite de Puterile Centrale. „Ni se spun în fiecare zi minciuni, parcă am fi un popor de imbecili, parcă nu am putea judeca singuri și n-am avea puterea să ne informăm prin noi înșine de forțele fiecărui beligerant“. Scrie și Ion C. Filitti, în *Jurnal*: „Generalul Cristescu îmi spune că ar fi o aberație militară a porni în așa împrejurări. Statele Centrale sunt slăbite, pare-se, dar departe încă de a fi învinse. Chiar o întoarcere ofensivă a lor nu ar fi exclusă. Războiul nu-i admisibil decât dacă Brătianu, atât de prudent până acum, se va fi hotărât a sacrifică totul popularității.“

Se atrage atenția că „Rusia ne e dușmană naturală și dușmană rămâne în orice împrejurări“. „Cine închide ochii în fața unei asemenea primejdii își ia o mare răspundere și periclitează cu inima ușoară viitorul României“.

Ce înțelegea cititorul din aceste debateri de presă? Fiecare cam ce gândea dinainte. Un abonat din Pitești al ziarului *Minerva*, maior la un regiment din localitate, scria redacției că în orașul din Trivale se fac pronostici

curi, se dau date fixe privind intrarea României în război, iar aceste zvonuri au devenit o adevărată boală. „Dacă ai lua de bune versiunile din *Adevărul* și *Epoca* nu numai că suntem în ajun, dar chiar trebuie să fim considerați ca intrați în acțiune, și nu de acum, ci de la începutul războiului, căci de atunci curg știrile fără rost.“ În schimb, Gheorghe Călărețu, ofițer activ, scrie ziarului *Adevărul*: „Câtă dreptate a avut veneratul director al *Adevărului*, când a cântat «vecinica pomenire» idealului nostru. Așa e, de nu vom porni acum, apoi adio Ardeal, adio Românie Mare, adio ideal scump tuturor românilor!“.

Spre sfârșitul lunii se înmulțesc anunțurile despre iminența luării unei decizii. Dar probabil că estimarea cea mai bună i-a aparținut autorului unui pamflet publicat în *Adevărul*, semnat Maximin,

care închipuia un dialog între Apostolache, „rotungiorul proprietar agricol“ și partizan al lui Brătianu, și semnatar. Maximin îl informează pe Apostolache că Brătianu „îl traduce“: „Intrăm! Moșierul începu să rădă pe nas compătimitor. «Asta cine ți-a spus-o?» «Ei, toată lumea vorbește. Cel mai târziu la 15 august sună goarale. Acum că n-o să fie la 15, ci la 20 sau 25 august, asta n-are importanță. Vorbirea e că nu ne apucă 1 septembrie în neutralitatea diplomată, șireată și pișicheră, care îți place d-tale atât de mult.»“ Și să mai amintim alte două profeții făcute de doi istorici. Orest Tafrali le spune participanților la Congresul extraordinar al studenților: „Congresul de astăzi este ultimul congres studentesc care se face în România mică. Viitorul congres se va face în România Mare.“

În curtea Legației franceze din București: generalul Pau, ministrul Franței Claude Blondel, care avea să plece chiar în această lună, și un maior Renty

In mai 1900, po-vestește pentru ziarul *Universul* maiorul Al. Graur, era împreună cu comisia româno-ungară de delimitare a frontierei la marginea șoselei de la Predeal. Înlocuiau vechiul stâlp de lemn cu altul de oțel. „S-a apropiat de noi un bătrân cu o bărbuță albă, mică, cu ochelari fixați după ureche și cu o mică pălărie moale, neagră, pe cap. Adresându-se mie, mă întrebă ce facem acolo? Cunoșcându-l,

ULTIMA LUNĂ DE PACE

Intrăm sau nu intrăm? Aceasta este întrebarea care revine în presa și în memorialistica de acum 100 de ani. Pe baza acestor două surse, vom încerca în acest număr al revistei să reconstituim atmosfera mentală a lunii iulie 1916.

Cele două tabere care se confruntau erau cea a partizanilor alăturării la Antantă (Marea Britanie, Franța și Rusia) și cea a adeptilor Puterilor Centrale. Cei din urmă susțineau acum mai ales păstrarea neutralității, conștienți că era maximum la care mai puteau spera. Și o tabără și cealaltă foloseau paginile ziarelor împărțite și ele în cele două curente, după cum cerea patronul sau după cum primeau banii pentru a-și argumenta poziția.

„La noi – remarcă generalul Averescu – este foarte curios ceea ce se observă. Cu cât situațiunea se îmbunătățește pentru Aliți, cu cât unioniștii par a voi să facă mai mult dovada de energie, cu atât spiritul războinic în cercurile de drept scade. Ceea ce este însă și mai curios este faptul că această scădere a spiritului războinic s-a întins în cercuri tot mai largi și mai întinse în masa națiunii [...] Cu alte cuvinte: voim Ardealul, voim poate și război, dar fără dușman, iată și nu sunt puțini aceștia. Din parte-mi o găsesc foarte primejdioasă. Dacă punem neconținut la condițiuni, dacă tot amânăm pentru diferite motive, până ce într-o bună zi balanța va înclina în mod irevocabil în o parte, atunci desigur că nu vom mai fi de vreun folos pentru cauza generală.”

Pentru adepții intrării României în război alături de Antanta, lucrurile sunt clare. Trebuia să o fi făcut demult și singurul vinovat de tergiversări era premierul Ion

I.C. Brătianu. Nicolae Filipescu îl acuză pe Brătianu că de doi ani de zile a tras în piept pe toată lumea, lăsând impresia că România neutră era „un iarmaroc imoral, unde corupțiunea și gheșeful sunt punctele cardinale ale activității publice”.

Acid era și Constantin Argetoianu atunci când descria modul cum conduseseră Brătianu destinele României în anii neutralității. „În toată perioada pregătirii războiului,

de la august 1914 și până în august 1916, Brătianu a lucrat de unul singur, fără încredere în nimeni, lăsându-se ajutat numai de oameni mediocri, de oameni de mâna a doua, dar supuși necondiționat voinței lui. Făcuse un plan fantastic, planul de a escamota războiul și de a întregi România fără sacrificii sensibile. Din nenorocire, s-a dovedit încă o dată cât de puțin se potrivește, vorba românului, socoteala de acasă cu cea din târg.”

**Suveranii României:
regele Ferdinand și regina Maria**

Si regele Ferdinand era atacat, mai ales în gazeta lui Mille. Take Ionescu îi cere direct: „Sire, dă-ne războiul să facem România Mare, căci în România mică nu este loc nici pentru Tine, nici pentru noi!”. Dar ideea generală era că regele nu avea să iasă din cuvântul lui Brătianu. Așa că acesta trebuia determinat să acționeze. Ziaristul C.G. Costa-Foru propune chiar ca Take Ionescu și Nicolae Filipescu, principalii avocați ai Antantei, să se adreseze direct șefilor armatei și să-i convingă să treacă de

tr-o dată, ca o epidemie molișitoare, toate categoriile de negustori", scria un alt ziarist. La Timișoara mai multe țărânci au vândut ouă de cocostârci, înșelând clienții că vând ouă de găscă. Tărășenia a ieșit la iveală după ce mai mulți oameni le-au pus la clocit și s-au trezit cu pui de cocostârci. Deși sosesc în cantități mari, nu se găsesc măsline. Comercianții le toarnă ulei, oțet, pun câteva foi de dafin și le vând ca marinate, cu un preț mult mai mare. Specula depășea și granițele țării. Rușii au capturat pe frontul din Volinia două vagoane cu cauciucuri austriece. După verificarea seriilor acestora s-a dovedit că erau cauciucuri rușești livrate anterior României.

Se produc mai multe tulburări din cauza lipsurilor. Primele proteste se înregistrează în Capitală. Intervenția prefectului Poliției Capitalei pe lângă negustorii de zarzavaturi nu are efect. Din informațiile presei, negustorii aduceau cantități mici la piață, ca să mențină prețul ridicat. La 3 iulie, pe la orele 18.00, în fața Palatului Regal a avut loc o manifestație contra contrabandei. Poliția a fost luată prin surprindere. La fața locului au sosit prefectul Poliției, șeful Siguranței, inspecții de poliție, o companie de jandarmi și o companie din Regimentul nr. 61. Demonstrații au mai rămas în fața Palatului Regal o jumătate de oră, cântând *La arme!* și *Deșteaptă-te române!*

În altă zi, în fața halei din Obor, unde se afla o baracă în

Noul ministru al Franței la București, conte de Beaupoil de Saint-Aulaire

care se vindea pește, fie că nu venise pește, fie că nu era destul și cât exista era destinat cuiva anume, mulțimea adunată a început să protesteze zgomotos. Baraca a fost distrusă și doar intervenția forțelor de ordine a calmat spiritele. La Turnu Severin s-a împărțit un vagon de zahăr către populație. Îmbulzeala a fost atât de mare, încât poliția a împărțit ciomege pe spinări. O femeie a fost omorâtă în îmbulzeală. Mulți pungași au profitat și au furat ceasuri și bani. Ziarele reproduceau și o rețetă pentru falsificarea pâinii. Ca să fie albă, se amestecă în cocă sulfat de cupru și piatră acră. Pentru a-i spori greutatea, se pune apă peste măsură în cocă. Se mai adaugă: făina de secară, mălai, oase calcinate, fasole, ghips sau cretă pulverizată.

Până la urmă, autoritățile au fost obligate să dea un semnal

și i-au destituit pe prefectul de Suceava și pe funcționarii implicați în organizarea speculei. Comentând episodul, Stelian Popescu, directorul *Universului*, scria: „În justiție, cu multele forme procedurale, pedeapsa se dă după ani întregi și când efectul moralizator pe care-l putea avea aproape s-a șters. În administrație, care trebuie să fie promptitudinea personificată, cu toate că formele procedurale lipsesc, aceeași îndelungare în luarea oricărei măsuri, ca și în darea pedepselor. Din această cauză, am ajuns că respectul ca și credința în lege și în autoritate la noi nu greșim când spunem că aproape nu există. Dacă ar exista această credință, nu ar îndrăzni atât de mulți să facă, în văzul și auzul nostru al tuturor, atâtea lucruri alături cu legea și cu morala, că te miri cum de se mai găsesc și oameni cumsecade.“

În timpul acesta, ministrul de Interne Vasile Morțun și-a luat concediu (plătit în avans) pentru a-și consuma iubirea cu o doamnă misterioasă la Mănăstirea Tismana, iar președintele Senatului, Vasile Missir, își lăsa luxoasa limuzină oficială la Sinaia, pentru uzul familiei, el plecând în Germania.

Despre românii din Transilvania, pentru care trebuia să trecem munții ca să-i eliberăm, aflăm din scrierile fraților lor, ce apucaseră să se refugieze în regat. Vasile Stoica semnează articolul *Biata Victoria Puia...* Este povestea unei dactilo-

I-am salutat, răspunzându-i că înlocuim stâlpii de lemn după frontieră cu alții de fier. «Muncă degeaba, n-o să aibă vreme să putrezească stâlpul de lemn până când frontiera noastră va fi pe Tisa». «Apoi a plecat. Ungurii și mai ales bătrânul sas Himes, fostul primar al Brașovului, au rămas ca trăsniți la această profeție a bătrânului și au întrebat cine era. „Cum? Nu-l cunoașteți! Este bătrânul nostru profesor de istoria românilor V.A. Urechia».

Nu sunt multe știri în presă care să vorbească despre pregătirile pentru intrarea în război și probabil că ele sunt mai evidente pentru ochiul nostru, cei care știm cum s-au desfășurat lucrurile în continuare. Se interzice vânzarea cerealelor din recolta anului 1916, se organizează licitații pentru achiziționarea de ranițe, medicii, veterinarii și farmaciștii care nu au primit încă prima de echipare sunt anunțați, la 20 iulie, să se prezinte de urgență companiei sanitare a corpului de armată de pe teritoriul pe care domiciliază, complet echipați și cu ordinul de serviciu, spre a o primi. Dr. C. Angelescu, ministrul Lucrărilor Publice, inspectează, la Arenele Romane, trăsurile și paturile sanitare militare.

Foarte critic era generalul Averescu, în ale sale *Notițe zilnice din război*. În dreptul

Ministrul Rusiei la București, Poklevski-Koziell (primul din stânga) la hipodrom

zilei de 25 iulie nota: „Unele trupe se dislocă pe frontieră. Până acum zvârcolelele acestea se făceau numai pe frontiera muntoasă, acum am început a ne înșira și pe Dunăre. O adevărată joacă de-a soldații [...] Toate aceste măsuri premergătoare mobilizării și dislocării drămuite vor fi plătite foarte scump. Ele nu fac decât să ne dea pe față situațiunea, să ne dezvăluie intențiunile, ceea ce pune pe adversar în măsură de a ne dejuca planurile și a trage profit din acest diletantism strategic.”

Refugiați români din Bucovina

Mult mai pregătiți pentru ceea ce avea să vină s-au arătat speculanții. În luna iulie ziarele sunt pline de știri despre dispariția de pe piață a zarzavaturilor, fructelor, cărnii, ouălor, zahărului, făinii, mălaiului, peștelui, săpunului, medicamentelor, a stofelor. În privința Bucureștiului, dificultățile în aprovizionarea cu zarzavaturi erau mai vechi. O altă problemă pentru piața de zarzavaturi a Bucureștiului erau vânzătorii olteni, care erau considerați „o plagă a Capitalei pe care suntem nevoiți să o suportăm”. Aceștia profitau de penuria de legume din oraș și umflau prețul. În plus, în anul respectiv condițiile meteo nefavorabile (seceta, grindina) au afectat recolta. De la începerea războiului porumbul fusese în mare măsură înlocuit cu grâu, care se vindea mult mai bine în exterior. Dar în iulie 1916 situația se înrăutățise foarte mult și fără niște cauze obiective. „Cine a putut acapara întreg stocul intern de făină?”, se întreba un ziarist. Măsurile luate de autorități – stabilirea unor prețuri maxi-

male, crearea unor birouri speciale pentru aprovizionarea populației – mai mult au înrăutățit situația. Alimentele erau în depozite, dar nu ajungeau la public, iar unii comercianți au strâns de pe piață foarte multe alimente și refuzau să le revândă. „Patima speculei și a îmbogățirii într-o noapte a cuprins din-

Avanpremieră editorială

INTRAREA ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Soldați români plecând spre front

VADIM GUZUN

La 14/27 august 1916, Consiliul de Coroană a hotărât intrarea României în Primul Război Mondial alături de Antantă. În aceeași zi ministrul plenipotențiar al României la Viena a prezentat guvernului austro-ungar declarația de război, care cuprindea și motivele renunțării la neutralitate: dorința de a contribui la terminarea conflictului, necesitatea de a salva interesele rasei, realizarea unității naționale. În ziua următoare s-a emis Înaltul Ordin de zi nr. 1, către armată.

Dificultățile înregistrate în legătură cu acceptarea condițiilor ferme ale României sunt confirmate de documentele incluse în volumul nr. XVIII din seria „Afaceri Orientale”, Intrarea României în Primul Război Mondial: negocierile diplomatice în documente din arhivele ruse, 1914-1916, prefăcut de prof.univ.dr. Ioan Bolovan, în curs de apariție, la Editura Argonaut, Cluj Napoca. Sunt documentele din Arhiva de Politică Externă a Imperiului Rus, traduse de Serviciul Secret al Armatei, identificate în Arhiva C.N.S.A.S., fond Informativ, care contribuie la clarificarea condițiilor în care România a trecut de la starea de neutralitate la cea de beligeranță.

De ce documente ruse? Deoarece atât neutralitatea, cât și intrarea României în război de partea Antantei s-au făcut pe calea negocierilor diplomatice directe cu Rusia, Franța și Marea Britanie, cedând prerogativele în cauză aliatului cu interese mai puternice în relația cu Austro-

Ungaria, fiind doar „ținute la curent” cu evoluția acestora.

Despre rolul aliaților în negocierile româno-ruse, Constantin Diamandy, ministru plenipotențiar la Petrograd în acea perioadă, nota: „La început aliații occidentali lăsați România să negocieze direct cu domnul Sazonov [ministru

rus de Externe], ei se mărgineau a susține Rusia, a ne invita să fim concilianți, a face presiuni asupra României, fără să aibă un amestec direct”.

„Din toate părțile s-au făcut încercări de a ne mitui, de a ne cumpăra de a ne atrage către cauza lor”, scria, în cunoștință de cauză, regina Maria

grafe de 17 ani, din Blaj, căreia o doamnă i-a dat un ziar din regat, adus în corset peste graniță, în care era și poezia *Vrem Ardealul!* S-a apucat și a bătut la mașină poezia în 40 exemplare și le-a răspândit prin oraș. Doi tineri liceeni s-au hotărât să treacă munții și să intre la o școală de ofițeri. Iarnă grea, în 1915, s-au răstăcit și au fost prinși de jandarmii austro-ungari. S-au găsit asupra lor exemplare ale poeziei și ancheta a dus în final la Victoria Puia. A fost arestată și dusă în temniță la Alba Iulia. A ieșit de acolo între patru scânduri. „La înmormântarea ei nu a fost preot, la capul ei nu este cruce“.

Este o lună de vară și nu toată lumea se gândește la război. Ziarele sunt pline de anunțuri despre spectacolele de revistă. Mulți se refugiază de caniculă prin stațiuni sau la mare. Dar se ajunge greu. Trenurile sunt supra-aglomerate. Una dintre cauze era că se vindeau două-trei bilete pentru același loc. Era dat exemplul gării Pașcani, unde călătorii se încăierau pentru a găsi locuri în trăsurile și diligențele. În iulie 1916 aceștia mai aveau o problemă, neîntâlnită până atunci, asigurarea hranei. Călători dornici să scape de căldura toridă a ora-

șului aveau bagajele pline cu alimente. Este criticat noul regim din stațiunile de vară ale României, unde totul a devenit foarte scump; singurii care pot profita de binefacerile acestor stabilimente erau profitorii războiului, pentru că nevoiașii nu își permiteau să meargă acolo. Totuși, la Constanța hotelurile sunt pline cu turiști. Doar că în apropierea hotelurilor luxoase se aflau câini și pisici moarte, pe stradă venind un puternic miros de cadavre de animale. Și în Capitală era o problemă „stăpîrea radicală a câinilor vagabonzi, cari constituie o permanentă primejdie publică“. Străzile lăturalnice din centru erau pline de haite de câini, care ziua în amiaza mare atacau trecătorii.

Într-o zi, călătorind cu trenul din București, la oprirea în gara Câmpina, urechile călătorilor au fost surprinse să audă un cor de copii. Erau elevii unei școli, aliniați frumos pe două rânduri, cu drapelul școlii în frunte, și care

intonau *Imnul regal*, dirijați de un învățător. Când au terminat de cântat, respectivul a început să țină un discurs de bun sosit, din care nu lipseau: „Suntem români... pe aici au trecut strămoșii noștri daci...“. Cum trenului îi erau atașate și două vagoane ministeriale, toată lumea se întreba cărui ministru îi era rezervată frumoasa primire. Ei bine, nu era un ministru, ci consilierul județean Spirea Sorescu cobora în gara Câmpina pentru a merge la o agapă electorală într-un sat din apropiere. „Să-și facă oamenii politici, și mari, și mici, dacă cred, treburile cum le dictează bunul simț, dar instituțiile, cari ne aparțin tuturor, să fie ferite de înjosire și în contra înjosirea școlii protestez eu și cer ca d. ministru Duca să reacționeze imediat“ – scrie un cetățean în *Universul*.

Se putea gândi cineva ce va fi după război, când el nici nu începuse? Ei bine, da. Într-un articol chiar cu acest titlu, semnatul atrăgea

atenția: „să nu creadă nimeni, că cu încheierea războiului vom fi încheiat și toate nevoile [...] după ivirea zilelor de pace ne vom da seama despre drumul colosal, parcurs în întuneric, și despre ce am pierdut ori câștigat în goana acestui răstimp“.

**Theo STĂNESCU-STANCIU,
Alexandru PIȚIGOI,
Dorin MATEI**

La 27 iulie sărea în aer Pulberăria Dudești. La început presa a acuzat o mână criminală, dar s-a dovedit că a fost doar un accident. În imagini: colonelul Albu, comandantul pulberăriei, mort în explozie, și ceremonia de înmormântare a victimelor la cimitirul militar

de război, ce urma să fie transportate prin Rusia.

Logica, tactica, obiectivul și conducerea efectivă a negocierilor, din prima și până în ultima zi direct de către Ion I.C. Brătianu, infirmă teoria potrivit căreia ofensiva generalului Alexei Brusilov împotriva Puterilor Centrale pe frontul de Est (iunie-septembrie 1916) a fost determinantă în privința renunțării României la neutralitate.

Victoria diplomatică a fost evidentă în anul 1918, când exercitiul obținerii prealabile a celor trei convenții în legătură cu intrarea în conflictul militar a validat recunoașterea, pentru prima dată, a aspirațiilor naționale ale României – finalizarea procesului de întregire prin unirea cu Bucovina, Transilvania și Banatul.

Documentele diplomatice confidențiale ruse din perioada 1914-1916 pe tema intrării României în Primul Război Mondial au fost identificate în Arhiva CNSAS. În anul 1932, Mihail Moruzov, șeful Serviciului Secret de Informații al Armatei Române, motiva traducerea corespondenței diplomatice în cauză, pe bună dreptate, prin faptul că aceasta avea o „netăgăduită valoare istorică”.

La scurt timp după încheierea negocierilor, atât ministrul de Externe Sazonov, cât și ministrul plenipotențiar de la București, Poklevski, au fost înlocuiți.

La 25 ianuarie 1916, ministrul plenipotențiar la București îi scria ministrului Sazonov: „Astăzi Brătianu mi-a formulat astfel viitoarea lui conduită: Scopul lui principal este continuarea politicii României de partea Antantei

Ion I.C. Brătianu

și el își dă seama perfect că cea mai bună garanție pentru aceasta este menținerea puterii în mâinile lui și de aceea el va face totul în acest scop. Dacă însă el se va convinge că Guvernul german nu va cere acum României să-și schimbe politica actuală, dacă el demisionează, va fi gata să părăsească puterea, pentru ca din opoziție să supravegheze ca România să nu se abată de la politica externă actuală și să treacă de partea noastră la primul moment favorabil”.

La 26 ianuarie 1916, Sazonov le scria ambasadorilor de la Paris și Londra: „Cred că noi trebuie să asigurăm pe Brătianu pentru ca în cazul când germanii i-ar trimite ultimatum, el, simțind că se poate sprijini pe Aliați, să se hotă-

rască a se opune cerințelor Germaniei. De aceea, eu am însărcinat pe Poklevski să-i comunice lui Brătianu că, dacă va fi nevoie, armata rusă îi va veni imediat în ajutor.

Consider, de asemenea, că este necesar, pentru a încuraja Guvernul român, ca și miniștrii aliați (de la București) să fie însărcinați să facă cunoscut că dacă bulgarii vor ataca România, vor lua imediat ofensiva, pentru a atrage asupra lor pe bulgari.

Eu consider că viitoarea conduită a României depinde numai de hotărârea lui Brătianu și de aceea este necesar să susținem cu toate forțele încrederea lui că nu s-a înșelat legând politica lui de cea a statelor Antantei”.

La 14 martie 1916, ministrul plenipotențiar la București îi scria ministrului Sazonov: „Brătianu mi s-a părut, din nou, destul de nervos. Pe el îl neliniștesc: impertinența bulgarilor față de România, întârrirea trupelor bulgare la frontiera română și închiderea de către Guvernul austro-ungar a frontierei dinspre România, care, probabil, ascunde regruparea trupelor austro-ungare în apropierea României.

Brătianu, de asemenea, este îngrijorat că germanii pot, în cazul unui succes la Verdun, să încerce a șterge impresiile defavorabile pentru ei, printr-o acțiune contra României sau în vecinătatea ei. Eu am căutat să liniștesc pe Brătianu și i-am arătat că dacă România este amenințată de vreun pericol, el ar trebui, poate, cât mai repede să facă cunoscut colonelului Tatarinov [atașatul militar al Rusiei la București, desemnat în august 1916 ca reprezentant al Armatei Impe-

Stanislas Alfonsovici Poklevski-Koziele, ministrul plenipotențiar al Rusiei la București (1913-1917), cu o întrerupere a mandatului de 10 luni (1916-1917). După instaurarea regimului sovietic a refuzat oferta de a continua activitatea diplomatică, preferând statutul de emigrant politic în România.

în ziua în care s-a adoptat decizia cardinală.

Politica de echilibru a marcat acțiunea diplomatică română în prima parte a conflagrației. Echilibrul trebuia păstrat pentru liniștirea Puterilor Centrale, cât și în perspectiva alăturării la Antantă. Prin această politică, scria istoricul militar G.I. Dabija, guvernul român a înscris „o minunată și neștearsă pagină în istoria diplomației mondiale”.

Cu toate acestea, primul care a înțeles, înaintea francezilor și britanicilor, secondat de Stanislav Alphonsovič Poklevski-Koziell, că pentru România, în pofida aparențelor, politica de alianță devenise o opțiune negociabilă a fost șeful diplomației ruse, Serghei Dmitrievici Sazonov.

Punctul de plecare al reorientării strategice a României l-a constituit vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța, din 14 iunie 1914, în cadrul căreia regele Carol I declara împăratului și ministrului imperial de Externe: „Dacă Austro-Ungaria va fi agresivă împotriva Serbiei, atunci România nu va mai avea nicio obligație”.

Semnificația declarației regale a fost cât se poate de clară în ziua de 15 iulie 1914, când Austro-Ungaria a declarat război Serbiei. Tot atunci promisiunea ministrului german al Afacerilor Externe, Gottlieb von Jagow, de a sprijini România în recuperarea Basarabiei ca despăgubire pentru participarea la conflagrație nu a găsit o reacție favorabilă la București.

La 21 iulie 1914, în Consiliul de Coroană, s-a decis rămânerea României în neutra-

I.G. Duca și Constantin Diamandy

litate. Cu toate acestea, ideea consolidării relațiilor româno-ruse va fi una recurentă în cei doi ani pe parcursul cărora se vor desfășura negocierile bilaterale privind intrarea în război.

Negocierile României cu Antanta, în fapt, cu Rusia, s-au desfășurat în două etape. Prima a vizat menținerea statutului de țară neutră și s-a finalizat cu acordul bilateral realizat la 1 octombrie 1914. Iar cea de a doua a vizat intrarea în război, alături de Rusia, Franța, Marea Britanie și Italia, finalizată cu încheierea convențiilor politice și militare din 17 august 1916.

Prin declarația din 1 octombrie 1914 Rusia se angaja să se opună la orice atingere a integrității teritoriale a României și îi recunoștea acesteia dreptul de anexare a teritoriilor locuite de români din Monarhia Austro-Ungară. Delimitarea teritoriilor din Bucovina urma să se efectu-

eze conform principiului naționalităților. România își asuma angajamentul de a păstra o neutralitate binevoitoare, iar Rusia se obliga să obțină aprobarea Londrei și a Parisului.

Prin convenția politică România se obliga să atace Austro-Ungaria și să înceteze, de la declararea războiului, orice legături economice și orice schimb comercial cu toți dușmanii Aliaților. În principal, Aliații recunoșteau României dreptul de a anexa teritoriile locuite de români ocupate de Monarhia Austro-Ungară – Bucovina, Transilvania și Banatul.

Convenția militară prevedea obligația României de a mobiliza toate forțele sale de uscat și de mare și de a ataca

Serghei Dmitrievici Sazonov, ministru rus de Externe

Austro-Ungaria cel mai târziu la 28 august 1916.

Armata rusă se obliga „să lucreze într-un mod cu totul energic pe tot frontul austriac”, să trimită în Dobrogea două divizii de infanterie și una de cavalerie, iar ceilalți aliați să declanșeze o ofensivă a armatelor din Salonic. Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia se angajau să procure României muniție și material

„Având în vedere că guvernele francez și englez, precum și cel italian, după cât se pare, n-au obiecțiuni contra principiilor propuse de noi în vederea unei înțelegeri posibile cu România, ar fi foarte mult de dorit, în scopul înlăturării tergiversărilor în întocmirea înțelegerii proiectate, ca chestiunile secundare să nu constituie nicio întârziere. De aceea noi găsim rațional ca guvernele să dea ordin reprezentanților lor de la București ca la fața locului să fie tranșate de comun acord toate chestiunile secundare“.

La 27 iulie 1916, directorul Cancelariei diplomatice de pe lângă Marele Stat Major al Comandamentului Suprem îi scria ministrului Sazonov: „Tatarinov a trimis telegrafic proiectul convenției militare propus de români. Se proiectează semnarea convenției și de către Anglia, Franța și Italia. Data intrării României în război e fixată ziua de 1 august stilul nostru. Proiectul prevede o ofensivă energetică din direcția Salonicului cu minimum 10 zile de la intrarea României în război. Proiectul conține o serie de condiții secundare, avantajoase pentru România.

Proiectul e trimis astăzi prin curier. El va fi studiat astăzi și mâine dimineață va fi supus Majestății Sale pentru rezolvarea definitivă a chestiunii“.

La 1 august 1916, ambasadorul la Paris îl informa pe ministrul Sazonov: „Eu m-am putut convinge că Guvernul francez este extrem de neliniștit de întorsătura ce au luat tratativele de la București și consideră că noi opunem o rezistență de prisos la cele două puncte, indicate în telegrama mea nr. 545, cărora aici nu le

acordă o mare importanță practică.

Aici sunt convingși că intrarea României în campanie va reduce cu câteva luni războiul și nereușita tratativelor angajate va produce o impresie foarte grea asupra opiniei publice franceze, care nu va întârzia să ne facă pe noi răspunzători de aceasta“.

Noul ministru de Externe, Stürmer, către ambasadorii de la Paris, Londra, Roma și

cu precizie în convenția militară, pe cât posibil, maximum după o săptămână. Dacă însă România va refuza aceasta, ea renunță la dreptul de a mai conta în viitor pe acele avantaje materiale și politice ce i se oferă în prezent de Puteri; despre aceasta trebuie să fie prevenit Brătianu și informată opinia publică și opoziția.

Binevoii a cere Guvernului pe lângă care sunteți acreditați să dea instrucțiuni corespunzătoare reprezentanților de la București.

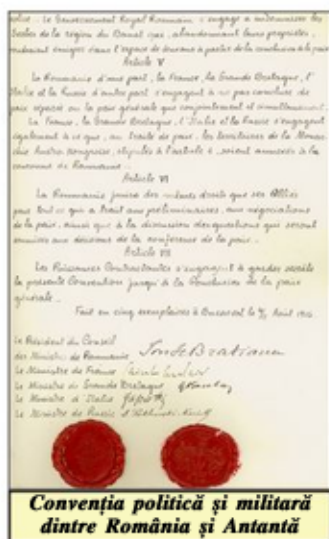
Pentru ministrul de la București.

După ce colegii dvs. vor primi instrucțiunile respective, în înțelegere cu ei, veți propune Guvernului român semnarea proiectului de convenție politică și veți face declarația indicată în cuprinsul acestei telegramă“.

La 4/17 august 1916, ministrul plenipotențiar la București îl informa pe ministrul Stürmer: „Astăzi, 4 august, la ora 11 și jumătate dimineața, a avut loc semnarea convențiilor politice și militare pe baza cărora ofensiva armatei de la Salonic trebuie să înceapă în ziua de 7 august, iar ultimul termen pentru intrarea României în război este fixată data de 15 august.

Pentru păstrarea secretului, semnarea a avut loc în casa lui Vintilă Brătianu, unde eu m-am dus cu exemplarele convențiilor politice și militare semnate de miniștrii plenipotențiar și atașaii militari aliați și unde mă așteptau Brătianu, fratele lui Vintilă, ministrul Instrucției Publice, Duca și Diamandy, ministrul plenipotențiar al României la Petrograd.

(Continuare în p. 91)

ministrul plenipotențiar de la București, 8 august 1916: „Făcând bilanțul schimburilor de vedere referitoare la încheierea înțelegerilor politice cu România și având în vedere concesiile făcute de noi și de Aliați, cred că textul definitiv al înțelegerii poate fi propus pentru semnare de către România în redacția al cărei proiect este trecut în telegrama nr. 2 și în care noi am vrut să satisfacem dorințele României.

Consider necesar să se insiste ca atât convenția militară, cât și cea politică să fie semnate până la 1 august, ca ziua intrării în război să fie trecută

riale Ruse pe lângă Marele Cartier General Român] pregătirea militară și planurile românești, pentru ca, Comandamentul nostru Suprem să-și poată face o idee asupra situației de aici.

Brătianu, în principiu, a fost de aceeași părere cu mine și a scăpat fraza: *Dacă România va fi în pericol și dvs. veți avea trupe disponibile, atunci dvs. ar trebui să le trimiteți cât mai repede în ajutor nouă.*

Apoi, probabil, sub influența discuției ce a avut cu atașatul militar român, ce a sosit de la Petrograd, Brătianu și-a exprimat adâncul lui regret că multe cereri ce ne-au fost adresate nouă de către Ministerul de Război al României n-au fost satisfăcute și că aceasta îl pune în cea mai grea situație, în momentul când el are nevoie de un sprijin complet din partea noastră.

La 4 iulie 1916, ministrul plenipotențiar la București îi trimitea o nouă informare ministrului Sazonov: „Brătianu este gata să semneze imediat convenția militară, ale cărei condiții trebuie însă discutate, dar sensul ei general trebuie să se reducă la următoarele: Guvernul român se obligă a începe mobilizarea în ziua când vor fi executate următoarele condiții: 1) primul tren cu material de război pentru România trebuie să sosească la frontiera ei și Rusia și Italia trebuie să garanteze aprovizionarea permanentă a României cu material de război pe tot timpul războiului în cantitate aproximativă de 300 tone pe zi; 2) în acel moment ofensiva generală a Alianților să nu fi fost oprită; 3) în acel timp situația Armatei

Ruse din Galiția și Bucovina trebuie să fie cel puțin așa cum este în momentul de față; 4) România trebuie să fie asigurată contra ofensivei din partea Bulgariei.

Afară de aceasta, probabil, Brătianu înțelege și încheierea unei înțelegeri politice, care să garanteze noile teritorii ale României, în limitele formulate de el în tratativele din anul trecut.

Măine mă voi întâlni cu Brătianu și nu voi evita a-i spune părerea mea personală că condițiile puse de el îi dau posibilitatea să întârzie intrarea României în război și că,

juducând după instrucțiunile primite de atașatul nostru militar, mă îndoiesc că noi am putea accepta aceasta și că, în general, nu știu dacă noi întrevădem posibilitatea încheierii unei convenții militare în care să nu se stabilească precis cel mai apropiat termen pentru intervenția României.

La începutul lunii iulie, mesajele s-au înmulțit. Astfel la 5 iulie 1916, ministrul plenipotențiar la București scria ministrului Sazonov: „Brătianu a arătat că, cedând concepțiilor Alianților, el se hotărăște să semneze acum convenția militară și că după aceasta noi trebuie să avem încredere în el, fiindcă dacă situația pe teatrele de operațiuni nu se va înrăutăți, atunci România va mobiliza de îndată ce la frontiera ei va sosi primul tren cu material de război. Dacă însă până atunci situația Alianților se va înrăutăți, atunci intrarea României în război este periculoasă pentru ea și va fi nevoită să aștepte un moment mai favorabil.

Referitor la tratativele ce actualmente au loc cu Brătianu, îmi permit a expune următoarele considerente: atât eu, cât și Tatarinov urmărim cu atenție intensificarea impresiei în România a ofensivei noastre, fără a mă hotărî să propun exercitarea presiunii asupra României, cu scopul de a o determina să intre cât mai repede în război, fiindcă ne îngrijorăm că Brătianu poate pune astfel de condiții, care n-ar putea fi acceptate de noi și apoi el va avea posibilitatea să arunce vina neintervenției României asupra noastră.

În data de 13 iulie 1916, Sazonov se adresa ambasadurilor la Paris, Londra și Roma:

Inedit

Alfred Knox (în partea stângă jos, pe scaun), alături de mai mulți ofițeri britanici aflați la Omsk în anul 1919, detașați pe lângă armata amiralului Kolceak

1914. SCENARIUL BRITANIC PENTRU ROMÂNIA

ALEXANDRU PIȚIGOI

La începutul anului 1914, România se afla într-o poziție diplomatică favorabilă. Chiar dacă era legată printr-o alianță secretă de Puterile Centrale de mai bine de 30 de ani, intervenția din 1913 în cel de-al doilea conflict balcanic (Magazin istoric, nr. 7, 8/1993) împotriva Bulgariei susținute față de Austro-Ungaria a demonstrat că putea să acționeze împotriva intereselor Centralelor în regiune. Un observator atent putea remarca faptul că falia dintre România și Puterile Centrale se accentua.

Una dintre cauze era aceea că Austro-Ungaria refuza să accepte prevederile tratatului de la București, mai ales cele care asigurau creșterea teritorială exponențială a Serbiei. Pentru a preîntâmpina o realiniere a regatului român, Wilhelm al II-lea i-a cerut contelei Tisza în cadrul unei întâlniri să ajungă la o înțelegere cu românii din Ungaria și să ia în considerare găsirea unei modalități de a satisface cererile Bucureștiului. Răspunsul omului politic maghiar a fost negativ, optând pentru o alianță cu Bulgaria, care putea să țină într-un șah permanent România, fără să fie nevoie de alte cedări vizavi de aceasta. În schimb, în Austria domina dorința de a nu lăsa nicio piatră neîntoarsă în efortul ei pentru a recupera influența pierdută în România, după cum menționa ambasadorul britanic de la Viena, Maurice de Bunsen.

Presa engleză sesiza corect noua situație: Austro-Ungaria a pariat pe calul greșit în Peninsula Balcanică și asta a făcut ca România să se îndepărteze de Tripla Alianță. Londra făcea tot posibilul să anticipeze viitoarea atitudine a României în cazul unui mare război european, chiar dacă oficial se declara dezinteresată de ea.

Clio anunță

PROIECTUL ȘI SITE-UL VERDUN.MAPN.RO

SERGIU IOSIPESCU

Comemorarea în anul 2008 a 90 de ani de la Armistițiul de la 11 noiembrie 1918 organizată la Verdun de Președinția și Guvernul francez, la care au luat parte și reprezentanții Ministerelor Apărării Naționale și de Externe ale României, prevestea însemnătatea care avea să fie acordată centenarului acestei conflagrații – o hotărâtoare răspântie în istoria umanității.

Franța, pe teritoriul căreia au făcut ravagii bătăliile de pe Frontul de Vest, a creat în 2012 Misiunea Centenarului Primului Război Mondial, menită să pregătească și să aplice programul comemorării Marelui Război. Una dintre primele sale realizări a fost inițierea site-ului centenaire.org. La rândul său, Primăria Verdunului a lansat proiectul unui site consacrat mării bătălii desfășurate între 21 februarie și 17 decembrie 1916. În iunie 2012 Primăria Verdun a solicitat, prin Ambasada României, sprijinul pentru pregătirea centenarului bătăliei. Cooperarea franco-română a revenit Ministerului Apărării Naționale, Departamentului pentru Politica de Apărare și Planificare. Astfel, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (I.S.P.A.I.M.) a fost desemnat responsabil coordonator al proiectului. În vederea realizării sale au contribuit Serviciul Istoric al Armatei, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Oficiul Național Cultul Eroilor. Întreaga acțiune a fost inclusă în Programul național al manifestărilor prilejuate de aniversarea Centenarului Primului Război Mondial, aprobat prin HG. nr. 821 din 30 septembrie 2015.

În sfârșit, astăzi, se poate anunța realizarea de către I.S.P.A.I.M. a site-ului verdun.mapn.ro. Structura acestui site are în vedere în primul rând prezentarea generală a proiectului, a participanților și a legăturilor utile spre includerea abordării românești în comunitatea universală a informațiilor privitoare la Primul Război Mondial.

Pentru publicul român s-a socotit a fi necesară descrierea geografică și un istoric al Verdunului, a zonei de desfășurare a bătăliei. O cronologie a acesteia, a etapelor de desfășurare, a fost însoțită de hărți,

planuri și fotografii, de reflectarea sa cu precădere în izvoarele românești, în literatura de specialitate. De mare interes sunt fotografiile originale referitoare la bătălia de la Verdun provenite din colecțiile Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”.

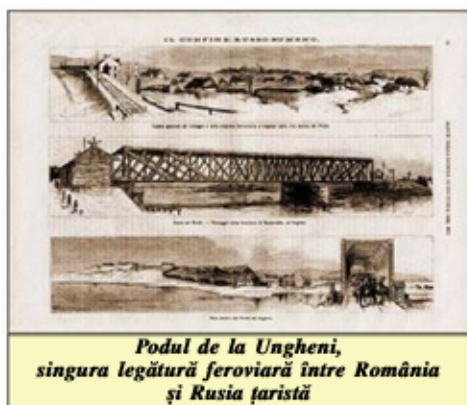
În ceea ce privește istoria românească sunt evocate tratativele purtate cu Antanta, fără a ignora încercările Puterilor Centrale de a obține decizia contrară, sau măcar neutralitatea. Participarea românească la Marele Război se articulează pe campaniile din 1916, 1917, pe evenimentele politico-militare ale anului 1918 și reîntrirea în luptă a țării pentru realizarea întregirii naționale și apărarea Regatului României Unite, în contextul desfășurării Conferinței de Pace de la Versailles și a dificilei gestionări a situației imediat postbelice de către marile puteri învingătoare.

In sfârșit, o ultimă secțiune a site-ului este consacrată memoriei românești a Marelui Război, tradiției istorice generate de acesta o istorie la timpul prezent, ale cărei multiple fațete se impun a fi revizitate și explicate. Pe site sunt prezentate o serie de acțiuni științifice și comemorative, precum sesiunea științifică „Românii și bătălia de la Verdun” și expoziția de documente, fotografii, uniforme, echipament și arme din Primul Război Mondial organizată de Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”.

Tot astfel, sub semnul tradiției comune româno-franceze, a fost inclusă în site prezentarea aplicației desfășurate în ultima decadă a lunii mai de fregata franceză „Jean Bart” cu unități ale Marinei și Forțelor Aeriene românești în Marea Neagră. ■

Osuarul ridicat la Verdun

Podul de la Ungheni, singura legătură feroviară între România și Rusia țaristă

rusesc nu ar fi primit niciodată Dobrogea.

Regele Carol I era menționat drept un prieten intim al împăratului Franz Joseph, fiind amintit ca un partizan al Triplei Alianțe. Clasa de mijloc, formată în proporție de 80% din evrei și străini, era considerată și ea apropiată de Puterile Centrale. Knox estima că sentimentele în rândul ofițerilor superiori români erau progermane. Făcând apel la un calcul simplu, el nota că în aprilie 1914 se aflau 50 de ofițeri bulgari la Petersburg și un considerabil număr de sârbi și muntenegreni care își terminau studiile în cadrul mai multor academii militare de pe teritoriul Imperiului Țarist. În schimb, niciun ofițer român nu venea în Rusia și se credea că cei mai mulți dintre ei erau trimiși în Germania.

O schimbare în raporturile cu Austro-Ungaria

La nivelul Marelui Stat Major rus – informa Knox la Londra – se bănuia că în cazul unui conflict militar de amploare, armata română va acționa împreună cu armata austro-ungară împotriva Rusiei. Partea română își va concentra forțele în zona Dorohoi-Botoșani, iar pentru a-și proteja li-

niile de comunicație de eventualitatea unui atac rusesc, românii au propus fortificarea zonei din apropierea Prutului pe trei linii: Novoseliți-Ștefănești, zona Iașiului și zona Galațiului.

Din cauza lipsei fondurilor, dar și a răcirii treptate a relațiilor cu Puterile Centrale, a fost adoptată o altă schemă de concentrare, care se desfășura mult mai în sudul Moldovei, pe linia Galați-Focșani-Odobești, puternic fortificată. Po-

Colonelul Christopher Birdwood Thomson

ziția era apărută din față de Siret, iar în flancuri se aflau Dunărea și Carpații. Era evident pentru autorul raportului că linia Galați-Focșani a fost construită împotriva Rusiei. Mai mult, nu exista nicio măsură defensivă care să protejeze o invazie a Câmpiei Munteniei și a Bucureștiului de către Austro-Ungaria. Tratatamentul la care erau supuși românii din Transilvania de autoritățile ungare, cât și faptul

că 98% din populația României era ortodoxă, iar clerul se credea că tinde spre o apropiere de Rusia, erau considerate argumente pentru distanțarea Bucureștiului de Puterile Centrale. Petersburgul a urmărit întotdeauna cu interes pista pan-ortodoxă pentru realizarea propriilor interese.

Pentru britanici nici măcar nu conta dacă persecuțiile împotriva populației românești din Imperiul Austro-Ungar erau reale. Rușii erau suficient de inteligenți să se convingă pe ei și pe alții că erau reale. Knox concluziona că șansa viitorului privind atitudinea României stătea alături de Rusia, din cauza dezechilibrului numeric între românii aflați în Imperiul Rus și românii din Austro-Ungaria. Diplomații de la Foreign Office erau de aceeași părere în rapoartele din preajma izbucnirii Primului Război Mondial.

Partidul Național Liberal, aflat la guvernare la București, dorea introducerea votului universal. Nu se știa ce efect ar avea această schimbare la o populație ce era alfabetizată în proporție de doar 37%, dar se estima că țărani simpatizau mai degrabă cu Rusia, decât cu Puterile Centrale.

În viziunea Statului Major Imperial de la Londra aceștia erau factorii care aveau să dicteze politica externă a României. În opinia autorului nu era nicio șansă ca România să se alăture Antantei atâta timp cât

Trupe rusești în poziție de luptă la 1 august 1914

O secție de tunuri de asediu și cetate „Krupp“, md. 1885, cal. 150 mm, montate în baterie la Barboși, apărare de artileriști înarmați cu carabine, iar în plan secund, două plutoane de infanterie...

Conducerea War Office (Ministerul de Război) și a Statului Major Imperial britanic avea mai multe ipoteze de lucru privind atitudinea României în cazul izbucnirii unui război general între Puterile Centrale și Antanta. Analiza britanică pleca de la un raport amănunțit realizat de atașatul militar englez la Petersburg, locotenent-colonelul Alfred Knox, cu puțin timp înainte de începerea ostilităților. Knox amintea că informațiile trimise către Londra erau extrase și din surse confidențiale ale Marelui Stat Major Rus, care se completau și cu datele strânse de el, în urma unei recente vizite la granița dintre regatul român și Rusia. Knox era un personaj special. Fiind un foarte bun vorbitor de limbă rusă, era foarte apropiat de ofițerii ruși, atât în spațiul oficial, cât și neoficial, petrecându-și timpul alături de ei în diferite garnizoane din Caucaz, Siberia sau Polonia rusească. Profitând de legăturile personale cu acești ofițeri, a furnizat date foarte interesante despre armata rusă. Era unul dintre cei mai importanți oameni de care dispunea spionajul britanic în Rusia, unde a rămas până în anul 1919.

În paginile dosarului întocmit de Knox se nota că atitudinea României în cazul unui război general era de mare importanță pentru statele occidentale membre ale Antantei. Regatul român putea aduce pe

câmpul de luptă peste 400.000 de oameni. Și chiar dacă trupele nu au fost testate în timpul celui de-al doilea război balcanic, mobilizarea a mers rapid și fără probleme.

Valoarea alianței cu România

Documentul admitea că, dacă România ar acționa împreună cu Tripla Alianță, aceasta putea cauza serioase întârzieri unui atac al Rusiei împotriva Germaniei, pe care militarii englezi, contau pentru a elibera de presiune Franța. Dacă, în schimb, armata română lupta alături de Rusia pentru a invada Bucovina, iar armata țaristă declanșa ofensiva dinspre Kiev, atunci armata austro-ungară ar fi ținută pe loc și ar deveni neputincioasă în cazul unei mari ofensive rusești împotriva Germaniei.

Valoarea alianței cu România era demonstrată de eforturile pe care le făcea Rusia

pentru a o separa definitiv de Puterile Centrale. Un ziarist rus a mers până la a sugera că bunăvoința regatului român putea să fie cumpărată prin cedarea Basarabiei. Referitor la această idee, Knox conchidea că guvernul rus nu avea să cedeze una dintre cele mai bogate provincii. Era mai probabil ca obiectivele țariste să se îndeplinească prin mijloace mai simple, precum o propagandă activă pe lângă guvernul și opinia publică de la București.

Antipatia României vizavi de Rusia, în viziunea militarului britanic, s-a creat în timp și a început cu anexarea Basarabiei în anul 1812 și a continuat cu schimbul de la Berlin, din 1878, când România a trebuit să renunțe la Basarabia de Sud, revenită la România în 1856 și iar cedată în 1878, dar pentru care a primit în schimb Dobrogea de la Imperiul Otoman. Tot acest schimb a fost făcut sub influența directă a Rusiei. Knox nu considera acest aranjament rusesc drept unul foarte rău pentru România, dar propaganda austriacă pe lângă oamenii politici români a transformat momentul într-un adevărat moment de cotitură, în care s-au văzut adevăratele intenții ale Rusiei. Principalul argument al acestei afirmații era că România fără ajutorul

... și amplasarea unor turele Schumann cu tunuri de 37 mm în zona Frontului Intărit Focșani (imagini preluate din Cornel I. Scafeș, Ioan I. Scafeș, Regiunea întărită Focșani-Nămoloasa-Galați, 1888-1916)

1946-1948

RELUAREA RELATIILOR DIPLOMATICE CU S.U.A.

Mihai Ralea (în centru) la inaugurarea Universității Muncitorești

CIPRIAN NIȚULESCU

La 5 februarie 1946, guvernul condus de Petru Groza a fost recunoscut de Statele Unite ale Americii, România putând relua relațiile diplomatice cu Washingtonul (întrerupte în decembrie 1941, când guvernul Ion Antonescu declarase război S.U.A.). Cel ales să reprezinte România în calitate de ministru plenipotențiar a fost sociologul Mihai Ralea (1896-1964), titularul de la Ministerul Artelor în perioada 6 martie 1945-19 august 1946. În timpul regimului autoritar al regelui Carol al II-lea Ralea fusese ministru al Muncii (30 martie 1938-4 iulie 1940).

A sosit la New York la 14 septembrie 1946, după ce, anterior, făcuse parte din delegația română la Conferința de Pace de la Paris. La 20 septembrie a fost primit de S. Woodward, șeful Protocolului din cadrul Departamentului de Stat, apoi de subsecretarul de Stat pentru probleme economice, William Lockhart Clayton, care s-a interesat în special de situația economică din România, după dezastrul produs de secetă. La 1 octombrie, Ralea și-a prezentat scrisorile de acreditare președintelui Harry Truman.

La redeschiderea Legației au fost preluate cinci persoane, care în cei cinci ani (1941-1946), în cadrul Legației Suediei, avuseseră în grijă lucrările curente, arhiva și proprietățile Legației și Consulatelor.

Unul dintre primele obiective ale Legației române a fost obținerea unui milion de tone de cereale (porumb, grâu și secară). La 7 octombrie misiunea României semnala că Departamentul de Stat era dispus să acorde ajutor țării

noastre, cu unele condiții, precum amânarea de către U.R.S.S. cu un an a plăților noastre de cereale în contul armistițiului și lăsarea liberă la export a unei cote corespunzătoare de petrol pentru plata porumbului obținut.

Americanii sunt dezamăgiți

Relațiile comerciale bilaterale erau îngreunate de climatul politic al începutului Războiului Rece (printre altele, discursul lui Churchill

trăiau atât regele Carol, cât și împăratul Franz Joseph. Ceea ce se putea spera de la români era o neutralitate în partea de debut a conflictului, iar armata română să fie mobilizată doar să apere neutralitatea regatului. Ulterior, ar acționa de o parte sau alta în funcție de avantajele ce i se ofereau. Ceea ce s-a și întâmplat.

Apărare, dar mai bine atac

Prima ipoteză de lucru luată în calcul în cazul izbucnirii unui conflict militar pornea de la premisa că Rusia va lupta împotriva Austro-Ungariei și României, având o abordare ofensivă împotriva ambelor părți. În cazul unui război generalizat situația se schimba. În acest scenariu regatul român se alătura Puterilor Centrale, Rusia ar acționa în defensivă în Basarabia, Gisser și Kannenberg (Polonia de astăzi). Marele Stat Major Rus considera că linia Prutului și dealurile Basarabiei vor ușura o defensivă activă.

Ofițerii ruși apreciau că zona cea mai bună pentru trecerea Prutului era Iași-Leova. După ocuparea Moldovei, armata rusă trebuia să se îndrepte către linia Galați-Focșani și pe urmă direct spre București, asistată probabil de un detașament mai mic debarcat în Dobrogea. Faptul că Basarabia era o regiune care abunda în resurse sprijinea ideea folo-

sirii acestei zone ca bază a unei ofensive. În privința comunicațiilor, dacă Rusia intra în război cu România, depindea doar de liniile de cale ferată care legau Benderul, de Ungheni și Reni. Singura

legătură de cale ferată între Rusia și România era la Ungheni. Dacă românii nu opuneau rezistență la trecerea Prutului, atunci situația era simplă pentru ruși; dar dacă totuși soldații români opuneau rezistență, un atac frontal pe la Galați era exclus, iar armata română trebuia slăbită printr-o debarcare în Dobrogea.

Colonel Christopher Thomson, atașatul militar britanic pe lângă armata sârbă în perioada celor două războaie balcanice, amintea în aprilie 1914 că din informații provenite din surse de încredere, România și Serbia au semnat o convenție militară ce făcea referire la eventualitatea izbucnirii unui nou război în Peninsula Balcanică. Thomson făcea o deducție logică și menționa că așa cum Serbia este un aliat neoficial al Antantei, o înțelegere a acesteia cu România o aducea pe ultima mai aproape de obiectivele dorite la Petersburg, Paris și Londra.

Armata austro-ungară pe crestele Carpaților

Oricum, în opinia lui, într-un conflict care va aduce față în față Rusia și Austro-Ungaria pe de o parte și sateliții lor Serbia și Bulgaria, România o să fie pusă într-o situație dificilă, care va duce la o re-așezare a planurilor sale militare și diplomatice.

Colonelul H.S. Sloman, membru în Statul Major Imperial, conchidea pe marginea dosarului întocmit de Knox că, cel puțin la începutul conflictului generalizat dintre Puterile Centrale și Antanta, cei din urmă, cel mai probabil Rusia direct, vor trebui să negocieze neutralitatea României. Aceasta era cea mai bună soluție în viziunea militarilor de la War Office.

Pornind probabil de la aceeași analiză strategică, Sazonov, conducătorul politicii externe ruse, propunea României la 12/25 septembrie 1914 parte din Transilvania și din Bucovina în schimbul neutralității, ceea ce ne arată acuratețea analizei militare britanice. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

George Marshall (4 ianuarie 1947). Opinia autorităților americane îi fusese adusă la cunoștință lui Ralea în cursul unei convorbiri cu subsecretarul de Stat Dean Acheson. La observația că alegerile fuseseră falsificate, Ralea vicepreședinte al Frontului Plugurilor din noiembrie 1944 afirmase că „în actualele alegeri

Radu Irimescu

s-a manifestat o corupție normală, care a afectat în jur de 200.000 voturi, deci cam 5%. Dacă nu ar fi fost corupția, rezultatele ar fi fost aproape aceleași“. În urma scrutinului, dintr-un total de 414 mandate, P.N.Ț.-Maniu obținuse 33, iar P.N.L.-Brătianu doar 3.

Totul depinde de americani și ruși

Situația P.N.Ț. a fost pecețuită în vara anului următor, în iulie 1947, când liderii săi, în frunte cu Iuliu Maniu, au fost arestați, iar partidul a fost scos în afara legii. Niciun cetățean român nu mai îndrăznește să intre la Legația S.U.A. din București, iar pentru șeful misiunii – R. Schoenfeld – era „clar că guvernul [român] este hotărât să implice Statele

Grigore Preoteasa

Unite în [procesele] ce urmează.“ J. Harrington și B. Courtney, autorii amplei lucrări *Relații româno-americane. 1940-1990* (Magazin istoric, nr. 1-12/1993), notează că „frica de arestări abuzive și exemplul lui Maniu redusese războiul român la tăcere“. Ulterior, la 3 octombrie 1947, M. Ralea transmitea Ministerului de Externe: „Rog trimiteți urgent, prin avion, spre a-l avea chiar înaintea de începerea procesului [29 octombrie – n.n.], actul de acuzare sau cel puțin punctele principale din acușările lui Iuliu Maniu [...] Avem nevoie de un act doveditor asupra funcționării ca secretar general la Ministerul Afacerilor Străine a lui Cretzianu, cât și felul și decretul de înaintare făcute sub Mihai Antonescu lui Niculescu-Buzești“.

Gr. Niculescu-Buzești (ministru de Externe între 23 august-4 noiembrie 1944 și deputat P.N.Ț. în 1946) și Al. Cretzianu (ministru la Ankara în perioada 15 septembrie 1943-6 februarie 1946, stabilit la Washington, în septembrie 1946) erau cei mai

activi reprezentanți ai rezistenței anticomuniste din emigrație, care în toamna anului 1947 își mutase centrul de greutate în S.U.A. La începutul lui octombrie își făcuseră apariția și V.V. Tilea (fost ministru la Londra ianuarie 1939-iulie 1940, care se alătură lui Citta Davila și Radu Irimescu, foști miniștri în S.U.A.), C. Vișoianu (ministru de Externe până la 6 martie

Grigore Niculescu-Buzești

1945), iar pentru începutul lunii noiembrie se anunța sosirea lui Nicolae Rădescu, Brutus Coste și a „restului grupului din Lisabona“, cum semnală o notă a Legației române. În legătură cu abdicarea regelui Mihai (care, în martie 1948, cu prilejul unei vizite în S.U.A., fusese primit, printre alții, de Truman și Harriman), guvernul american considera această chestiune ca un act de politică internă.

Guvernul român și-a propus în 1947 să obțină admiterea României în O.N.U. Prin urmare, la 11 iulie 1947, consilierul de legăție Vlad Mărdărescu (fiul generalului Gheorghe Mărdărescu) a înaintat adjunctului secretarului general al O.N.U. Andrew Cortier cererea statului român de aderare. Cu această misiune a fost înputernicit diplomatul Ves-

Dean Acheson

despre „Cortina de fier“ din 5 martie 1946; *Magazin istoric*, nr. 3/2016), dar și de unele revendicări ale ambelor state: S.U.A. doreau retrocedarea utilajelor petroliere ale companiilor americane de dinainte de război, pe care sovieticii le preluseră de la nemți drept captură de război și le-au cerut apoi ca despăgubiri în natură; de asemenea, se dorea libertate de navigație pe Dunăre. În cazul României, existau blocate valori totalizând 50.847.000 dolari (care constituiau despăgubiri de război), dintre aceștia fiind deblocați 192.646 dolari pentru nevoile Legăției, dar și cu alte destinații, „de exemplu, în favoarea lui Malaxa“, așa cum menționa o telegramă către Centrală din 14 octombrie 1948. Marele industriaș român făcuse parte dintr-o delegație comercială neoficială, condusă de Max Aușnit (președintele Camerei Americane de Comerț din București), care s-a deplasat în iunie 1946 în S.U.A. pentru a stabili, cu aprobarea guvernului Groza, o serie de acorduri cu corporațiile americane. În decembrie 1946, cei doi oameni de afaceri au avut o întrevedere cu membri ai Departamentului de Stat. În paralel, la 29 decembrie 1946,

Ralea transmitea Centralei: „Repet necesitatea ușurării vizelor pentru intrarea în țară a oamenilor de afaceri de aici. Voi prepara și venirea în Statele Unite a unei delegații guvernamentale din țară. Voi comunica când va sosi momentul oportun“.

În mai 1947, M. Ralea a discutat cu autoritățile americane obținerea unui împrumut de 50 milioane dolari pe termen de cinci ani, prin Chase National Bank din New York, destinat cumpărării de cereale, alimente, echipament industrial, fabricate și semifabricate. Toate acestea urma să fie achiziționate în proporție de 80% din S.U.A. și 20% din „alte țări din emisfera occidentală (America de Sud și Nord)“.

În aceeași perioadă, N. Malaxa a înființat, sprijinit de frații Lehman, Corporația Economică Româno-Americană. La acea dată încă se mai credea că după intrarea în vigoare a Tratatului de Pace cu România, relațiile comerciale

între Washington și București se vor normaliza, pe baza „Clauzei națiunii celei mai favorizate“. La 18 decembrie 1947, după formarea Comitetului Planul Marshall, președintele Truman a aprobat o hotărâre de limitare a exporturilor către Europa de Est și U.R.S.S., intrată în vigoare la 1 martie 1948. La acea dată, potrivit unui document din 6 martie 1948, cerut de atașatul comercial Remus Lula din octombrie 1947, disponibilul de export al României în S.U.A. cuprindea: lăzi ambalaje citrice, doage stejar, butoaie fag, scaune curbate, șuncă în cutii, puf, pene gâscă, sodă calcinată etc. Mai mult, la Bursa din New York nu era cotate niciun titlu românesc.

În plan politic, guvernul S.U.A. și-a exprimat dezamăgirea față de modul în care s-au desfășurat alegerile parlamentare din România, la 19 noiembrie 1946. Acest fapt s-a resimțit și în cadrul întrevederii pe care Ralea a solicitat-o secretarului de Stat

William Clayton, la Conferința de la Potsdam (1945)

facă singur cifrul. V.V. Pella fusese numit fără secretar, dactilografă și interpret. Ținea să amintească că „Legatia noastră din Washington nu suferă comparație cu niciuna alta ca muncă”.

Să notăm că anul 1948 a fost cel al demisiilor. Seria a fost deschisă la 15 august 1947 de consilierul de legatie Pamfil Ripoșanu, fost secretar general al guvernului (1 decembrie 1944-1945), apropiat atât de Petru Groza, cât și de Iuliu Maniu. Apoi, la 5 ianuarie 1948 a demisionat Violeta Zubcov, translator-interpret șef, protejată a lui L. Pătrășcanu. La 9 februarie și-a prezentat demisia consulul general de la New York, Ion Stănescu (fost director al Contabilității în Ministerul de Externe înainte de 23 august 1944). În locul său, la începutul lui martie 1948 se pregătea numirea lui Ioan Moruzi de la Legatia din Paris,

dar la sfârșitul lui aprilie 1948 Consulatul a fost desființat, devenind o secție în cadrul Legației. La 11 martie, Mircea Vasiliu secretar III și șef al Protocolului (un tânăr de 27 ani, membru al P.N.L.-Tătărescu) s-a prezentat la Departamentul de Stat, declarând că era în dezacord cu guvernul român, care violează drepturile omului, și a cerut azil politic. La 20 iulie a făcut același pas inginerul Remus Lula atașat comercial la Oficiul economic din New York, nepot al lui Petru Groza și frate cu Olivia soția lui Mircea Meteș secretar I de legatie. Mircea Meteș și-a dat demisia la 6 septembrie 1948. La 22 iulie, aflat în convalescență după un accident, atașatul de presă Alfons Vogel (membru P.S.D.) și-a prezentat demisia; nu i-a fost primită, dar a fost destituit. La 28 decembrie, referentul Al. Stoianovici (nepot al lui Ralea) proceda la fel. În

aprilie 1948 Vasile Sterian (șoferul lui Mihai Ralea și fost șofer al Anei Pauker) era declarat *persona non grata*. De asemenea, la 11 decembrie 1948, ca răspuns la cererea Bucureștilor de retragere a doi diplomați americani, Departamentul de Stat a comunicat presei că Gr. Preoteasa, pentru scurtă vreme ministru consilier la Washington, și Al. Lăzăreanu (Lazarovici), consilier cultural și de presă, erau declarați „*persona non grata*”.

Retragerea acreditării lui Mihai Ralea la Washington s-a produs în jurul datei de 18 octombrie 1948; se afla însă în țară de la sfârșitul lui august (când se declanșase cazul de spionaj sovietic al lui Alger Hiss, catalogat de Ralea la 18 august „o adevărată isterie”). Primea salariul pe lunile noiembrie și decembrie, fără partea de reprezentare diplomatică. Soția și fiica sa au plecat spre țară la 6 noiembrie 1948. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2016, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cum se numeau cei trei ceferiști care au murit în urma exploziei locomotivei cu numărul 150.001, la 13 martie 1948?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna mai 2016 este:

6 octombrie 1355

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **domnul Corneliu Sârbu, din București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2017.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București**.

pasian V. Pella (fost ministru la Haga între 1936-1939 și la Berna între 1943-1944), așa cum menționează o notă a ministrului de Externe Gh. Tătărescu, din 24 iulie 1947, către Legația din Washington. Dar S.U.A. nu doreau să aprobe primirea țării noastre în această organizație, lăsându-i libertate de acțiune, dar blocând, prin dreptul de veto, de cinci ori, toate tentativele Bucureștilor din perioada 18 august-1 octombrie 1947.

La 25 septembrie, Ralea împreună cu V.V. Pella raporta: „Cu toate demersurile pe care le-am făcut pe lângă delegații anumitor state reprezentate în Consiliul de Securitate și a promisiunilor ce ni s-au dat – Franța, Polonia, Brazilia, China, Belgia, totul depinde de rezultatul negocierilor dintre americani și ruși. În acest scop, am avut amândoi, miercuri după-amiază, la sediul Delegației sovietice, o a doua întrevedere de o oră cu dl. Vișinski [ambasadorul sovietic la O.N.U. era A. Gromîko – n.n.]. D-sa ne-a arătat că, spre deosebire de Statele Unite ale Americii, care voiesc a admite numai Italia și Finlanda, U.R.S.S. consecventă cu punctul de vedere deja susținut nu va consimți la nicio discriminare între cele cinci state ale căror Tratat de Pace au intrat în vigoare la 15 septembrie“.

În aceeași zi, M. Ralea a avut o lungă convorbire cu G. Bidault, ministrul de Externe al Franței, arătându-i „decepția pe care a avut-o opinia publică românească, așa de francofilă prin tradiție, față de abținerea Franței la votul de acum o lună...”

Peste câteva luni, la 12 aprilie 1948, V.V. Pella constata

„unele aversiuni din partea Franței și Chinei, care invocau schimbări de situații intervenite după votul din 1 octombrie“, adăugând că „în anumite cercuri ale Secretariatului s-a considerat că România putea pierde o parte dintre voturi, având în vedere situațiunea actuală de tensiune internațională și unele blocuri de state alcătuite între timp“.

La 17 martie 1948 se semnase Tratatul de la Bruxelles (Anglia, Franța, Belgia, Olanda și Luxemburg; prin aderarea Italiei și a R.F. Germaniei, în 1955, s-a creat Uniunea Europei Occidentale), iar la 1 aprilie începuse blocada sovietică a Berlinului. Pe lângă misiunea amintită, V.V. Pella făcea legătura cu toate instituțiile internaționale afiliate la Națiunile Unite. Astfel, la 9 iunie 1948, România adera la Organizația Mondială a Sănătății (OMS). În luna mai, Pella a fost chemat în țară pentru a participa în calitate de prim-delegat al României la Conferința internațională a Dunării și, pentru că tergiversa sosirea în țară din motive medicale, ulterior i-au

fost sistate drepturile salariale și alte avansuri. Ralea propunea la 12 iulie 1948 amânarea rechemării lui Pella pentru 15 octombrie, „având încă nevoie de serviciile lui la sesiunea extraordinară O.N.U. din luna septembrie“, pentru ca la 4 august să semnaleze că „V.V. Pella continuă a nu da un răspuns precis“. La 8 noiembrie 1948, a fost „descărcat de atribuțiuni“ din dispoziția Anei Toma, la propunerea lui Gr. Preoteasa, ministru consilier la Washington în acel moment.

Epurări mascate și demisii în lanț

Pentru reducerea cheltuielilor cerută și de Comisia interministerială pentru aplicarea Tratatului de Pace, Legația avea în toamna anului 1947 doar un consilier și un secretar, în timp ce „chiar legațiile cele mai mici au un personal dublu și chiar triplu“. Îngrijorarea lui Ralea era evidentă la începutul lui octombrie. Se arăta dispus să plătească trei persoane din salariul său, în caz contrar văzându-se nevoit să închidă două imobile și să

Mihai Ralea (stânga) cu Alexandru Rosetti

Deși pare ciudat să vedem un bărbat într-o reclamă la vopsea de păr, moda începutului de secol presupunea nu doar vopsirea părului, ci și a bărbii și a sprâncenelor, iar domnii care doreau să păstreze o tinerețe aparentă apelau la produse cu acțiune rapidă și utilizare ușoară. Afișarea prețului, dar și a enunțului „La ne-

mulțumire se restituie imediat costul” (*Facla*, 1911) aduceau încrederea totală în produsul respectiv, iar posibilitatea recuperării investiției specula o nouă armă de convingere a clientului să achiziționeze produsul. Îngrijirea suplimentară cu apa pentru păr completează setul unei apariții masculine de succes. Starea de bine este promovată de pastile și produse care înlătură durerea, o astfel de vată „revulsivă” garantând vindecarea de răceală, junghiuri, reumatisme și orice alte dureri ale corpului.

Lumea politică percepe avantajul fenomenului publicitar și, în ciuda reticenței generale față de clasa politică, mulți candidați apar în casete plătite în calitate de apărători ai intereselor omului de rând, denigrând sistemul politic din România, precum și eternele și dese schimbări, în urma cărora de fapt nu se schimbă nimic. „Lucrurile se schimbă mereu, pentru ca mereu să rămână aceleași”, este regelul avocatului Toma Dragu, candidat la alegerile din 1912.

Regina Elisabeta a înregistrat o premieră în lumea publicității, fiind primul cap încoronat care a apărut într-o reclamă. Talentul, implicarea în acțiuni de promovare a artelor și, nu în ultimul rând, rangul au stârnit interesul producătorilor de mașini de scris, atunci instrumente costisitoare și elitiste. Cea care

Carmen Sylva
Poetess, Queen of Rumania
using the
Fay-Sho
Typewriter
(Formerly the —Sho)
made by
Fay-Sholes Co.
(Formerly
the —Sholes Co.)
127 Rees St., Chicago
FREE—Write us Dept. E.
for McGarrin's Booklets on
Speed Writing, Billing, Card
Index Writing, etc.

Mașină de scris, pentru care face reclamă un cap încoronat, regina Elisabeta (Carmen Sylva)

star. Aparițiile magnetice ale reginei României au intrat în analele publicității mondiale, marile companii de *advertising* simțind că succesul unui produs este cu atât mai mare cu cât o personalitate publică apare în reclame, cumpărătorul identificându-se ideatic cu imaginea respectivă. În țară, numele reginei este legat de reclama la fabrica de ciocolată care-i poartă numele, inaugurată în anul 1921.

Reclamele interbelice abundă în aparate, mașini și instrumente moderne, fapt care arată că populația urbană a României își putea crește nivelul de trai prin accesul la produse de înaltă calitate: aparate cinematografice de proiecție în casă, radiouri, frigidere, aparate de fotografiat, motociclete, dar și mașini agricole, care să faciliteze și să crească productivitatea culturilor. Românii le erau prezentate cu titlu informativ și cele mai noi mașini de concurs, cursele de la Sinaia și

Cluj fiind extrem de gustate atât de elite, cât și de publicul larg. Benzina, dar și extinderea rețelilor de electricitate erau tot mai des prezentate, ca făcând parte inevitabil din viața omului modern.

Îngrijirea sănătății și imaginea unui corp fortificat sunt exploatate în reclame, succesul personal fiind din ce în ce mai des asociat cu o imagine

Regina Maria

O fabrică de ciocolată purta numele reginei Maria, care, aflată în vizită acolo, i-a acordat înaltul autograf regal

Prima jumătate a secolului al XX-lea

RECLAME LA ROMÂNI

ANCUȚA-LĂCRIMIOARA CHIȘ

Perioadă măcinată de două războaie mondiale, de multe descoperiri științifice, modificarea unor frontiere, dar și de schimbarea la nivelul atitudinilor și viziunii personale, prima jumătate a secolului al XX-lea este fascinantă, iar reclamele de pe teritoriul actual al României – pitorești. Dacă cele ale primului deceniu sunt „cuminți” și oarecum lipsite de acel „ceva” spectaculos, interbelic al însemnat un triumf al senzaționalului în publicitate.

- Vopsea de păr pentru... bărbați
- Vata „revulsivă” vindecă orice
- Regina Maria în reclama la crema „Pond's”
- A fi frumos și sănătos înseamnă a fi slab
- Cu „Garantol” ouăle se pot păstra un an

Morris
Cășorul meu preferat

Depozit general al electroaparelor și tricicloanelor „M. V. 1920, București, Lipoveanu 21.

...ceace caracterizează
noul aparat

Voigtländer „BESSA”

este declanșatorul pe capac. Nu mai este vorba de declanșatorul de sîrmă, ci de un edevărat trăgaci, ca la armă.

De aceea, aparatul „Bessa” poate fi finut, liniștit și sigur, cu ambele mâini și puteți fotografia, nu numai în 1/25 dintr-o secundă dar și într-un interval de 1/10 și 1/5 dintr-o secundă, fără a risca să obțineți imaginea micșorată.

Adresați-vă magazinelor de aparate fotografice, unde vi se arată acest nou Voigtländer „Bessa” 6/9. Uscându-vă, fără nici o obligație din partea Dr., demonstrați cu acest aparat.

Voigtländer

OEDIPE
LT. PIVER, PARIS

Văpșea de păr RAPID

Garantă absolut nevătămătoare

Văpșește imediat părul cărunt și sau alb în negru, brun, castaniu sau blond, într-un mod atât de perfect și de natural în cît nu se cunoaște de loc că părul e vâpșit. Întrebuințarea mai simplă și mai ușoară ca la orice altă vâpșă de păr.

Prețul Lei 2,50. La nemulțumire se restituie imediat costul.

GRAȘI

Cel mai bun SĂPUN DE SLĂBIT este „MAIGRINE”

produs original francez. Efect sigur și rapid. Absolut nevătămător. Ușor de întrebuințat. Flaconul Lei 140.— contra ramburs.

Depozit general „ACTIVA”
Calea Moșilor No. 88 — București

Garantol

conservă ouăle timp de peste un an.

Păstrarea ouălor în Garantol este foarte simplă.

...și ceea ce e important: ouăle pot fi scoase oricînd fără vreun inconvenient, iar altele puse la loc.

Sursa de procurare indică:
Firma KURT ERICH BINDER
Sibiu, Str. Elisabeta No. 64

1918. Primirea generalului Berthelot la Alba Iulia

Scrisoare trimisă pe front

SUB CENUȘA IMPERIULUI

Când au intrat românii în Primul Război Mondial? Care a fost rolul și soarta soldaților români din Transilvania încorporați forțat în armata austro-ungară, obligați să lupte cu frații lor din regatul român. La toate aceste întrebări își propune să

răspundă expoziția Sub cenușa imperiului. Soldați români în armata austro-ungară, vernisată la sfârșitul lunii mai la Arhivele Naționale ale României.

În holul central al Arhivelor Naționale te întâmpină o vitrină ce conține un album cu fotografii de la începutul secolului al XX-lea, imagini cu soldați români transilvăneni din armata austro-ungară, eroi ai unor drame sau tragedii uitate astăzi.

Expoziția a fost structurată în trei părți. Prima parte – *Drama umană* – prezintă poveștile românilor transilvăneni încorporați în armata austro-ungară și trimiși pe front la începutul Primului Război Mondial. Țărani, învățători, funcționari români au fost nevoiți să-și lase familiile și să lupte pe frontul sârb, apoi în Galiția, pe frontul italian și cel rusesc.

Scrisorile expuse – de pe front și către cei din tranșee narează războiul pas cu pas: drumul cu trenul, contactul cu realitățile frontului, luptele, zgomotul infernal, retragerile, rănilor, frigul și foametea din tranșee. Soțiile povestesc viața grea, faptul că sunt scoase să lucreze câmpul și forțate să suplinească bărbații plecați, pe lângă munca pământului îngrijesc copiii și gospodăria, toate cu speranța că își vor revedea soții în curând.

Prizonierii de război sunt un alt capitol al dramei umane. O parte a luptătorilor pe frontul rusesc au fost luați prizonieri de armata țaristă și duși în lagăre.

Una dintre istoriile prezentate în cadrul expoziției este cea a lui Eugen Goga, fratele lui Octavian Goga, soldat în armata austro-ungară, căzut prizonier în 1915 și aflat în lagărul de la Tomsk. Din lagăr, Eugen Goga cerea ajutorul diplomaților români de la Petersburg, care îl înștiințau pe Ionel Brătianu de soarta tânărului soldat pentru a încerca să îl salveze.

O parte însemnată dintre fotografiile expuse provin din albumele realizate de pictorul Aurel Popp pe fronturile din Serbia, Galiția și pe frontul rusesc, albume aflate acum în arhivele din Satu Mare.

Presa de la București prezenta dramele copiilor mobilizaților, ce lucrau pământul alături de mame și reușeau cu greu să supraviețuiască în condițiile în care mare parte din recoltă și așa slabă – era rechiziționată de autorități.

În partea a doua a expoziției – *Scrisori, memorii* – sunt expuse jurnalele și notițele zilnice ale unor soldați și ofițeri care narează evoluția frontului, greutățile, viața din tranșee; precum și scrisorile și memoriile unor tineri din zona ocupată de armata germană, forțați să devină soldați și să lupte împotriva României în anii 1917-1918. Au existat cazuri în care tatăl, mobilizat în armata română, plecase în refugiu în Moldova, iar fiul, aflat în zona de ocupație germană din Muntenia, a fost arestat și apoi mobilizat în armata austro-ungară. A fugit în pădure, fiind considerat trădător, pentru a evita ca într-o zi să tragă în propriul tată.

Cea de-a treia parte a expoziției – *Ideea națională* – prezintă aspirația către Unire. Transilvănenii și bănățenii aflați în prizonierat în Imperiul Rus formează regimente ce se alătură armatei române, dorind să lupte pentru țară și eliberarea ei.

Sub cenușa imperiului este o expoziție-remember a unor ani în care românii – din Transilvania, Banat și Crișana, dar și cei din România – au trăit momente grele, depășite cu prețul a mii de victime și al credinței în idealul național.

Expoziția a fost realizată de Arhivele Naționale în colaborare cu Serviciul istoric al armatei, curatori coordonatori fiind Radu Stanca și Flori Bucur, alături de Mirela Tîrnă, Elena Mușat, Monica Negru; fotografiile sunt realizate de Petre Mitrea. Planșele lunii iulie fac parte din această expoziție. ■

Cristina PĂIUȘAN-NUICĂ

impecabilă, în care silueta fină este un atu. Pe principiul că „grăsimea dezavantajează, urâște, îmbătrânește și îmbolnăvește“, pastilele, cremele, săpunurile, ceaiurile și diversele preparate pentru slăbit sunt prezentate ca aliați în lupta cu greutatea, deoarece se considera că „o modă rațională combină frumosul cu sănătatea“, iar a fi frumos și sănătos însemna în mod evident a fi slab. Ridicarea standardelor spre modele greu de atins cu un corp subțire, dar cu forme planturoase, făcea ca multe femei să cadă în capcana bolilor grave, deoarece prepa-

ARTICOLE DE VOIAGIU MAROCHINĂRIE

PAUL MILKER 3° ST. DJABOUROVA C.
BUCUREȘTI CAL. VICTORIEI 78
SUCURS. CONSTANȚA STR. CAROL II 112

Articole de marochinărie pentru călătorii firma Paul Milker-Djabourov, cu sediul în București și sucursală la Constanța (reclamă din 1926)

surse de epidemii. Îngrijirea personală completă grija comunitară, astfel că tot mai multe produse cosmetice au fost introduse în consum ca parte a „civilizației“: paste de dinți, săpunuri, ape de gură, creme și uleiuri pentru îngrijirea pielii, care promiteau nu doar sănătate, ci și tinerețe veșnică. Parfumurile, pudrele, gelurile parfumate, vopselele și rujurile făceau parte din arealul de seducție, elitele afișând o preocupare deosebită pentru imagine.

Îmbrăcămintea
DE SPORT
 TREBUE CUMPARATĂ NUMAI LA SPECIALIȘTI

COSTUME DE SKY

CEHOSLOVACA
 PRAGUE • BRATISLAVA • KARLOVY VARY • PRAHA • BRATISLAVA

Îmbrăcămintea sport, costume de schi, produse de Fabrica Cehoslovaca (1935)

torii: femeile vor dori să fie asemenea modelelor, iar bărbații își vor dori ca femeile lor să fie la fel.

Facilitățile de transport încurajau petrecerea timpului liber în cele mai diverse spații, la munte sau la mare, iar sportul era prezentat ca o activitate nu doar benefică, ci și la modă. Noile costume pentru schi sau puloverele potrivite pentru excursii montane, patinele și șosonii de damă confereau comoditate și erau produse recomandate de specialiști, astfel încât românii păreau a fi răsfățați producătorilor de pretutindeni. Adresele burgheziei, care își consolida statutul de principal consumator, produsele și serviciile din perioada interbelică arată o mare mobilitate a acestei clase, care știa și dorea să profite de pe urma ultimelor descoperiri. Confortul nu era asigurat doar de haine și aparate, igiena devenind un element tot mai vizibil al civilizației. Teama de boli a fost bine exploatată în reclame, orașele României fiind adevărate

În perioadele de conflict, publicitatea demonstrează că viața nu stă pe loc, iar economia, chiar dacă este serios periclitată, se chinuie să meargă mai departe. Reclamele au marele merit de a crea visuri și de a stârni dorințe și în vremuri dificile. Se poate observa lipsa reclamelor la servicii, produsele fiind cel mai des prezentate în casetele publicitare. Nevoia de siguranță și de protecție a bunurilor și a banilor face ca numeroase persoane să apeleze la case pentru bani sau lacăte mai mult decât în perioada de pace, stilourile și cerneala să fie tot mai solicitate, având în vedere că sunt folosite pentru a transmite mesaje în locuri în care accesul devine tot mai dificil, dar altfel medicamentele și cosmeticele sunt cele mai frecvente apariții în reclame. Nici produsele „minune“ nu lipsesc de pe piață. În perioadele de criză alimentară substanța „Garantol“ asigură conservarea ouălor timp de... un an.

Departe de a fi doar o industrie care vinde iluzii, publicitatea face parte din istoria noastră, reclamele intrând în mințile oamenilor pentru a stimula năzuințe personale. Vedem prin ele peste timp prin intermediul unui instrument modern și accesibil, asemenea unui film care nu este format din secvențe, ci din casete publicitare modul de trai al unor generații, situația economică, hainele, alimentația, dar și modul de petrecere a timpului liber. ■

Pelikan

Cerneală pentru toc rezervor
 RENUMITĂ DIN 1889
 GÜNTHER WAGNER HANNOVER

Renumita cerneală Pelikan, pe piață din 1889 (aici într-o reclamă din 1944)

Pe front alături de cel mai loial prieten, calul

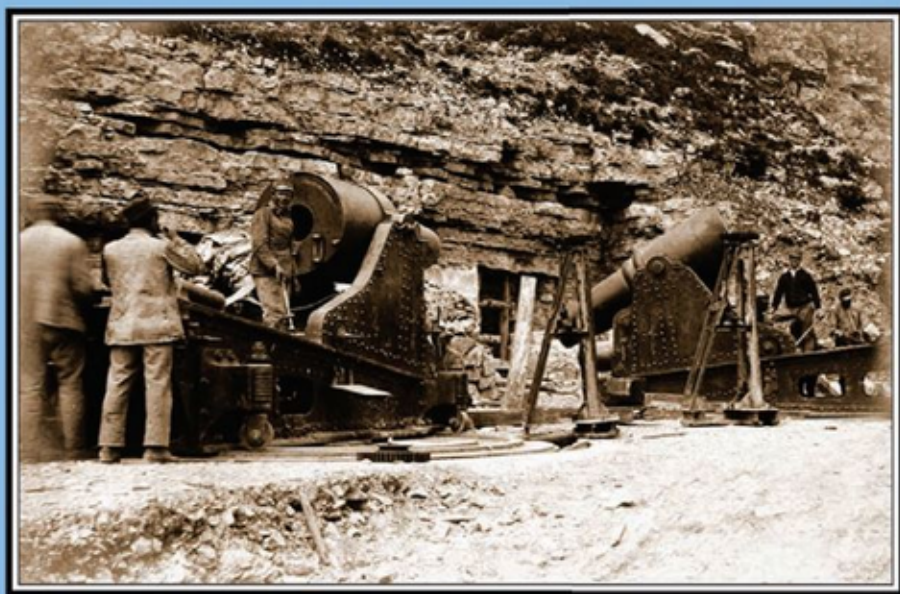

*Voluntari români transilvăneni la Darnița
(fotografie din Colecția familială Deleu, Serviciul Județean
al Arhivelor Naționale Sălaj, dosar 28/1916-1917, f. 2,1)*

ALBUM ISTORIC

Fotografie de pe frontul rusesc din Volînia (regiune dintre Pripiat și Bug, învecinându-se la sud cu Galiția și Podolia, astăzi în Ucraina), realizată de pictorul Aurel Popp (album aflat la Biroul Județean al Arhivelor Naționale Satu-Mare, fond pictorul Popp S. Aurel, dosar 8, f. 48)

Tunuri din fortăreața Campomolon, fotografie de pe frontul italian, (colecția Fototecă a Serviciului Arhivelor Naționale Istorice Centrale SANIC, Album 323, f. 69)

*Corpul ofițeresc al Batalionului al II-lea de voluntari români din Kurgan,
(din colecția Fototecă, SANIC, II 2851)*

*Regimentul nr. 50 Infanterie Alba Iulia
(fotografie din colecția Fototecă SANIC, Album 324, f. 92)*

*Victor Deleu la Darnița-Kiev,
(fotografie din Colecția familială Deleu, păstrată la
SJAN Sălaj, dosar 28/1916-1917, f. 5)*

*Ofițeri români din armata austro-ungară
(fotografie din 28 ianuarie 1917,
SANIC, colecția Fototecă, Album 323, f. 40)*

Cocarda...

proclamând în același timp, în auzul și văzul regalității și al burghezimii, accesul la drepturile omului și ale cetățeanului și încercând, în fine, în ciuda adversității generale, să construiască o societate modernă.

Cocarda obligatorie

Void să temporizeze furia poporului, Adunarea Națională publică următorul decret: „Ordin adresat tuturor cetățenilor de orice stare, de orice ordin și de orice vârstă, tuturor francezilor care se află în Capitală, de a se înscrie pe lista *soldăților patriei*.” Scopul este de a crea o miliție formată din cetățeni; intenția este de a clădi o barieră umană între manifestanți și putere. Dar și un mijloc vizând a-i diferenția pe cetățenii buni de cei răi. În spiritul legislatorului, cetățeanul care poartă la piept cocarda este cel care este pregătit să apere națiunea. Care națiune? Aceasta nu a ieșit încă la suprafață, din adâncurile în care așteaptă ceasul pentru a întrerupe tăcerea crisalidei în care este prizonieră.

Se proclamă obligația ca fiecare cetățean să se înscrie pe listele aflate la postul de poliție. Toți francezii și toți străinii care călătoresc pe teritoriul țării sunt obligați să

poarte la reverul hainei cocarda. Aceeași obligație este impusă femeilor; cele găsite pe stradă fără cocardă sunt arestate, închise pe o perioadă de opt zile; în caz de recidivă, sunt declarate suspecte și riscă o condamnare la șase ani de închisoare.

Aceste măsuri au, și de data aceasta, un caracter de aservire, în timp ce zilele Revoluției tind către o singură direcție: emanciparea individului.

O scrisoare adresată de intendentul negustorilor, găsită în buzunarul lui Bernard-René Jordan de Launay, guvernatorul Bastiliei, ucis în ziua insurecției, dovedește că, în realitate, cocarda era ca o morișcă făcută să distreze poporul și nu corespunde în realitate niciunei sancțiuni cu caracter profund, în spiritul celor care au creat-o. „Îi distrez pe parizieni cu cocarde și cu promisiuni – îi scrie de Flesselles guvernatorului fortăreței regale –, rezistați până diseară când veți primi ajutoare.”

Conținutul acestei scrisori va conduce la arestarea intendentului, care-și va pierde viața.

Propunerea lui La Fayette

La 12 iulie 1789, când izbucnește revoluția și pe străzile Parisului se aud strigătele de mânie ale locuitorilor, poetul Camille Desmoulins oferă cocardei un sens revoluționar, făcându-l să dispară pe cel care îi fusese atribuit cu răutate. „Către ora 3 mă îndreptam uimit spre Palatul Regal, îi scrie poetul tatălui său, când trei tineri trec pe lângă mine ținându-se de mână și strigând: *La arme!* Mă alătur lor; zelul meu le sare în ochi, se strâng cu toții în jurul meu, mă fac să mă urc pe o masă; într-un minut 6.000 de persoane se strâng împrejur. Cetățeni, le spun eu atunci, știți că Națiunea a cerut ca Necker [controlor general al Finanțelor] să rămână în funcție, să i se ridice o statuie și că, până la urmă, el a fost alungat! Există oare un afront mai mare ca acesta? După această lovitură, vor îndrăzni orice și, în noaptea aceasta, se vor gândi, vor ordona, poate, un „Sfânt Bartolomeu” al patrioților. Îmi sugrumam mulțimea de idei care mă asalta; vorbeam fără șir. *La arme!* –

...și cel care, în discursul lui din 12 iulie 1789, i-a dat un sens revoluționar, poetul Camille Desmoulins (1760-1794)

POVESTEA DRAPELULUI FRANCEZ

Națiunile au scos în evidență, prin ceremonii complicate, că drapelul este obiectul declanșator al unei considerații și al unui respect cu totul aparte

(Whitney Smith, istoric american)

„În numele legii, este interzis a intra fără cocardă și a folosi alt apelativ decât acela de cetățean“

RAPHAËL DELPARD (Franța)

Autorul și coperta cărții dedicate drapelului francez

Cunoscut în Franța ca actor, regizor, scenarist, jurnalist și scriitor, Raphaël Delpard și-a îndreptat în ultimii ani activitatea spre investigația istorică, abordând într-un stil incisiv subiecte diverse, de la regimul de la Vichy la deportarea copiilor evrei, de la Conferința de la Evian (din iulie 1938, despre problema evreilor germani refugiați) la războiul din Algeria (1954-1962).

Volumul *La fabuleuse histoire du drapeau français* (Fabuloasa istorie a drapelului francez; Marie B. Editions, 2016), din care vă propunem, cu acordul autorului, câteva fragmente, ilustrează preocuparea lui continuă de a oferi o interpretare cât mai corectă a simbolurilor constitutive ale istoriei naționale franceze și de a contrazice unele clișee relative la acestea. Experiența sa de scriitor îl ajută să construiască o punte între temporalitatea evenimentelor și simbolismul etern al elementelor fundamentale ale istoriei.

Subiectul legat de drapelul tricolor se pretează pe deplin la această metodă: de la nașterea sa la originea și semnificația culorilor care-l compun, amănuntele oferite de autor sunt pasionante, împlind realități istorice și legende ce au rezistat timpului, până în zilele noastre.

1789. Poporul și regalitatea sunt pe cale să se înfrunte, nobilimea își vede redus rolul, burghezia ocupă un spațiu tot

mai mare. Aceasta din urmă se afișează în fața poporului arborând, fapt incredibil, drapelul roșu.

Poporul le strigă profititorilor că, de 2.000 de ani, el este cel care a clădit națiunea, cu prețul unor neîncetate sacrificii,

biserică. Face cunoștință cu credința creștină, căreia îi va rămâne fidel până la ultima suflare. Își face serviciul militar într-o unitate de cavalerie, apoi în garda imperială.

Revenind în garnizoana de la Amiens, într-o iarnă geroasă, Martin întâlnește la poarta orașului un sărman, aproape mort de frig. Neavând să-i dea niciun ban, scoate sabia și taie o bucată din hlamida sa. Aceasta era un fel de manta de origine greacă, care se poartă fie până la genunchi, fie până la pământ. Martin dă o bucată din mantaua lui săracului. Camarazii râd de el, caraghios cum era cu mantaua înjumătățită.

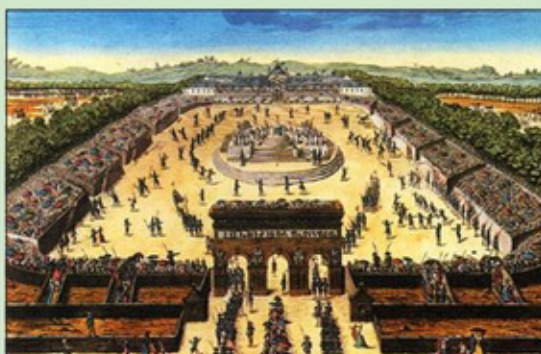
Câteva zile înainte de bătălia împotriva vizigoților din 507, de la Vouillé, Clovis merge la Mănăstirea de la Noirmoutier, unde se află relicvele Sfântului Martin. Îl însoțesc 1.000 de soldați franci salieni. Purtând emblemele victoriilor obținute până atunci, Clovis dorește să se pună sub protecția Sfântului Martin.

Primește binecuvântarea episcopului mănăstirii și se roagă apoi cu fervoare în genunchi în fața mormântului. Fără teamă că este auzit de cei din jur, rostește cu voce tare: „Sfinte Martin, om de credință și curaj, fă să fiu victorios în viitoarea mea bătălie...”

Apoi brusc se ridică. Îi vine o idee. Îi cere prelatului aflat în spatele său să-i aducă relicva, jumătatea mantiei pe care Martin o împărțise cu săracul. Ideea lui Clovis capătă pe dată formă. Hotărăște ca mantaua albastră a Sfântului Martin să devină emblema unirii poporului franc. Profund

emoționat, suveranul sărută piatra mormântului, ia relicva și ținând-o ridicată în fața lui iese din mănăstire.

Soldații franci care așteaptă afară sunt cuprinși la rândul lor de emoție, în fața strălucirii relicvei purtate de rege. Într-o perfectă mișcare unitară, îngenunchează cu toții și-și pleacă capul în semn de respect, pentru ca apoi, mânați de același sentiment de devoțiune, să se ridice. Încremnesc, într-o atitudine militară,

Sărbătoarea Federației, de pe Câmpul lui Marte, din 14 iulie 1790; prima aniversare a luării Bastiliei

în fața simbolului care defilează în fața lor. Fără să știe că inventează cu această ocazie poziția de drepti.

Alb - de la Ioana d'Arc

Vexilologii (specialiștii în studierea drapelurilor din diferite epoci și țări) recunosc în unanimitate întâietatea banierii Ioanei d'Arc în constituirea drapelului național francez. Lucru rar, nu găsim niciun argument contradictoriu relativ la acest subiect. Imaginea Ioanei d'Arc în istoriografia Franței este atât de puternică, încât pare imposibil să fie repusă în discuție.

În timpul procesului său, Ioana descrie ca însăși în fața judecătorilor baniera: „Aveam

o banieră a cărei pânză era semănată cu crini; pe ea era pictată lumea cu câte un înger de fiecare parte; era făcută dintr-o stofă albă numită *bo-cassin*; deasupra se afla o inscripție, cred: JHESUS MARIA; era făcută din franjuri de mătase”.

Judecătorii se interesează cu mare atenție de toate amănuntele legate de drapelul „Fecioarei”, cum o numeau în mod familiar locotenenții ei, sperând să găsească o dovadă

sigură că ea îi conferise puteri magice. O interoghează îndelung asupra realizării acestuia. „Cine a făcut baniera?”, o întreabă ei. Ioana răspunde că Sfânta Caterina și Sfânta Margareta i-au apărut într-o viziune și i-au poruncit „să ia stindardul cu numele Regelui Ceresc.”

Cu aceeași extraordinară simplitate, Ioana mărturisește că era mândră în timpul bătăliilor de soarta celor care aveau să-i urmeze steagul. Ea insistă spunând că își iubea drapelul „de 40 de ori mai mult” decât își iubea sabia.

La Reims, întră în catedrală cu steagul alături, căci, le va spune ea mai târziu judecătorilor, „el era prezent în momentele de pericol, era, prin urmare, drept să fie la loc de cinste”.

În toate consemnările procesului, nu încetează să afirme că a fost întotdeauna credincioasă țării, regelui și religiei sale.

Roșu de la Sfântul Denis

Alegerea abației de la Saint-Denis ca loc de ceremonie,

am strigat –, la arme!... Să ne punem cu toții în piept cocarde verzi, culoarea speranței! Poliția infamă este aici? Ei, bine, să se uite la mine! Să ia bine aminte la mine! Da, eu sunt cel care-și cheamă frații la libertate. Și, ridicând un pistol: Cel puțin nu mă vor aresta viu și voi muri în plină glorie; nu mi se mai poate întâmpla decât o singură nenorocire, aceea de a vedea Franța devenind sclavă!”

Aceste cuvinte energice ale lui, Camille Desmoulins contribuie la declanșarea revoluției. În următoarele două zile, poporul forțează porțile Bastiliei, edificiul simbol al opresiunii regale și burgheze.

Cocarda de culoare verde o frunză pe care poetul o agățase la reverul hainei, adoptată de mulțime într-un elan de entuziasm, este abandonată foarte repede. Să-și fi adus aminte această mulțime că livreaua contelui de Artois era de aceeași culoare? Artois era cel mai impopular dintre prinți; așa-dar, încă din a doua zi cocarda verde este călcată în picioare.

Adunarea electorilor decretează că această cocardă trebuie să poarte culorile Parisului, albastru și roșu, culori revoluționare adoptate încă din secolul al XIV-lea de partizanii lui Etienne Marcel.

Marchizul de La Fayette propune să se adauge culoarea albă la albastru și roșu, ultimele două fiind prezente în

cadrul mișcărilor populare din secolele precedente; a dorit poate să aducă un omagiu insurgenților americani alături de care luptase (*Magazin istoric*, nr. 7/1997)? Nu dispunem de un răspuns la această sugestie.

O cocardă purtând culorile naționale exista deja, după cum tocmai am remarcat. Nu putem însă spune același lucru despre drapel, încă inexistent. În această fază a revoluției domnește o adevărată cacofonie, care busculează toate rezele. Fiecare secțiune pariziană posedă o emblemă, milițiile reunite în cadrul Gărzii Naționale și-o păstrează pe a lor, armata oficială arborează drapelul alb. Cum să se descurce cineva? Sărbătoarea Federației, din 14 iulie 1790, devine un adevărat curcubeu. După luarea Bastiliei, gărzile păstrează drapelul albastru cu crucea albă.

Pentru a pune capăt cacofoniei drapelelor, pe de o parte, și a cocardelor, pe de alta, să amintim că, în ședința Convenției Naționale din 15 februarie 1794, este adoptat drapelul tricolor național.

Culorile albastru al Sfântului Martin, albul Ioanei d'Arc și roșu al Sfântului De-

Arestarea guvernatorului Bastiliei, Bernard-René Jordan de Launay, care va fi ucis (pictură anonimă)

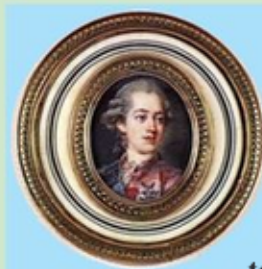
nis sunt în sfârșit prezente la acest rendez-vous al istoriei: mâinile cetățenilor au reușit să le reunească, punând capăt la 2.000 de ani de peripeții.

Stindardul tricolor devine drapelul Republicii. El amintește trecutul, este un gaj pentru viitor și rezumă în mod magistral lunga istorie a Franței și a poporului ei.

Albastru – de la Sfântul Martin și Clovis

Sfântul Martin a trăit cu un secol înaintea lui Clovis (466-511; *Magazin istoric*, nr. 11/1996). Istoria modernă n-a reținut despre el decât faptul că a dat o bucată din mantaua sa unui sărac ce tremura de frig pe o stradă din Amiens, fără să menționeze în schimb eforturile sale nenumărate împotriva păgânismului, pentru a instaura credința creștină catolică în Galia. Martin s-a născut în 336 – unele texte menționează anul 316 – în Sabaria, în Panonia de Vest (Ungaria de azi). Provenea dintr-o familie păgână; tatăl său se înrolase în armata romană. Din simplu soldat, devenise tribun, adică general.

La vârsta de zece ani, Martin intră din curiozitate într-o

Contele de Artois, fratele lui Ludovic al XVI-lea, viitorul rege Carol al X-lea, care promise în copilărie titlul acesta, a devenit, după convocarea Stărilor Generale, în 1789, un apărător al puterii monarhice, ceea ce i-a atras reproșuri din partea fratelui său, regele, care l-a descris ca fiind „mai regalist decât regele“

NEAGU DJUVARA COMBATANT LA TIRASPOL

MARIAN MOȘNEAGU

Fiul Ecaterinei și al căpitanului de geniu Marcel Djuvara, Neagu Bunea Djuvara s-a născut în urmă cu un secol, la 18 august 1916, la București, într-o familie aristocrată de origine aromână.

Cu bacalaureatul în Franța, licența în Litere (1937), un doctorat în Drept (Paris, 1940) și un doctorat pe o temă de Filosofie a istoriei (1972) la Sorbona, cu Raymond Aron (*Magazin istoric*, nr. 5/2002), Neagu Djuvara rămâne unul dintre militanții de seamă ai exilului românesc (1947-1961), dar și un strălucit diplomat, ziarist, profesor universitar și excentric om de cultură. Viața și activitatea sa plurivalentă acoperă un veac tumultuos, delimitat de intrarea României în Primul Război Mondial și centenarul acestei decizii cruciale care a prefăcut triumful reîntregirii naționale.

Împlinit sub semnul unui adevărat miracol, destinul său nu a ocolit nici experiența dură a frontului, în cel de Al Doilea Război Mondial, căruia i-a supraviețuit, nu fără riscuri și peripeții.

Deși inițial fusese clasat pentru cavalerie, la 25 noiembrie 1940 a fost însumat, conform Ordinului de zi nr. 242, pentru a urma cursurile Școlii Pregătitoare de Ofițeri de Infanterie de Rezervă nr. 1 din Ploiești. La finele primului an școlar a obținut media 7,56, clasându-se al 59-lea din 385 de cursanți.

La 10 decembrie 1940 a fost însumat la Regimentul 6 Dorobanți Gardă „Mihai Viteazul”, comandat de colonelul Victor Drăgănescu, unde, la 21 decembrie, a depus jurământul militar.

La 1 martie 1941 a fost înaintat la gradul de fruntaș, iar la 1 mai la cel de caporal.

La 6 iunie 1941 s-a înapoiat de la Școala de Ofițeri de Rezervă nr. 1, aceasta încetându-și activitatea, din cauza precipitării evenimentelor pe plan internațional.

Prin Înaltul Decret Regal nr. 1.798, la 22 iunie 1941 a fost mobilizat în campania contra U.R.S.S., fiind repartizat la compania armament.

La 25 iunie 1941 a fost înaintat la gradul de sergent, iar la 1 iulie 1941 la cel de plutonier cu termen redus de rezervă, conform Deciziei Ministeriale nr. 1.285/1941.

În perioada 31 august-13 septembrie 1941 a fost internat în Spitalul Zonă interioară, ca urmare a unei răni căpătate la 17 august în luptele de la Kagarlâk; de acolo a fost repartizat la Centrul de Instrucție nr. 4 Tiraspol.

În perioada 20 ianuarie-14 aprilie 1942 a fost concentrat la compania 8 mitraliere, în calitate de comandant de pluton la recruți.

Conform Decretului Lege nr. 2.137 din 31 iulie 1942, la aceeași dată a fost înălțat la gradul de sublocotenent de rezervă, fiind repartizat la 3 decembrie la compania 10. În Foaia calificativă pentru perioada 31 iulie-31 octombrie 1942, colonelul Ștefan Oprea, comandantul Regimentului 6 Dorobanți Gardă „Mihai Viteazul”, constata că este „sănătos și

precum și numele sfântului nu sunt deloc întâmplătoare. Ludovic al VI-lea, adolescent, a primit de la tatăl său, Filip I, titlul de duce de Saint-Denis.

Revenind la noțiunea de protecție, cum amintirea mantiei Sfântului Martin dispăruse oarecum din memorie, abatele de Saint-Denis, Suger (1081-1151), a avut ideea de a reda viața relicvelor primului episcop al Parisului. Fără să știe, consilierul regelui inaugurează, după albastrelul Sfântului Martin, epoca culorii roșii în construcția drapelului francez.

La ce sfânt ne referim, atunci când vorbim de Sfântul Denis? Iată un subiect pentru care istoricii se confruntă de câteva secole. Controversa provine de la confuzia între două persoane, purtând amândouă același prenume și care au trăit aproape în aceeași epocă.

Unul dintre ei pare să fie grecul convertit de Sfântul Paul pe Muntele Areopag, lângă Atena, pe care Papa Clement I îl trimite în Galia cu misiunea de a evangheliza Luteția. Altul este unul dintre cei șapte bărbați care, sub împăratul Decius, cum precizează Grigore din Tours în *Istoria creștinătății*, a fost trimis de Roma în Galia, pentru a predica cuvântul Domnului. Prezența acestor doi bărbați se situează în timp spre secolul al III-lea, ceea ce coincide cu ceea ce a fost consemnat de istorie, scrie ducele de Bauffremont, președinte al Memorialului Franței de la Saint-Denis, despre primele comunități creștine.

Flamura aurită a Sfântului Denis se aseamănă mult cu mantaua Sfântului Martin, deosebirea constând în culoarea ei: stindardul Sfântului Denis este roșu. El se compune dintr-o lance aurită, pe care teologul Raoul de Presles (1316-1382) o numește spada flammurii aurite. Stofa din mătase este numită când *cedal*, când *samit*. Această bucată de stofă este fixată în

Sfântul Martin și omul sărman
(tablou de un pictor necunoscut)

partea superioară de un bastonaș transversal, prins la rândul său printr-un cordon de vârful lăncii. Este de culoare roșie și aurie, iar colțurile dantelate, în număr de trei, patru sau cinci, îl fac să semene cu o limbă de flăcări; din acest motiv, dar nu numai din acesta, poartă numele de flamură.

Flamura aurită servește de drapel, dar și de armă ofensivă. În 1328, Miles de Noyers, port-drapel în bătălia de la Mont Cassel – dintre Filip al VI-lea de Valois și milițiile flamande –, îl ucide cu o lovitură de lance pe șeful flamanilor. Informația demonstrează că stindardul Sfântului Denis este de dimensiune mică: dacă partea de stofă ar

fi fost mai mare, ea ar fi împiedicat lancea să fie folosită ca armă în timpul luptei. I se atribuie virtuți miraculoase. Asupra acestui punct, istoricii sunt de acord: toate nu pot fi decât legende.

Câteva reguli de protocol

Drapelul francez este vizibil pe toate clădirile publice. El este arborat în timpul comemorărilor naționale și i se aduc onoruri, conform unui ceremonial precis. Este arborat de la răsăritul până la apusul soarelui, în afara zilelor în care timpul este nefavorabil. Este arborat noaptea, dacă este iluminat. Nu trebuie să atingă niciodată solul sau apa. Nu este purtat niciodată pe lat.

Nu trebuie să fie folosit ca față de masă, de scaun sau orice fel de îmbrăcăminte. Drapelul național nu este niciodată arborat mai jos

decât oricare altul. Are întâietate asupra oricărui alt drapel; atunci când este arborat împreună cu alte drapele naționale, trebuie să aibă aceeași lățime, prins pe catarce de aceeași mărime și aflat la aceeași înălțime.

De la galii din preistorie, care se vopseau pentru a se recunoaște ca făcând parte din același trib, și până la drapelul tricolor, așa cum francezii îl cunosc în zilele noastre, simbolul națiunii franceze s-a construit timp de 2.000 de ani, în etape adesea fără legătură între ele și având la origine evenimente surprinzătoare.

**Prezentare,
traducere și adaptare
Dan BURCEA**

Inedit

Familia regală înainte de Primul Război Mondial

REGINA ELISABETA DESPRE FERDINAND ȘI MARIA

SILVIA IRINA ZIMMERMANN

Textele literare publicate de regina Elisabeta în timpul vieții sub pseudonimul Carmen Sylva nu sunt în primul rând literatură, ci în mare parte un mod de comunicare directă a reginei în spațiul public. Prin operele literare, regina scriitoare intenționa să influențeze opinia publică în sens pozitiv față de dinastia cu origini străine în România, iar ca regină fără de copii, își dorea să lase o moștenire spirituală.

Un bun exemplu este jurnalul reginei *Pe Dunăre*, publicat în 1905 în același timp în Germania și în România, în traducerea lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, în care relatează călătoria familiei regale pe fluviu în mai 1904. Au participat regele Carol I, regina Elisabeta, principele Ferdinand, principesa Maria, principele Carol și principesa Elisabeta. Dese menționări, caracterizări și descrieri găsim în acest jurnal despre copiii perechii princiere, Carol și Elisabeta. Pe alocuri este menționată principesa Maria, luând parte la diferite manifestări pe parcursul călătoriei. Elisabeta subliniază aici, prin mici detalii doar schițate, o relație pozitivă cu principesa moștenitoare

și dă de înțeles că ambele au concepții comune despre rolul lor, de exemplu, despre participarea la obiceiurile populare românești și, astfel, stabilirea unei relații bune cu populația țării.

Singurul membru al familiei regale care nu este menționat deloc în acest jurnal al reginei este Ferdinand, principele moștenitor al tronului României, ceea ce nedumerește.

Băiatul cel gingaș

O explicație o găsim în scrisorile personale ale Elisabetei, mai ales în scrisorile adresate familiei sale princiere din Neuwied. Stilul limbii germane din scrisori este uzual, familiar,

Fotografie trimisă mamei, de pe front

rezistent. Poate suporta cu ușurință greutățile vieții de instructor și [pe] cele ale unei campanii. Foarte corect, cu simțul datoriei dezvoltat. Punctual, atent, serios, consideră serviciul militar cu importanța cuvenită și-și îndeplinește îndatoririle fără reproș. Foarte bine educat, foarte scrupulos în executarea ordinelor, bine pregătit și studiind cu râvnă, muncind conștient, este un comandant de pluton exemplu. A reușit să formeze o subunitate bine instruită și pregătită de război. A fost distins cu medalia «Serviciul Credincios» clasa a II-a. Cred că va deveni un foarte bun ofițer de rezervă”.

Între 17 ianuarie și 25 martie 1943 a fost detașat la Centrul de Instrucție Ofițeri de Rezervă Giurgiu, unde și-a pus în valoare aptitudinile de bun instructor. Foarte bun executant, cu metodă de predare foarte bună, a dovedit cunoașterea la perfecție a armamentului din dotare, în special a tunului antitanc „Schneider”.

Pentru perioada 1 aprilie-30 iulie 1943, maiorul

Diaconescu, comandantul Batalionului I, l-a caracterizat la fel de elogios: „Rezistent, bine făcut, cu plăcută înfățișare fizică. Foarte bune cunoștințe militare, cunoaște perfect armamentul infanteriei și întrebuințarea lui. Frumoasă cultură militară, căutând întotdeauna să-și însușească cunoștințele. Cultură generală foarte bună, având doctoratul în Drept la Paris. Foarte disciplinat, bun camarad, drept și autoritar. A comandat plutonul 3 din compania a 7-a recruți, unde a depus foarte multă muncă pentru instruirea lui. Foarte conștiincios și punctual, nu a precupețit nimic pentru instruirea oamenilor săi.”

Ulterior, Neagu Djuvara a fost mutat în Serviciul de curieri diplomatici din Ministerul Afacerilor Străine. Ziua de 23 august 1944 l-a surprins la Berlin, în drum către Stockholm.

Din Memoriul original al sublocotenentului de rezervă Neagu Djuvara, identificat în Arhivele Militare Române, aflăm că la 11 mai 1945 a fost mobilizat pentru lucru pe anul 1945/1946 la Legația României din Stockholm.

În *Opisul emigrației politice. Destine în 1.222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, Mihai Pelin nota: „Până în 1990 nu a mai revenit în țară. S-a stabilit în Franța [...] În 1958-1961 a fost secretar general al Institutului Universitar Român «Carol I» din Paris [...] A fost și colaborator al postului de radio «Europa Liberă». Revenind la București după 1990, s-a remarcat prin preocupările sale pentru studiile de istorie a României.” ■

La „Europa Liberă”

nu se ascunde după acești ochi într-adevăr frumoși! Dumnezeu meu, este mai bine așa, decât dacă era copilul meu [...] Carol merge chiar și la teatru pentru Nando!!!“

O căsnicie proastă?

Într-o scrisoare, din 28 iulie 1899, regina descrie relațiile extraconjugale ale perechii princiare moștenitoare și scandalul provocat în familie de a treia sarcină a principesei Maria, Ferdinand nefiind tatăl copilului.

„Ea [principesa Maria] nu se poate abține de a strica tot ce a clădit el [regele Carol I] întreaga sa viață! Scandalul este public, încât nici nu mai trebuie să mă abțin, și totuși îmi vine greu să povestesc asemenea murdărie. Este precum cele ce se găsesc în romanele pe care nu le citește nimeni ori nu recunoaște că le-a citit [...] Nando, din nou, nu poate altceva decât să plângă, la fel și pentru că copilul pe care îl vină nu este al lui, ci al unui mic locotenent cu adevărat respingător și complet sifilitic. Dar acest copil este în fața legii legitim și cu drept la moștenire, dacă va veni pe lume în ciuda eforturilor disperate ale ei [principesei Maria] de a scăpa de el. Dar doamna Winter îi zise că doctorul care va face asta ar putea fi închis pentru 15 ani. Ea [principesa Maria] crede că dacă ar scăpa de el, s-ar putea iar reîntoarce. De Ferdinand nu mai am milă de data aceasta, după ce am fost aproape distrusă din cauza milei pe care am avut-o pentru el [...] Dacă Carol poate să-l facă pe Nando să se despartă, un divorț fiind imposibil, atunci lucrurile se simplifică. Dar eu am mari dubii. Adjutantul lui îmi spuse: Așa cum îl cunosc eu, ar accepta mai degrabă o relație în trei! Șiroaiele lui de lacrimi nu mă mai ating [...] Soția lui l-a tratat cu șuturi, și el a lăsat-o să-l trateze astfel.

Regina Elisabeta și preferata ei, Elena Văcărescu

Am văzut multă răutate și multe femei pierdute și multe căsnicii proaste, dar așa ceva nu am mai văzut vreodată! Sunt atât de bucurioasă că nu sunt români! Ar fi groaznic! Copiii mei români să nu fie amestecați cu asemenea porcării, căci pe români îi iubesc mult prea mult! Copiii mei români sunt doar copiii mei! Îi iubesc cu durere, matern! Așa spun mereu.“

O altă scrisoare a reginei, din 18 martie 1900, ne arată că își dă seama că îl judecă pe principele Ferdinand prea aspru și cu totul altfel decât regele Carol I.

„Prelungirea prezenței lui Nando aici este o mare fericire. Nu aveam nicio idee cât de mult îl îndrăgește Carol și cum știe acesta să îl distreze și să-i povestească lucrurile care îl interesează pe Carol, fie și numai amintirile din Potsdam, care pe moment îl distrează și îl amuză pe Carol. El [Ferdinand] merge și în Senat și se prezintă oficial aici, unde eu nu pot fi, astfel încât în iarna aceasta s-a dovedit mai folositor decât oricând. Young [dentistul reginei] se exprimă odată foarte ironic despre el: *Nu-i chiar așa al naibii de prost precum arată*, și încep să cred că are dreptate și că în creierul lui încet este mai multă judecată decât am presupune. Ultimii ani au contat mult pentru a-l dezvolta.“

Și părerea Elisabetei despre principesa Maria se schimbă, cum aflăm dintr-o scrisoare din 10 martie 1901 către principesa Pauline zu Wied, soția nepotului ei, principele Friedrich zu Wied.

10 martie 1901, „Cu Missy mă înțeleg foarte, foarte bine. Devine exact așa cum am prezis, ea va vedea cu timpul că eu îi sunt cea mai bună prietenă și un sfătuitor de preț și cu mult mai indulgentă decât ceilalți, pentru că eu știu ce fel de bărbat are!“

Iar la 12 ianuarie 1902 adaugă: „Relația dintre noi devine pe zi ce trece tot mai frumoasă, i-am învins suspiciunea cu răbdare și iubire și indulgență, iar acum are cea mai mare încredere în mine.“ ■

Principesa Maria cu primii doi copii: Carol și Elisabeta

Prințul moștenitor Ferdinand alături de regina Elisabeta și regele Carol I, după sosirea în regatul român

un pedestal atât de înalt, încât Ferdinand îi pare mereu prea mic în comparație cu augustul ei soț, atât ca urmaș la tron, cât și ca bărbat, în comportamentul lui ca soț față de principesa Maria.

Iată câteva exemple din scrisorile Elisabetei păstrate în Arhiva Princiară de Wied, în traducerea noastră, și din care desprindem portretul perechii moștenitoare Ferdinand și Maria (Nando și Missy).

„Tinerelul [Ferdinand] e tare draguț față de mine, gingaș și fin. Elena [Văcărescu] (*Magazin istoric*, nr. 5/2005) și cu mine nu mai încercăm să îl îndopăm cu intelect, în ciuda tuturor sfaturilor, și e mai bine așa. El e foarte bine-dispus și copilăros, [...] povestind mereu aceleași anecdote și murind de râs de unul singur. Cele cinci luni împreună cu Carol nu l-au dezvoltat în niciun chip, nici urmă de progres. Repetă cuminte tot ce-i spunem noi și asimilează atât cât îi permite capacitatea spirituală. Au început deja să curgă pe aici rumori că ar fi un tâmpit. La micile mele întâlniri de ceai se arată foarte dragălaș [...] Este într-adevăr destul de ciudat și de tragic. Mereu mi-e teamă că îi este foarte clară și lui Carol situația noastră; căci el este mult prea deștept și mult prea sincer, pentru a se minți pe sine însuși. El [Carol] este de o delicatețe înduioșătoare față de mine, văzând cât sunt de iubitoare și de gingașă cu băiatul, care la rândul lui mă iubește pe cât pare să aibă capacitate spirituală [...] De capătă o femeie proastă, se duce dracului totul, capătă una deșteaptă, va trage ea tot carul, dar îl va disprețui și îl va face îngrozitor de nefericit [...]

Se pare că servitorii au făcut următoarea descriere fetei, Elenei [Văcărescu] despre mesele noastre: regele se joacă cu furculița și zâmbește, regina vorbește mai întâi despre cărți și când se oprește, începe băiatul [Ferdinand] să povestească: În Potsdam am avut un cal, și avea o coadă subțire! sau: Era o ninsoare mare, mare și eu mergeam cu sania! și apoi râde în hohote și regina sărmana zâmbește și se lasă. Află deci, servitorii. Fatal? Da, românii au ochi teribili și urechi ascuțite și un umor tăios, atât de tăios, ca vântul de nord care taie aerul de aici și până peste ocean. Cred că va fi o relație înduioșătoare între mine și fiul meu adoptiv, sărac cu duhul, o ocrotire gingașă și un cățeluș pășind mereu în urma mea. Cu totul opus la tot ceea ce așteptasem. Eu mă așteptam la intrigi, dușmănie, invidie la orice, numai la asemenea agățare ca o umbră, la această lipiciune care poate este mai dezesperantă decât lupta și cearta și care, totuși, mă înduioșează zi de zi. Am fi putut să-l înrăim, dacă am fi continuat cu mult spirit și ironie! Dar în ciuda tuturor avertizărilor, suntem simpli și binevoitori, iar el ascultă cu atâta plăcere și în tăcere, atât muzica cât și lecturile. Ascultă fără câștig și, totuși, este o mare ușurare că îi face plăcere. Ce va face o femeie cu el? De dă Dumnezeu, copii! Țasta e lucrul principal. Dar dacă e isteată, atunci el va fi foarte nefericit; căci singura lui bucurie în viața-i cam stearpă sunt istorioarele lui din Potsdam. Ea însă nu va vrea să le asculte și nu va gândi ca noi: Sărmanul copil, cel puțin mai râde! Nu, ea, cu inima tânără, va cere fulgere și se va mânia că nu sunt de găsit. Ea ar trebui să fie ori asupra lucrurilor, ori foarte resemnată, ori foarte senzuală. El este un vapor care mereu are nevoie de un remorcher [...]

Ce ironie a soartei! Românii sunt probabil cei mai inteligenți oameni pe care îi cunosc, și eu cunosc multe țări și mulți oameni, și din toți prinții și l-au ales pe cel mai puțin talentat! [...] Niciun singur gând propriu

Ferdinand și Maria în 1893, la câteva luni după căsătorie

americane (Operațiunea „Torch”; *Magazin istoric*, nr. 1, 2/1974).

Chipuri bine conturate, memorabil interpretate

Pe fondul radicalismului confruntărilor ideologice din primele decenii ale Războiului Rece și potențialului conflictual de la granița germano-germană, unde de o parte și de alta se aflau tancurile americane și cele sovietice, practic nu poate fi identificat niciun ofițer german din timpul războiului ca personaj remarcabil al vreunei producții cinematografice. A fost o perioadă în care era mult mai simplu și eficient propagandistic să fie condamnat fascismul, național-socialismul, să fie demonizați hitleriștii, în general, decât să fie analizate în detaliu exemple tipice sau, dimpotrivă, personaje de excepție din tabăra germană. Dihotomia propagandistică dintre Binele Aliat și Răul nazist din timpul celui de Al Doilea Război Mondial se păstra și pe durata Războiului Rece între Lumea liberă și Lagărul comunist. Din acest punct de vedere, al absenței personajelor principale ofițeri

germani, notabila excepție a înghețatului deceniu șase a reprezentat-o producția vest-germană *Generalul Diavolului* (*Der Teufel's General*), realizată în 1955 (anul primirii R.F.G. în NATO), în care Curt Jürgens interpreta rolul unui general de aviație care, scârbit și indignat de politica nazistă, se sinucide. O rezolvare tipică și convenabilă pentru un militar german, atât din punct de vedere politic, cât și al salvării onoarei de castă.

Anii '60 au adus nu doar o avalanșă de filme legate de cel de Al Doilea Război Mondial (lupte celebre, sabotaj și commando, spionaj, conflicte psihologice, comedii), dar și mult mai multe figuri de ofițeri ai Wehrmachtului, SS, Gestapo, bine conturate și memorabil interpretate. A fost deceniul în care s-a ridicat peste noapte Zidul Berlinului (*Magazin istoric*, nr. 4/2010), s-a desfășurat Criza rachetelor din Cuba (*Magazin istoric*, nr. 9/2003; 10, 12/2013), americanii s-au implicat masiv în Războiul din Vietnam, Mao a declanșat sângeroasa Revoluție culturală, iar U.R.S.S. a invadat Cehoslovacia. A fost însă și epoca de reafirmare a Germaniei Federale pe plan european ca putere economică și politică, aptă de inițiative și gesturi curajoase pe plan internațional, precum au fost cele ale cancelarului Willy Brandt, fost primar la fel de temerar al Berlinului (inițierea *Ostpolitik*, îngrunșcherea în decembrie 1970 în fața memorialului victimelor evreiești ale revoltei din ghetoul din Varșovia). Așa încât toate personajele pozitive ale filmelor de război care luptau împotriva naziștilor aveau nevoie de un adversar pe măsură din tabăra dușmană, pentru asigurarea credibilității construcției regizorale, a dramatismului întregului film. La fel ca în deceniul precedent, există și în acest deceniu o notabilă excepție de la amprenta generală privindu-l pe ofițerul german. Excepția se numește *Sechestrații din Altona*, film semnat în 1962 de Vittorio de Sica, o ecranizare a piesei omonime a lui Jean-Paul Sartre, care dezbate frământările de conștiință postbelice și remușcările unui fost ofițer nazist, admirabil interpretat de Maximilian Schell.

Adevărata față a fascismului... retușată

O serie de actori au ajuns să se specializeze în roluri de ofițeri naziști, simpla lor apariție pe ecran asigurând predictibila evoluție, detestabilă, a personajului. Aceasta nu a împiedicat creații antologice precum cea a lui Peter O'Toole din *Noaptea generalilor*, film

HUMPHREY BOGART · INGRID BERGMAN · HENREID

Presented by
**WARNER
BROS.**

A HAL B. WALLIS
PRODUCTION

"Casablanca"

CLAUDE RAINS · CONRAD VEIDT · SYDNEY GREENSTREET · PETER LORRE
Directed by MICHAEL CURTIZ

OFITERUL GERMAN ÎN PELICULE POSTBELICE

CĂLIN HENTEA

Dacă portretizarea soldatului german (Magazin istoric, nr. 6/2016) și încadrarea acestuia în niște clișee cinematografice prestabilite, potrivit coordonatelor politice ale epocii, este relativ simplă, lucrurile sunt mai complicate în cazul personajelor-ofițeri.

Nuanțele sunt indispensabile, contextul în care evoluează personajul-ofițer este decisiv, iar mesajul pe care acesta îl transmite este mult mai penetrant. Tocmai de aceea, odiseea ofițerului german în cinematografia postbelică este cu atât mai spectaculoasă.

Clișeul de pornire pentru profilul tipic al ofițerului celui de-al Treilea Reich a fost stabilit de Conrad Veidt în rolul maiorului Heinrich Strasser din multi-oscarizatul *Casablanca*, regizat de Michael Curtiz în 1942: convingător de antipatic și teribil de fanatic, lipsit de scrupule morale, perfid. Astăzi *Casablanca* este perceput ca o fermecătoare poveste de dragoste în timp de război între Ingrid Bergman

și Humphrey Bogart. În epocă însă, personajele cheie ale filmului, purtătoare de mesaje de propagandă, erau neînfricatul luptător antifascist Victor Laszlo, interpretat de Paul Henreid, și căpitanul francez Louis Renault, interpretat de Claude Rains. Stimularea unei reacții pozitive a forțelor franceze din nordul Africii era un obiectiv esențial al filmului, din perspectiva apropiatei debarcări anglo-

culpabilitate ascensiunea și succesul nazismului. Această asumare liberă de constrângeri politice de către germani a trecutului lor imediat și dureros s-a simțit și în documentarul

de lung-metraj prezentat la München în 1993 (deja Germania era reunificată): *Minunata, oribila viață a lui Leni Riefenstahl* (Die Macht der Bilder: Leni Riefenstahl), în regia lui Ray Müller. Acolo, celebra realizatoare a filmelor de propagandă naziste *Triumful Voinței* (1935) și *Olimpia* (1939) se disculpa, pozând într-o

Afișele filmelor
Valkyrie...

victimă a calomniei, atitudine ce nu ar fi fost de imaginat cu doar câteva decenii înainte, nici în Germania și nici în altă parte. Ca dovadă pentru noua perspectivă și înțelegere occidentală asupra războiului și a oamenilor din acea

vreme stă și serialul de televiziune produs în Statele Unite în 1978, *Vara soldatului meu german* (Summer of My German Soldier), în care o evreică, cetățean american, trăia o poveste de dragoste cu un prizonier german, aflat într-un lagăr din Georgia, S.U.A. Deși cinematografia socialistă românească a produs numeroase filme de război, acestea au fost încorsetate în chingile propagandei comuniste, neexistând prea multe grade de libertate pentru nuanțe interpretative sau contextuale. Personajul ofițerului german a fost construit după scheme simpliste, previzibile, conform dogmei, singura compoziție mai deosebită aparținând lui Ion Caramitru, în rolul maiorului Werner von Richter în filmul din 1974 al lui Dinu Cocea, *Stejar – extremă urgență!*, o variantă romanțată a evenimentelor premergătoare lui 23 august 1944.

Cel mai complex portret de ofițer german compus de un actor român, Marcel Iureș, a fost într-un film american: *Războiul lui Tom Hart*, din 2002. Marcel Iureș a reușit o compoziție remarcabilă în rolul comandantului de lagăr

Ion Caramitru (stânga) și Marcel Iureș (față în față cu Bruce Willis), două întruchipări românești a unor ofițeri germani

de lung-metraj prezentat la München în 1993 (deja Germania era reunificată): *Minunata, oribila viață a lui Leni Riefenstahl* (Die Macht der Bilder: Leni Riefenstahl), în regia lui Ray Müller. Acolo, celebra realizatoare a filmelor de propagandă naziste *Triumful Voinței* (1935) și *Olimpia* (1939) se disculpa, pozând într-o

victimă a calomniei, atitudine ce nu ar fi fost de imaginat cu doar câteva decenii înainte, nici în Germania și nici în altă parte. Ca dovadă pentru noua perspectivă și înțelegere occidentală asupra războiului și a oamenilor din acea vreme stă și serialul de televiziune produs în Statele Unite în 1978, *Vara soldatului meu german* (Summer of My German Soldier), în care o evreică, cetățean american, trăia o poveste de dragoste cu un prizonier german, aflat într-un lagăr din Georgia, S.U.A. Deși cinematografia socialistă românească a produs numeroase filme de război, acestea au fost încorsetate în chingile propagandei comuniste, neexistând prea multe grade de libertate pentru nuanțe interpretative sau contextuale. Personajul ofițerului german a fost construit după scheme simpliste, previzibile, conform dogmei, singura compoziție mai deosebită aparținând lui Ion Caramitru, în rolul maiorului Werner von Richter în filmul din 1974 al lui Dinu Cocea, *Stejar – extremă urgență!*, o variantă romanțată a evenimentelor premergătoare lui 23 august 1944.

Cel mai complex portret de ofițer german compus de un actor român, Marcel Iureș, a fost într-un film american: *Războiul lui Tom Hart*, din 2002. Marcel Iureș a reușit o compoziție remarcabilă în rolul comandantului de lagăr german de prizonieri, aflat într-un duel pe cât de subtil, pe atât de dur cu colonelul american interpretat de Bruce Willis. Personajul său din anul 2002 păstra câte ceva din tarele psihice și morale clasice ale ofițerului german, dar era lipsit de atributele exagerat scelerate vehiculate până atunci. Producția filmului *Valkyrie*, lansat la sfârșitul anului 2008, ce a transpus pe marele ecran povestea faimosului atentat împotriva lui Hitler, din 20 iulie 1944, a fost însoțită de numeroase controverse legate de distribuirea lui Tom Cruise în rolul colonelului Claus von Stauffenberg, deoarece starul american aparținea controversatei Biserici Scientologice, profund antipatizată în Germania. Totuși, dacă în 2009 mass-media din Germania aprecia faptul că acest film hollywoodian aducea în lumină mai puțin cunoscuta Rezistență germană antinazistă, în primele două decenii postbelice complotiștii antihitleriști din grupul lui Stauffenberg erau percepuți și repudiați de compatrioții lor drept niște dezgustători trădători ai Führerului, oricât de ticălos și criminal ar fi fost Hitler. Spre exemplu, în 1954, regizorul Helmuth Käutner a fost acuzat că a făcut „apologia trădării”, deoarece în filmul său *Ultimul pod*, o co-

producție iugoslavo-vest-germană, înfățișa o infirmieră germană (interpretată de Maria Schell) care, ajungând prizonieră a partizanilor iugoslavi și fiind impresionată de noblețea morală și curajul acestora, trecea până la sacrificiu de partea lor. Abia în 1980, Guvernul federal german a ridicat în incinta Bendorblock din Berlin – locul unde fuseseră executați complotiștii – un memorial dedicat acestora, Stauffenberg și camarazii săi fiind comemorați ca niște eroi ce s-au sacrificat pentru libertate, dreptate și onoare.

Renăscuta și puternica Germanie a știut până la urmă să-și asume și să-și reconsidere istoria. Cu bune și cu rele. ■

... și Lista lui Schindler

Afișele producțiilor *Secretul din Santa Vittoria*, *Cinci pentru Infern*, *Vara soldatului meu german*, *Ultimul pod și Minunata, oribila viață a lui Leni Riefenstahl*

regizat de Anatole Litvak în 1966, în care este vorba despre un general german sadic, suferind de o gravă patologie sexuală, bine ascunsă în timpul războiului, și care genera masacre camuflete în represaliile sângeroase pe care le comanda. Filmul lui Litvak (născut în Ucraina și fost locotenent-colonel în armata americană în timpul războiului) previne chiar și asupra unei anumite tendințe postbelice de resuscitare a militarismului nazist. Generalul Tanz este un personaj complex, al cărui comportament schizofrenic poate fi regăsit în structura personajului comandantului de lagăr din *Lista lui Schindler* (Steven Spielberg, 1993, șapte premii Oscar), interpretat magistral de Ralph Fiennes: acesta obișnuia să împuște deținuții fie de la balconul vilei sale, cu pușca, fie din apropiere, cu pistolul, în timp ce ducea o foarte respectabilă viață de familie și se lăsa mituit de Schindler.

Între aceste cazuri extreme de bestialitate maladivă, filmele anilor 60 au lăsat amintirea lui Klaus Kinski (fost soldat în Wehrmacht și prizonier de război), cu a sa diabolică fizionomie, în producțiile italiene denumite „macaroni combat”, precum *Cinci pentru Infern* (Five to Hell), din 1969 (în rolul Standartenführerului SS Hans Müller) sau *Eroi în iad* (Heroes in Hell), din 1973 (în rolul generalului Kaufmann). Similar acestui profil comercial-demonic a fost și cel creat de Malcolm McDowell în rolul sângerosului și înverșunatului ofițer SS aflat în urmărirea grupului condus de Anthony Quinn în *Trecătoarea*, din 1979. Personajului reprezentat de ofițerul german, oricât de fanatic ar fi fost, i se recunoșteau abilitatea și viclenia (colonelul obsedat de operele de artă furate, interpretat de Paul Scofield în *Trenul*) sau îndârjirea în luptă (colonelul de tancuri interpretat de Robert Shaw în *Bătălia din Ardeni*),

tocmai pentru a scoate în evidență performanța eroului.

Cel care a reușit să confere nuanțe de umor și umanitate tipologiei ofițerului nazist ce părea definitiv închistată în câteva repere imuabile a fost Hardy Krüger. Actorul german a apărut în numeroase roluri, nu neapărat principale, dar bine creionate, de ofițer german, dintre care cele mai reușite pot fi considerate cele din *Un taxi pentru Tobruk* (1961), alături de Lino Ventura, și *Secretul din Santa Vittoria* (1969), în care i-a dat replica lui Anthony Quinn.

Desigur că nici sovieticii nu puteau uita marea traumă a războiului care i-a costat milioane de victime (provocate nu doar de demența lui Hitler, ci și de megalomania criminală a lui Stalin), așa încât, în 1965, Mihail Romm a lansat filmul de montaj al unor secvențe de arhivă *Adevărata față a fascismului*. Filmul, produs imediat după preluarea puterii de Leonid Brejnev, afirma punctul de vedere sovietic asupra războiului, cu inevitabilele aluzii la realitatea politică a prezentului. Desigur că pelicula nu cuprindea niciun cadru cu ofițerii sovietici și naziști fraternizând la un pahar de votcă în anii 1939-1941, sau cu Molotov la Berlin, imagini făcute publice abia câteva decenii mai târziu, în 2008, de filmul documentar *Povestea sovietică* (Soviet Story), al letonului Edvins Šnore.

Rezistența germană

Până atunci, în 1977, în Germania Federală aflată în plin boom economic și pe fondul dezbaterilor privind un proiect de lege referitor la prescrierea crimelor de război, istoricul specializat în cel de Al Treilea Reich Joachim Fest a lansat documentarul *Hitler – o carieră* (Hitler – Eine Karriere). Acesta analiza cu luciditate și fără inhibiții provocate de vreo

Doctorul István Mátyus

desfășoare aceleași activități ca înainte să rămână gravide. Munca fizică, călăritul sau călătoriile lungi erau privite inclusiv de medici ca fiind benefice fătului și totodată activități care contribuiau la o naștere mai ușoară. Spre sfârșitul secolului însă apar și criticii acestor idei. Astfel, în opinia medicului mureșan István Mátyus, în cazul nașterilor premature (în lunile șapte și opt), vina era exclusiv a gravidelor și se datora efectuării unor munci fizice solicitante ori unor diete neregulate. Tot acest medic recomanda femeilor gravide terapii șoc. Astfel, în concepția sa, femeile ar fi indicat să poposească în încăperi răcoroase, umede, iar rudele să stropească casa și împrejurimile cu apă rece pentru a crea o ambianță cât mai răcoroasă și umedă. Ba mai mult, femeile însărcinate ar trebui purtate în trăsură ori căruță, pentru ca, prin mișcărilor haotice ale vehiculului, copilul să-și găsească poziția ideală pentru naștere.

Alți medici se pronunțau pentru intervenții medicale extreme, cum ar fi purgățiile și luatul sângelui, care în mod normal erau contraindicate în ultimele luni ale sarcinii. Într-un memoriu redactat de

moașele din Viena, acestea atrag atenția gravidelor să nu lase sânge și să nu se încreadă în medici, fiindcă în timpul sarcinii orice fel de sângerare trebuie evitată, și nu provocată. Așadar, în ceea ce privea luarea sângelui, părerea personalului medical era împărțită. Unii au devenit reticenți față de metodă, pe când alții indicau această intervenție chiar și în luna a noua, tocmai pentru a estompa durerile din timpul nașterii.

Indiferent de explicațiile oferite de contemporani cu privire la natura biologică ori spirituală a durerilor (blestemul pe care fiecare femeie trebuia să-l împărtășească din cauza păcatului originar), femeile au luat anumite măsuri pentru a reduce intensitatea durerilor. Practica medicală tradițională considera că băile de șezut, alcoolul sau aplicarea bandajelor din plante medicinale facilitau nașterea. Asemenea rețete se regăsesc în fiecare cronică de familie. Femeile în vârstă își notau din experiență rețetele de ceaiuri și ierburi care le-au fost prielnice în acele momente. Nevestele tinere păstrau aceste însemnări, pe care de obicei le moșteniseră ori de la mame,

Luatul sângelui

ori de la soacre și în care se găseau remedii pentru estomparea durerilor facerii, precum și pentru majoritatea bolilor cunoscute.

Nașterea

În momentul în care femeia simțea că se apropie momentul nașterii, se culca pe spate, aștepta cam o oră, după care începea să se plimbe prin cameră ori urlând, ori dând cu piciorul în diferite obiecte, ca prin aceste gesturi să se elibereze de tensiune și să se pregătească pentru nașterea propriu-zisă. Sursele indică faptul că, pe meleagurile noastre, în majoritatea cazurilor, femeile au născut șezând, cu excepția celor obeze, cărora li se recomanda să se lase pe mâini și pe picioare, „precum animalele”, căci le-ar fi fost prea dificil să stea pe scaun atâta timp. Se mai întâmpla ca aceste poziții să fie utilizate fiecare în parte. Era important ca nici medicul și nici moașa să nu se certe cu viitoarele mame în legătură cu modalitățile oportune nașterii, căci fiecare, „ori datorită cutumei, ori a instinctului, va alege cea mai comodă variantă”.

În familiile aristocrate sau burgheze era de dorit ca, în camera plină de vecine, rude și mame, să fie prezente și moașe. Acestea aveau un rol important și se ocupau în principal de mamă, iar restul femeilor din cameră de noul-născut. Cea mai de seamă obligație a moașei era aceea de a dirija evenimentele din camera de naștere. Ea trebuia să posede un scaun special, clis-tir și ierburi pentru ameliorarea durerii, foarfecă, ață pentru tăierea cordonului ombilical, seringă și apă pentru boțez, unt proaspăt, spirt (țipirig)

Reprezentarea unei cezariene în perioada medievală

Moaşa o ajută pe mamă să aducă pe lume fătul

ÎN CAMERA DE NAȘTERE

ANDREA FEHÉR

Mărturiile rămase de la nobilimea ardeleană din secolul al XVIII-lea (jurnale, memorii, autobiografii, cronică, scrisori) sugerează faptul că nou-născuții erau întâmpinați cu mult entuziasm, iar numărul copiilor era un motiv de mândrie pentru bărbat. O familie nobiliară avea în jur de 10-12 copii, din care însă abia dacă jumătate ajungeau la maturitate. Tocmai acesta era și motivul pentru care era de preferat un număr mare de urmași, îndeosebi de gen masculin. În adnotările lor autorii se roagă ca nou-născuții să fie sănătoși, să devină buni creștini, iar, mai apoi, să le aducă multe bucurii și consolări la vremea bătrâneții. Este de la sine înțeles că, într-un mediu în care hrănirea, educarea și creșterea nu prezentau mari dificultăți (ne referim la aspectele materiale), copiii erau primiți cu mult drag, nașterea lor fiind pregătită minuțios.

Copiii veneau pe lume de fiecare dată sub privirile rudelor. Nu doar bunicile, cum-natele și surorile erau prezente, ci adesea chiar și vecinele sau prietenele familiei. În principiu, era îmbulzeală, viitoarea mamă fiind sfătuită nu numai de moașe, ci și de alaiul de femei, care pe lângă rolul lor util, erau prezente în primul rând din curiozitate. Așadar, nașterea era un eveniment public și foarte aglomerat, bine organizat și extrem de

populat, dar bărbații nu erau bineveniți. Aceștia puteau să se facă utili pregătind apa, chemând moașa sau, în cazuri

extreme, preotul și medicul. În rest, petreceau alături de prieteni ori slujitori. Rareori avem mărturiile unor tați care ar

fi fost prezenți în momentul cu pricina. Mulți nici nu se aflau pe domeniile lor când venea sorocul.

Pregătirea

Femeile din epoca premodernă, deși conștientizau importanța unui comportament prudent pe durata celor nouă luni, nu percepeau sarcina ca fiind o boală și încercau să

Camera de naștere era uneori un loc foarte aglomerat

când, spre marea uimire a celor prezenți, în urma intervenției medicului chirurg Mátyus, însă cu mâna nepricepută a moașei ignorante, au scos din ea un copil gras și gros, lat de o palmă și lung cât trei palme, Dumnezeu manifestându-și grația asupra noastră lăsându-ne în viață măcar mama“.

Literatura de specialitate ne sugerează că în realitate atât medicii cât și chirurgii se străduiau pe cât posibil să evite contactele fizice cu gravidele. Acesta este și motivul

negativă a moașelor. Aceste femei erau considerate de soți ca fiind nepricepute, dar mai ales neglijente. Astfel, multe femei rămăneau la pat după naștere din cauza nepriceperii lor. În pofida greșelilor,

majoritatea oamenilor considera indispensabilă prezența acestora în momentul nașterii.

Imaginea negativă a moașelor nu pare însă a fi justificată. În secolul al XVIII-lea moașele dovedeau mai multe cunoștințe, urmau diferite cursuri și erau câteodată angajate chiar de orașe. Autoritățile urmăreau să restrângă aria de activitate a moașelor care se bazau doar pe experiență și încercau să aducă această ocupație sub semnul medicinei profesionale. Procesul de formare putea fi unul lung, de instruire completă, sau unul scurt, un curs de o săptămână, în urma căruia femeile obțineau un atestat, numit bilet de unde și denumirea acestor femei, moașe cu bilet. Femeile care optau pentru această profesie erau nevoite să susțină un examen în fața medicilor orașeni sau de comitate și a magistraților, fiindcă de priceperea lor depindea viața a cel puțin două ființe. Ele trebuia să depună jurământ și în fața reprezentanților justiției, fiindcă erau un organ medical indispensabil în anchetele care viza criminalitatea feminină (*Magazin istoric*, nr. 4/2015).

... de scaune de naștere

Gravide pe diferite forme...

pentru care soția lui Bereczk a fost tratată de chirurg „prin mâinile moașei“. S-a recurs la ajutorul personalului masculin doar în cazuri extrem de complicate, dar chiar și atunci în cameră se aflau ori soțul, ori servitoarele soției sau alți membrii ai familiei, în ideea ca intimitatea momentului să nu prilejuiască controverse și dispute.

Moășele

Atitudinea societății față de acești vindecători varia de la caz la caz. În principiu, adnotările din jurnalele și memoriile epocii oferă o imagine

Erau obligate să se îngrijească de lăuze, indiferent de statutul social al acestora. Profesia de moașă însă prezenta riscuri majore: dacă medicii uniți în bresle reușeau să contracareze reacția societății în cazul unui malpraxis, moașele care nu posedau vreun act care le atesta cunoștințele, și în consecință erau cele mai vulnerabile, adesea au fost învinovățite, ba mai mult demonizate, fiind condamnate pentru vrăjitorie.

În Transilvania medicii de gen masculin nu au reușit să-și clădească o carieră, fiindcă femeile erau extrem de pudice și reticente față de bărbați și, nu în ultimul rând, nici soților nu le convenea ca la nașterea copiilor să fie prezent un bărbat care să aibă contact fizic atât de intim cu soția lor. În cazul nașterilor, aristocrații preferau să solicite ajutorul și serviciile unor moașe renumite și pricepute. Practica medicilor obstetricieni s-a răspândit în orașele ardelenne abia la începutul secolului al XIX-lea și îndeosebi în mediile calvine, comunitățile catolice fiind conservatoare în această privință. ■

sau oțet de levănțică pentru resuscitarea copilului sau a mamei, iască de stejar pentru stoparea sângerării. Era la fel de indicat ca în bucătărie să existe apă fiartă și vin fier, precum și vas pentru încălzirea pernelor și a hainelor. Moașele mai aveau nevoie de un ciubăr de pus sub scaun.

Sursele memorialistice oferă acest inventar și indică faptul că, pe meleagurile noastre, în majoritatea cazurilor, nobilele și burghezele înstărite au născut șezând. Cât despre scaune, acestea puteau fi găurite, semănând cu umblătoarele clasice, ori alcătuite din două părți, unghiul lor de deschidere variind de la caz la caz. Moașele stăteau în genunchi în fața femeilor îmbrăcate în haine lungi, practic fără să aibă contact direct cu organele genitale ale femeii. Ele ori țineau în mână o bucată de pânză, ori așezau un recipient sub scaunul găurit. Cazurile studiate ne arată că nou-născuții au suferit diferite accidente din cauza acestei metode.

În lipsa medicului, întreaga responsabilitate cădea pe seama

moașelor. Imediat după naștere tăiau cordonul și, prin diferite tehnici, accelerau ieșirea placentei. Moașele harnice se îngrijeau și de pântecul femeii, înfășurând și strângând cât mai mult cu putință materialul din jurul pântecului, ca peretele abdominal să-și recapete forma inițială. Existau și anumite tehnici prin care „strângeau la loc vaginul”,

procedeu de care adesea abuzau și femeile nemăritate care și-au pierdut virginitatea.

Complicațiile

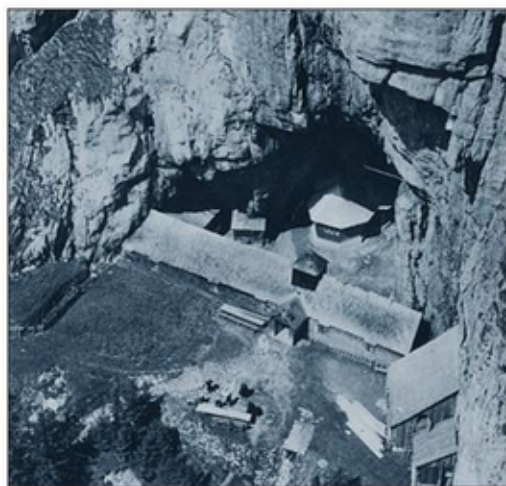
La fel ca în Europa occidentală, femeile ardeleni au acceptat prezența soților la naștere doar în câteva cazuri extreme, precum erau cele în care era mare nevoie de forța fizică a bărbatului, pentru susținerea sau sprijinirea soției. Moașele negociau intrarea medicilor bărbați în cameră, fiindcă locul unde se petrecea nașterea era considerat în primul rând un spațiu feminin. Moașele trebuia să se străduiască să țină copilul în viață, iar dacă se iveau complicații,

erau instruite să salveze viața mamei. Dacă copilul decedase în pântecul femeii, atunci moașa era obligată să efectueze cezariană, scoțând copilul. În cazul în care moașa nu era suficient de puternică pentru a realiza acest procedeu, trebuia să intervină chirurgul ori chiar și soțul. Sursele analizate de cercetătorii din Europa occidentală relevă faptul că marea majoritate a cărților liturgice ofereau instrucțiuni în cazurile de cezariană. Intervenția fusese considerată importantă nu din considerente medicale ci spirituale, cărțile liturgice oferind detalii cu privire la această intervenție chirurgicală tocmai pentru ca mai apoi fătul să poată fi botezat. Oricum ar fi fost, intervenția chirurgicală punea în pericol atât viața mamei, cât și a copilului.

Avem o singură însemnare care atestă prezența soțului într-un caz de naștere complicată, dar în rest atât izvoarele narative, cât și cele juridice sugerează absența medicilor la nașteri. Este vorba despre un pasaj din jurnalul medicului clujean de origine săsească György Bereczk, care a fost prezent la nașterea primului său copil: „tânăra mea soție, pe 2 noiembrie 1699, seara la șase, a dat naștere unui

copil pe care-l purtase de peste 10 luni, a trăit niște chinuri inimaginabile, nimeni nu a părăsit-o vreo clipă până la 10 dimineața, iar când în sfârșit sosise timpul, fătul murise deja în uter, iar ea pare să se fi ușurat nițel, însă a fost cuprinsă din nou de dureri îngrozitoare și timp de 12 ore nu am mai avut nicio speranță,

Intrarea în Peștera Ialomicioara...

spre oblâncuri. Bietul Coman are de furcă. În sfârșit, suntem toți călare și în lung șir urcăm spre strada Poștei, la mănăstire, ale cărei mozaicuri scânteie în molcoma lumină a dimineții. În curtea bisericii lume multă. Trupa

cu muzică: e ziua prințului moștenitor, și prin ușa deschisă, din întunericul abia risipit de făclii al bisericii, vin trăgănite cântările psaltirilor și plutește mirosul tămâiei. Lumea se uită, zâmbind înfundat și dându-și coate, la nostima cavalcadă, care caută a străbate mulțimea cât mai repede. Ieșind din curte, cotim la stânga și curând ne cuprinde bolta răcoroasă a codrului. După un scurt popas la un izvor, începe urcușul. Ce cuminiți sunt caii! Cum își aleg drumul! [...] Respirăm cu toții ușurați când de pe această cărare primejdioasă sosim pe prispa verde a Vârfului cu Dor, unde descălecăm și ne așezăm pe covoarele mușchiului moale [...] După un popas de câteva ceasuri și o gustare îmbelșugată, pornim înainte [...] Răzbim printr-un zăvoi de brazi moșnegi, cu crăcile joase, de care atârnă bărbi lungi și încălcite, și ne lăsăm la vale într-o luncă, unde scânteie o apă grăbită. Căluții ne trec peste vadul Ialomiței, călcând încet pe

... și schitul

prundișul care sclipește prin apa limpede și urcăm o cărare la dreapta care ne duce la Hotelul „Peștera”. Este un șopron mare de scânduri, clădit pentru excursioniști, cu două încăperi, în care se află pături de scânduri și fân de așternut. Dar o surprindere neplăcută ne așteaptă: hotelul e ocupat pe de-antregul de o societate de sași din Brașov, care nu se arată bucuroși de oaspeți. Cădem la învoială și ne împărțim odăile. Așternem fânul și întindem peste el șalurile noastre și ne culcăm de-a latul, unul lângă altul, și toată noaptea odaia hohotă de râs. De somn, nici vorbă. În faptul zilei ieșim pe poiana plină de miresme și răcoare; ne spălăm în apa limpede a izvoarașului, mâncăm câte ceva și apoi pornim înainte. O potecuță strămtă face colanul stâncii înalte din stânga și auzim vuietul căderii de apă, tot mai aproape. Cotind puțin ni se arată o spintecătură în două ziduri de stâncă și din stânga, sus, vedem șuvoiul Ialomiței prăvălindu-se în vale, bubuind și mugind, și căzând înspumat în clocotul cazanului

din fund. Ne oprim cu sfială în fața măreției acestei priveliști. Mai cotim la stânga și, pe neașteptate, ni se arată o terasă și lângă peretele stâncii un șir de chilii. Un singur călugăr, îndoit de mijloc și gârbov de ani, a cărui barbă albă parcă-l trage spre groapă, șade nemișcat pe o bancă [...] La intrarea în peșteră stă o bisericuță, pitită în gâtlejul ei, care pare o jucărie, și de acolo se întinde adâncul înnoptat al peșterii. Lumina tremurată a făcliilor ne descoperă coloane fantastice, horbote de stalac-

tite, ciorchini de lacrimi încremenite, două lacuri șoptitoare, mistere de umbre și lumini...

După câteva ceasuri, o tulim iar la vale, prin Caraiman, Valea Cerbului și Bușteni. Ne-am întors la Sinaia, cu trupurile obosite, dar cu suflete înviorate. ■

Din alte vremuri

EXCURSIE ÎN BUCEGI

Bușteni la începutul secolului trecut

Vara, sezonul vacanțelor, al caniculei, al fugii dintr-un București din ce în ce mai greu de suportat. Un deziderat contemporan. Nici pe departe. Valea Prahovei reprezenta și la începutul secolului al XX-lea o oază de evadare. Iar expedițiile montane – mai mult sau mai puțin profesionist pregătite – erau la fel de pline de neprevăzut, dar și de priveliști spectaculoase.

Facem apel la câteva pagini din volumul I al lucrării *Însemnări din viața mea (1921)*, al lui Adolphe Stern (1849-1931; conducător al comunității evreiești din România).

T.S.

8 August 1903

Scriu aceste rânduri în fața munților. Aerul e curat și mirositor, pe cer niciun noraș și globul soarelui se afundă îndărătul culmilor într-o ploaie de culori... *Chelia* – așa numim noi poiana de pe Piscul Câinelui se îmbracă în umbre arămii, iar în față, Vârful cu Dor, deasupra codrilor tăcuți, se îngână cu azurul străveziu al cerului și parcă mă cheamă în pacea și singurătatea lui. Mi-e dor de el...

13 august 1903

La *Peștera*. Am ascultat chemarea Vârfului cu Dor. Alaltăieri, în faptul zilei, Badea Coman de la Poiana Țapului, român deștept și voinic, prieten vechi al munților și al drumurilor pe care le bate de atâția ani, a adus caii și pe la orele 8 suntem adunați, vreo 20 de inși, bărbați, femei, băieți și fete. Încălecatul se face cu țipete

și râsete, în șeile de lemn, acoperite cu covoare și țoale, nu fără ajutorul lui nea Coman și al tovarășilor săi, care ne însoțesc pe jos și țin de

Imagine din Poiana Țapului

căpestre caii celor mai fricoși dintre noi. Călăreții scapă mereu și caută scările, se clatină în șea, se bălăbănesc și sunt aruncați înainte

Marthe și Henri Richer

dar trebuie să fim utile“, a scris ea în *Le Petit journal*. Armata nu a luat-o în seamă, deși o remarcasem în mitingurile aviatice, deși o poreclise „Ciocârlia“, deși ea nu voia decât să-și servească țara. Marthe căuta în continuare camaraderia piloților luptători, îi aștepta la bază când se întorceau din misiuni și le asculta peripețiile. La 25 mai 1916, Henri a murit pe frontul de pe Marna. O lovitură pentru Marthe, care știa cât de mult făcuse acest soț pentru ea, pentru familia lor.

Dacă aviația militară nu i-a dat atenție, contraspionajul militar a pus un ochi pe tână văduvă. Mai ales că, dintr-o nevoie viscerală de acțiune și mai ales după moartea soțului, și ea simțea că „trebuie să se răzbune. Acum am un scop în acest război“. Șeful contraspionajului, căpitanul Georges Ladoux, a convins-o ușor să lucreze pentru ei. Prima misiune a Marthei a fost un eșec. A fost trimisă în Elveția, în speranța că se poate infiltra în serviciile germane, dar spionajul german a mirosit-o imediat pe tână franceză că este agentă a Biroului 2, așa că Marthe a trebuit să părăsească în grabă Elveția, după întâmplări periculoase pentru ea, și să revină la Paris.

Căpitanul Ladoux, posesorul unei bogate mustăți negre, nu și-a pierdut însă încrederea în potențialul tinerei. A trimis-o în stațiunea foarte la modă San-Sebastian, din Spania, teritoriu neutru, unde turiști bogați din țările beligerante își petreceau foarte plăcut

viața, și care gema de spioni ai tuturor țărilor. Regele Spaniei Alfonso al XIII-lea, cu toată suita sa, își petrecea vacanțele de vară în Țara bascilor, ca și mulți reprezentanți ai marilor puteri.

Germania avea în Spania o puternică rețea de informații, condusă, pe lângă ambasador, de atașatul militar, von Kalle, și de atașatul naval, baronul von Krohn. „Ciocârlia“ trebuia să-l seducă pe ultimul, rudă cu generalul Ludendorff. Marea Britanie și Franța urmăreau să-și protejeze libera circulație a navelor în largul coastelor Spaniei, în drumul lor spre Maroc. Centrul de spionaj german din Spania se ocupa nu numai cu culegerea de informații – de altfel, nemții aveau puțină încredere în spanioli, pe care îi suspectau a lucra și pentru ei și pentru francezi –, dar și cu felurite diversțiuni, și, în ce privește Franța, cu contaminarea vitelor, distrugerea hidrocentralelor, explozii la uzinele de armament.

Marthe, frumoasă, elegantă, dar sobră și reținută și cu atât mai misterioasă, nu avea cum să nu atragă atenția. Baronul von Krohn, un chior urât, dar foarte mulțumit de el, i-a căzut repede în plasă. Marthe îl însoțea în deplasări, pentru că von Krohn, la cei 50 de ani ai lui, era de-a dreptul îndrăgostit de franțuzoaică, ba chiar a prezentat-o soției. I-a cumpărat un salon de frumusețe la Madrid și trăgea speranțe că tână va deveni spioana perfectă în profitul Germaniei. Așa că „Ciocârlia“, funcționând cu indicativul S 32, atribuit de baron, a ajuns ceea ce se cheamă un agent dublu.

Navele aliate aduceau regulat în Europa încărcături cu grâu din Argentina. Cum nemții, cu eficientele lor submarine, nu puteau să le scufunde pe toate, savanții germani au avut o idee năstrușnică: să trimită dăunători, gârgărițe, la Buenos Aires, pentru a distruge pe loc recolta de grâu. Sarcina, dată de Krohn Marthei, a fost să transporte în America de Sud aceste

Pasionată de aviație, Marthe a avut avionul ei

Porecla în renume

CIOCÂRLIA

FLORENTINA DOLGHIN

În primii ani ai veacului trecut în Piața Stanislas din Nancy, orașul-capitală al provinciei Lorena din nord-estul Franței, putea fi văzută plimbându-se o frumoasă domnișoară, parcă înregistrând pe furiș privirile admirative ale trecătorilor. Era o fată simplă, fiica unei casnice și a unui plutonier, dintr-o comună lorenă, Blâmont, născută la 15 aprilie 1889, care își căuta drumul în viață. După scurte studii religioase, familia o hărăzise croitoriei. Lucrul cu acul și foarfeca nu părea însă să o pasioneze pe Marthe Richard. Îl socotea chiar plictisitor. Și cum n-avea stare, Marthe a plecat la Paris, la numai 16 ani.

Acolo, într-o seară a anului 1907, l-a cunoscut pe Henri, un industriaș bogat, care a îndrăgit-o instantaneu. S-au căsătorit și tânăra doamnă, acum Marthe Richer, naivă și neștiutoare, dar cu un dinamism înăscut, a început să se automodeleze. A învățat să călărească, să susțină o conversație plăcută și, cum îi plăcea viteza, să conducă un automobil, între primele femei din Franța, ba chiar un avion. Marthe și-a luat brevetul de pilot la 23 iunie 1913, la 24 de ani, și, băiețoasă din fire, petrecea mult timp între camarazi, alături de care fuma, zăbovea la un păhărel, făcea haz, într-un cuvânt

se simțea de-a lor, iar ei au acceptat-o.

Marthe Richer va fi o spioană a Franței în Primul Război Mondial.

● Soțul nu o poate refuza, îi cumpără un avion ● Văduvă la 27 de ani
 ● Prima ei misiune – un eșec ● Atașatul naval german îndrăgostit peste urechi ● Armă ecologică distrusă: gărgărițe arse ● Un accident de mașină cu un chior la volan ● Cad multe capete nevinovate ● Eroină de film, decorată cu Legiunea de Onoare

După un accident la aterizare, tânăra va rămâne în comă trei săptămâni, spre disperarea lui Henri. Dar când și-a revenit, și-a implorat soțul să-i cumpere un aparat de zbor care să fie al ei. Greu de refuzat o bolnavă, pe patul de spital și pe care o iubea. În 1912 Henri i-a cumpărat avionul. Marthe avea planuri. Voia să doboare un record feminin la distanță (între Le Crotoy, din departamentul

Somme, și Zürich). De aceea s-a înscris într-un club aeronautic, „Stella“, creat în 1909 pentru aviatore.

Dar în 1914 a izbucnit războiul. Soțul ei a fost mobilizat printre primii. Marthe voia să fie și ea utilă. S-a alăturat altor femei-pilot în Uniunea patriotică a aviatorelor franceze, în speranța că va deveni pilot militar. „Trebuie să fim folosite, nu importă unde, nu importă cum,

Edwige Feuillère, în rolul Marthei, și afișul filmului, în care l-a avut ca partener pe Erich von Stroheim

de informații și de contraspionaj, așa cum o proba, fără putință de tăgadă, considera el, și acel accident din Spania. Prim-ministrul Georges Clemenceau a profitat și l-a concediat pe Malvy, care nu trădase niciodată. Ladoux a fost trimis la închisoare. Dar un an mai târziu va fi scos de sub acuzare. În 1933, anul morții sale, el va publica un volum despre agenta Marthe Richet.

Marthe și-a servit patria. Cu-rajul și loialitatea ei nu au putut fi puse la îndoială. După război, întrebată despre viața ei de spioană, și-a descărcat sufletul: „Femeile, în urmă cu 20 de ani, nu mânuiau puștile, dar dispuneau de arme la fel de redutabile: șiretenia, cochetăria, dibăcia. Spioană! Dacă ați ști cât de mult îi poate înfricoșa pe oameni acest cuvânt... el poate desface prietenii, spulbera încrederea, aduce indiferența... Și totuși nu regret nimic.”

Viața Ciocârliei a înflăcărat imaginația. În 1936 s-a turnat un film, cu Edwige Feuillère în rolul Marthei și avându-l ca partener pe Erich von Stroheim. Apoi Marthe a fost decorată cu Legiunea de Onoare. Invidioșii au spus că, de fapt, prin ea, a fost decorat noul ei soț, un britanic, pentru că

finanțase restaurarea Micului Trianon. Din nou văduvă și bogată, Marthe a participat la Rezistență, în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

Istoria rocambolescă de spioană a Marthei Richard a trezit îndoieli între autorii de literatură de spionaj. Guy Breton, în *Les beaux mensonges de l'Histoire* (Frumoasele minciuni ale istoriei), lucrare care din 1999, de la prima apariție, a cunoscut multe ediții, ultima în 2015, merge până la a ridiculiza personajul. Marthe

Richard a murit la 9 februarie 1982, la 93 de ani. A scris două volume despre activitatea ei de agentă: *Ma vie d'espionne, au service de la France* – Viața mea de spioană în serviciul Franței –, Paris, 1935, și *Mes dernières missions secrètes. Espagne 1936-1938* – Ultimele mele misiuni secrete. Spania 1936-1938, Paris, 1939. ■

Radio
România
Cultural

Știința în cuvinte potrivite

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

Căpitanul Georges Ladoux i-a apreciat calitățile de spioană,...

... dar pe scriitorul Léon Daudet complicațiile cazului l-au iritat

prețioase insecte. Marthe s-a imbarcat pe nava „Reina Christina“, cu mai multe recipiente umplute cu gărgărițe, viguroase, selecționate de Institutul de Agricultură din Berlin.

Instalată confortabil într-o cabină de lux, tânăra a tot căutat soluția pentru a-și eșua misiunea. Avea în bagaje o lampă cu alcool. Într-o dimineață i-a venit ideea să „prăjească“ gărgărițele.

Urmând întocmai indicațiile lui von Krohn, la întâlnirea cu „correspondentul“ ei de la Buenos Aires, atașatul militar german Müller, Marthe și-a dus arătătorul de la mână dreaptă la nara dreaptă, iar tipul pe al lui la nara stângă și a întrebat-o: „Aveți pachetul?“ Marthe i-a dat un termos, neamțul s-a uitat și a văzut că insectele erau moarte. Nu și-a dat însă seama de manevra ei. A întrebat-o unde a ținut recipientul în timpul călătoriei. „În frigider“, a răspuns ea. „Ce nenorocire. Niciodată nu se pune în frigider așa ceva“. „N-am știut“, a răspuns vinovată. „Trebuie să o luăm din nou de la capăt“. N-au mai luat-o.

Baronul a trimis-o apoi la Paris, să spioneze starea de spirit a locuitorilor și a ofițerilor întâlniți în baruri și hoteluri, unde făcea ravagii cu frumusețea și cunoștințele ei... de aviatore.

Acolo Marthe l-a revăzut pe căpitanul Ladoux, căruia i-a adus documente foarte interesante pentru Amiralitatea franceză, avidă de informații privind mișcarea navelor germane de-a lungul coastelor marocană și spaniolă.

La ordinele lui Ladoux, ea s-a întors la Madrid, făcându-și calculul să pună mâna pe conținutul seifului atașatului naval, unde erau depozitate documente ale marinei germane și al cărui cifru îl știa deja. A cerut pentru asta ajutorul unui prieten, un pilot rus, Iosif Davrișevî, un anarhist,

despre care se șoptea că este fratele vitreg al lui Stalin și care era în vizorul serviciilor secrete franceze. Ladoux i-a permis Marthei să apeleze la Iosif. Iar ea l-a prezentat lui von Krohn drept cel capabil să instige la revolte pașnice în arsenalele franceze. Banii pentru misiunea lui trebuia să-i primească la Irun, un

oraș din Țara bascilor. Cei trei au pornit într-acolo noaptea, sub ploaie, cu von Krohn la volan, în pofida faptului că el era beat de un ochi. Baronul a pierdut controlul volanului și, deși automobilul, un Mercedes, era puternic, toți trei au fost

O doamnă în vârstă, fără regrete

răniți. Dacă ar fi avut șofer...

Accidentul nu a putut rămâne multă vreme ascuns publicului. În Franța, Léon Daudet, scriitor și om politic, a luat foc. A înșfăcat din mers subiectul. Marthe Richer apărea ca spioană germană, iar Iosif (zis Jean Violan) ca bolșevic. Serviciile secrete germane l-au convocat pe von Krohn. Căpitanul Ladoux a ajuns pe banca acuzaților. Léon Daudet a dezlănțuit o campanie dură contra „incapabililor“ din guvern și, îndeosebi, contra ministrului de Interne, Malvy. A amestecat și o amantă austriacă a ministrului, pe trădătorii francezi care se ascundeau în spatele serviciilor

Ofițeri italieni și români
citesc gazeta de perete a lagărului

dau individual, urma să fie trimise către punctele de adunare a prizonierilor de război.

Din dușman, bun vecin

În lagăre se desfășurau activități pentru constituirea organizațiilor antifasciste. Documentele demonstrează că la sfârșitul anului 1942, printre români domina o atitudine ostilă față de Uniunea Sovietică, dar spre sfârșitul lunii octombrie 1942, datorită muncii politice desfășurate, se constituise deja un activ. În ianuarie 1943, succesele Armatei Roșii pe front au corectat sentimentele prizonierilor de război români, mai ales din cauza umplerii lagărelor cu noi loturi de soldați și ofițeri în timpul bătăliei de la Stalingrad. Românii încep să semneze activ declarații antifasciste, să participe la desfășurarea lecțiilor propagandistice (exemple: „Primul Război Mondial. Cauzele declanșării. Planurile și scopurile imperialismului german“, „Adevărul despre Pacea de la Versailles“, „Cine sunt național-socialiștii?“, „Lenin și Stalin conducătorii oamenilor muncii din Uniunea Sovietică“) și la conferințe. În august 1944, concentrarea prizonierilor de război români a favorizat constituirea „Blocului Național Român“ (B.N.R.), la activitatea căruia participau activ comuniștii români A. Pauker, generalul D. Petrescu, avocatul A.

Măță din Chișinău. Printre cerințele programatice figurau: încetarea războiului, rechemarea trupelor române, ieșirea României din războiului cu U.R.S.S., alungarea forțelor armate germane din țară, pacea cu puterile democratice, înlăturarea Guvernului Antonescu,

crearea unei Românie democratice. Majoritatea candidaților din rândul prizonierilor de război pentru comitetul B.N.R. erau ofițeri, dar mai erau reprezentați soldați, precum și civili membri ai Partidului Comunist din România, interzis în patrie.

Printre prizonierii de război se răspândeau documente oficiale sovietice (cuvântări ale reprezentanților conducerii sovietice, rapoarte, ordine, apeluri către prizonierii de război), periodice (buletine), manifeste tematice (lozinci, versuri, cântece, apeluri). Pentru propaganda antifascistă s-a editat pentru prizonierii de război români publicația *Vocă liberă*. Aceasta a apărut săptămânal, începând din vara anului 1942, și informa prizonierii de război despre evenimentele de pe front și situația din România. Se publicau, de asemenea, materiale despre atrocitățile germanilor în lagărele de concentrare, articole ale prizonierilor de război despre cum și-au schimbat conștiința politică, informații despre profilul cultural al Uniunii Sovietice, despre succesele industriei și agriculturii sovietice în anii războiului și, în general, despre avantajele orânduirii socialiste. Imaginea dușmanului trebuia transformată în imaginea bunului vecin, adversar al fasciștilor, care i-au târât pe români în război.

Pentru o propagandă antifascistă mai eficientă în la-

găre, s-a adoptat decizia constituirii unui contingent special din rândurile prizonierilor de război. În acest scop, Comisia pentru munca în rândurile prizonierilor de război de pe lângă CeC (Comitetul Executiv al Cominternului) a efectuat în iarna 1941-1942 o selecție pentru prima școală antifascistă a prizonierilor de război. În primele serii ale școlii, alături de germani și austrieci, s-au aflat și români. Ulterior componența s-a lărgit cu reprezentanți ai altor naționalități. În etapa inițială a războiului, în afara armatei germane, românii prezentau cel mai mare pericol pentru U.R.S.S., deoarece trupele lor participau activ la acțiunile de luptă pe direcția sud. De aceea, prizonierii de război români au fost printre primii implicați în activitatea școlii, pentru a înțări în conștiința soldaților și ofițerilor captivi înțelegerea esenței antiumane a ideologiei fasciste și a forma dintre ei un activ antifascist.

Școala pentru prizonierii de război a fost înființată în lagărul Oranki („Oranki-74“) din regiunea Gorki (astăzi Nijni Novgorod). Lagărul

Generalul Mihail Lascăr
întâmpinat de soție
la întoarcerea acasă

Prezentăm partea a doua a articolului despre soarta prizonierilor români în Uniunea Sovietică, elaborat pe baza arhivelor rusești și a volumelor apărute în Federația Rusă.

Exclusivitate

РАЗМЕЩЕНИЕ ОБЪЕКТОВ ОФИЦЕРСКОГО ЛАГЕРЯ №160

1-проходная. 2-комендатура, гауптвахта. 3-гараж. 4-электростанция. 5-магазин, продовольственный склад. 6-солдатский корпус. 7-мучной склад. 8-офицерский корпус, итальянцы, немцы. 9-генеральский корпус, 1-й этаж. 10-комната Шиндлера. 11-румынские, испанские офицеры. 12-эстрада 13- клуб, библиотека, санчасть. 14-пекарня. 15-вещевой склад. 16-волейбольная площадка. 17-венгерский корпус. 18-баня, прачечная. 19-лазарет. 20-комната Паулюса. 23-огороды. X-место, где был совершен побег. Живойная рота, часовые с винтовками ходили по стенам, утром и после отбоя хождение по лагерю запрещалось. ЦЕГО НАЧАЛЬНИКА ОХРАНЫ И РЕЖИМА ЛАГЕРЯ ЯКОВОРА.

Soldați români luați prizonieri la Stalingrad

Planul lagărului nr. 160 de la Suzdal
(după amintirile responsabilului cu paza
și respectarea regimului, Aleks. S. Maiorov);
la nr. 22 – în dreapta sus – baraca lui von Paulus

ROMÂNII ÎN PRIZONIERATUL SOVIETIC

ANNA S. GLADIȘEVA
(Moscova)

Rolul decisiv în eliberarea României l-a jucat operația Iași-Chișinău (20-29 august 1944), în urma căreia unități întregi au început să se retragă, mulți soldați și ofițeri s-au predat; printre ei au fost generalii Dimitriu, Saidac, Voicu, Oprea, Stănescu, Rascu. La 23 august 1944 România a ieșit din războiul împotriva U.R.S.S. Luarea în prizonierat a trupelor sale nu a încetat (Magazin istoric, nr. 8/1997, 1-3/1998), și nu numai pentru că printre militari se aflau și criminali de război.

După lovitura de stat, Statul Major General al României a ordonat trupelor să se retragă în raioanele centrale ale țării și să opună rezistență încercărilor de dezarmare, ceea ce a însemnat continuarea acțiunilor de luptă.

În aceste condiții, comandamentul sovietic a elaborat principiile colaborării cu unitățile și marile unități române care se predaseră organizat: 1) cele care consimeau să lupte de partea

Armatei Roșii își păstrau organizarea și armamentul; 2) cele care refuzau să lupte urma să fie dezarmate, ofițerii păstrându-și doar armele albe. Efectivele acestor mari unități, ca și militarii care se pre-

de ideologia fascistă, a educa antifasciști conștienți și activi, a pregăti unități militare naționale pentru țările respective, precum și cadre noi pentru mișcarea comunistă din aceste țări. Începând cu anul 1943, școlile antifasciste au funcționat în orașul Krasnogorsk. Până la sfârșitul războiului au mai absolvit cinci serii. După mutarea școlii în lagărul de la Krasnogorsk numărul cursanților din naționalitățile menționate pentru cursurile de trei luni a crescut la 300-500 de oameni.

Efficientă indoielnică

În octombrie 1943 a fost adoptată hotărârea de constituire a unei divizii de infanterie, din voluntari dintre prizonierii de război români, ceea ce însemna și o importanță militară pe lângă componenta propagandistică. Până în martie 1944, în lagărele de la Seletk, nu departe de Riazan, s-a format Divizia de Infanterie de voluntari „T. Vladimirescu”, sub comanda colonelului N. Cambrea, care în mai 1944 a intrat în compunerea Frontului 2 Ucrainean. Divizia a luat parte la luptele pentru eliberarea României, Ungariei, Slovaciei și a avut efecte de aproximativ 9.000 de militari. După eliberarea

României, în Regiunea militară Odessa din rândurile prizonierilor de război s-a constituit a doua Divizie românească de Infanterie de voluntari, „Horia, Cloșca și Crișan”, pentru comanda căreia au fost eliberați din lagăre generalii M. Lascăr și M. Dimitriu. Conducerea politică a celor două structuri a fost încredințată comunistului român general D. Petrescu. Totuși, cea de-a doua mare unitate nu a mai participat la lupte și până la urmă a fost trimisă în România. Din datele D.P.P.I. (Direcția principală pentru problemele prizonierilor de război și internaților) pentru constituirea unităților naționale, partea sovietică a activat 20.374 români (în 1943 – 9.419 oameni, în 1944 – 298, în 1945 – 10.657).

Activitatea antifascistă a prizonierilor de război a avut un rol important în soarta lor de după război și în procesul de revenire în patrie. Repatrierea prizonierilor de război străini a început încă din 1945, când au fost trimiși în patrie cei înapți pentru muncă, cei rămași invalizi în anii războiului, adică persoanele care nu puteau munci.

În afara lor, printre primii au început să se întoarcă în România antifasciștii din rândurile soldaților și ofițerilor prizonieri de război. În 1945 au fost repatriați 60.000 de români, la începutul anului 1946 rămăseseră în

Panou dintr-o expoziție din anul 2013, consacrată istoriei Lagărului nr.160 pentru prizonieri italieni, români, unguri și germani

U.R.S.S. 52.500. Între 1948-1950 aproape toți s-au întors în patrie, iar 563 cetățeni ai României au rămas în U.R.S.S. pentru că săvârșiseră fapte penale.

Dar, după încheierea războiului, activitatea antifascistă nu încetează în lagăre, nu-și pierde importanța nici propaganda politică printre prizonierii de război. Școala de la Krasnogorsk a căpătat o nouă denumire, Obiectivul special nr. 42, și a mai pregătit cinci serii, din 1946 până în 1949. În această perioadă prizonierii de război erau pregătiți pentru revenirea acasă și desfășurarea propagandei politice în țările lor, pentru îndeplinirea unor funcții în administrație, economie etc.

Propaganda desfășurată printre soldații și ofițerii armatei române aflați în prizonierat a avut un efect oarecare, dar este foarte greu de apreciat influența ei reală asupra trupelor și societății României postbelice. Obiectivele stabilite de conducerea politică sovietică (crearea unui număr mare de agenți activi de influență a ideologiei sovietice în România postbelică) au fost doar parțial atinse.

În românește de
Florentina DOLGHIN

Comemorare a victimelor, în februarie 2014, în prezența unor autorități române

**Dumitru Petrescu, locuitor politic
al comandantului Diviziei
„Horia, Cloșca și Crișan“...**

Oranki a fost înființat pe teritoriul fostei Mănăstiri „Născătoare de Dumnezeu” din Oranki. Este considerat unul dintre primele opt lagăre pentru prizonierii de război înființate în septembrie 1939. Primele loturi mari de soldați și ofițeri prizonieri, îndeosebi români, au sosit în lagăr de pe frontul de la Stalingrad, în 1943. Ulterior, lagărul a fost completat cu germani, austrieci, unguri, spanioli, italieni ș.a., iar, odată cu creșterea numărului de prizonieri, nu departe de satul Oranki, într-o localitate denumită Monastîrka, s-a înființat încă un lagăr. Din noiembrie 1941 până la 1 ianuarie 1950 prin lagărul Oranki au trecut 8.758 români.

Mort de inaniție

Nu toți instructorii erau români. Printre ei erau și cetățeni sovietici fără legături cu P.C.d.R., dar cu anumite deprinderi și cunoscători ai limbii române, mai ales moldoveni și evrei basarabeni (de exemplu, G. Stoica și H.Ș. Grinberg). Documentele vorbesc despre insuficiența cadrelor care să lucreze cu românii, din cauză că lagărul se umplea cu noi loturi de prizonieri.

Programele cursurilor pentru prizonierii de război erau redactate de D. Manuilski, apoi erau trimise pentru adoptare șefului Direcției politice principale a Armatei Roșii A. Șcerbakov, se refăceau și erau expediate către școli. Cursurile pentru prima serie a școlii se împărțeau în patru blocuri de teme, fiecare încheindu-se cu verificări orale și scrise. Primul bloc era consacrat istoriei Germaniei, de la Primul Război Mondial, Dictatul de la Versailles până la venirea lui Hitler la putere, și demascării esenței ideologiei fasciste. Al doilea bloc prezenta prizonierilor de război istoria, organizarea politică și social-economică a Rusiei sovietice – U.R.S.S. Al treilea bloc explica evenimentele celui de Al Doilea Război Mondial, scopurile urmărite de părți, caracterul războiului și aici se explicau cauzele victoriilor facile și ale marilor eșecuri care au urmat pentru Germania, se demonstra inevitabilitatea înfrângerii definitive a acesteia. Cursul se încheia cu teme cuprinzând noțiuni de bază despre societate și stat.

Cu toată situația specială a cursanților școlii antifasciste, întreținerea lor lăsa de dorit. Primeau hrană după norme învechite; drept urmare un om a murit de inaniție. De asemenea, prizonierilor de război nu li se asigurau haine noi, nu fusese rezolvată problema hrănirii profesorilor. Până la urmă, cheltuielile pentru întreținerea profesorilor, bibliotecii și pentru materialele necesare au fost atribuite CeC. La finalizarea cursurilor, absolvenții erau trimiși în lagăre ca instructori politici. După absolvirea primei serii, trei români au fost trimiși în lagărul Basianov, alți

trei la Kozlovsk, șase în diferite lagăre din Sverdlovsk (doi în lagărul nr. 50, trei la nr. 84, unul la nr. 62), câte doi în lagărele de la Spaso-Zavodsk, câte unul la Riabov, Elabuga și Temnikov, unul a rămas la Oranki.

Școala pentru a doua serie (1 octombrie-31 decembrie 1942) de prizonieri de război a funcționat tot pe teritoriul lagărului de la Oranki. A început cu 114 oameni, dar numai 90 au absolvit cursul. Din 31 de români au absolvit doar 26. Pe timpul funcționării celei de-a doua școli, instructorii raportau conducerii despre apolitismul prizonierilor de război români.

Chiar și așa, printre ei erau și dintre aceia care considerau că „pentru Basarabia nu merita să lupti”, manifestau ură față de germani, iar locuitorii ai Transilvaniei față de unguri.

La 5 februarie 1943, Secretariatul CeC a adoptat hotărârea de largire a propagandei antifasciste în rândul prizonierilor de război. Acolo se spunea: „Existența unui mare număr de prizonieri de război germani, români, unguri și italieni impune necesitatea să organizăm mai bine, pe o bază mai solidă și mai largă, întreaga activitate politică și organizatorică în rândul prizonierilor de război. Trebuie să declanșăm o mișcare antifascistă de masă printre prizonierii de război, pentru a-i elibera

**...și imagine de la sosirea în România
a acestora**

Soții Marie și Pierre Curie,
la plimbare cu bicicletele

gați“ este un termen împrumutat din fr. *ploutocratie*, germ. *Plutokratie* la sfârșitul secolului al XIX-lea (cu prima atestare în lucrarea lui Sabin Pop-Barcianu *Dicționar român-german și german-român* – 1900), în structura căruia se recunosc două cuvinte grecești: *ploutos* „bogăție“ și verbul *kratein* „a comanda“. La originea primului cuvânt grecesc se află numele propriu *Plutos*, zeul bogăției, fiul lui Iasion și al zeiței Demeter, despre care legende spun că, orb fiind, își împărțea darurile la întâmplare, atât celor buni, cât și celor răi. A devenit personajul principal al unei satire scrise de Aristofan (în anul 388 î.H.), dar în tradiția literară a fost adesea confundat cu Hades, zeul Infernului, supranumit și *Pluton* „dătorul de bogății“ (de la numele căruia s-a format termenul *plutoni* „element chimic transuranic, radioactiv, folosit la obținerea energiei nucleare“). În iconografie, *Plutos* este reprezentat ca un bătrân legat la ochi care ține în mână o pungă ori ca un copil purtat

în brațe de zeița hazardului și a norocului, numită Fortuna la romani și Tyche la greci.

Polişinel este un cuvânt relativ recent în limba română (prima atestare, în ediția a III-a a lucrării *Dicționar de neologisme* de Florin Marcu și Constant Maneca), împrumutat din fr. *polichinelle* cu sensul „persoană care se comportă în societate ca un bu-

fon, care nu are o linie fermă de conduită sau opinii constante“. În franceză, cuvântul provine din italiană, și anume din numele propriu napolitan *Pulecenella*; devenit *Polichinelle*, este numele unui personaj celebru din comedia bufă și din teatrul de marionete, cu voce ascuțită, insolent și lăudăros, preluat și în teatrul lui Molière (în *Bolnavul închipuit*), figură grotescă cu două cocoase și cu un nas mare, corioat. Numele propriu apare frecvent în expresia *secretul lui Polichinelle*, cu referire la un fals secret, cunoscut de toată lumea.

Poloniu este numele unui „element chimic radioactiv obținut prin dezintegrarea minereurilor de uraniu sau prin diverse reacții nucleare“ (*Magazin istoric*, nr. 6/2008), descoperit în 1898 de soții Pierre Curie (1859-1906) și Maria Skłodowska Curie (1867-1934). În română, cuvântul provine din fr. *polonium* și a fost înregistrat prima dată în 1939, în volumul I din

Enciclopedia invențiilor tehnice de ing. Nic.P. Constantinescu. Pentru crearea termenului s-a pornit de la numele propriu *Polonia*, țara de origine a Mariei Curie, prima femeie numită profesor la Sorbona, laureată a Premiului Nobel pentru fizică (1903) și pentru chimie (1911).

Poplin (cu variantele *poplină* și *paplin*) „țesătură lăcioasă de bumbac mercerizat sau de mătase, folosită mai ales la confecționarea cămășilor bărbătești“ provine în română din fr. *popeline* (cu

Polichinelle, erou de comedie
bufă (pictură de Edouard
Manet, din 1874)

forma veche *papeline*), poate și din germ. *Popelin*, cuvânt creat de la numele orașului flamand *Popering(h)e* din Flandra occidentală, unde s-a produs mai întâi acest tip de țesătură, oraș renumit pentru filaturile sale, dar și pentru tăbăcării și industria alimentară. În română, cuvântul a fost atestat prima dată în forma învechită *paplin*, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, într-una dintre scrierile lui I. Ghica. Forma literară, consacrată prin uz în secolul trecut, este însă *poplin*. ■

Pastila de cuvinte

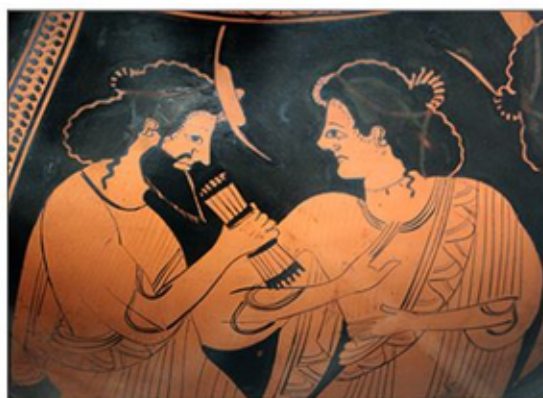
Numele proprii din care provin cele mai multe eponime din limba română aparțin, cum se va vedea mai jos, Antichității greco-latine. Câteva au însă ca sursă nume de personalități, culturale sau politice, din alte zone spațio-temporale.

DIVERSE EPONIME

Academician MARIUS SALA

Nume proprii de personaje din mitologia greacă sau din teatrul vechi francez, nume de țări sau de orașe au stat la baza eponimelor care vor fi prezentate în continuare.

Pleiadă, cuvânt împrumutat în română din fr. *pléiade*, înseamnă „grup de oameni (ilustri) care activează în același domeniu, fiind legați prin concepții și idealuri comune”, sens cu care cuvântul a fost atestat prima dată, în contextul *pleiadă de poeți*, în 1855 (în *România literară* – foaie periodică apărută la Iași, sub conducerea lui V. Alecsandri). Cu sensul general „mulțime, totalitate” (*toată pliada păcatelor*), termenul apare în română cu mai bine de jumătate de secol înainte, în 1798, în lucrarea lui Ioan Molnar *Retică, adică învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări*, tipărită la Buda, la Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universității Peștii. Cuvântul se folosește și ca termen tehnic în domeniul fizicii (= totalitatea izotopilor unui element) și al chimiei (= ansamblu de elemente cu proprietăți chimice foarte asemănătoare, de exemplu *pleiada elementelor din familia pământurilor rare*).

Figurile mitologice Hermes și Maia, una dintre Pleiade, fiicele lui Atlas cu Pleione

Substantivul propriu care desemnează roiul de stele numit *Pleiade*, din constelația Taurului, compus din circa 120 de stele, dintre care numai șapte sunt vizibile cu ochiul liber, provine din gr. *pleias, ados*. În mitologia greacă, *Pleiadele* erau cele șapte fiice ale lui Atlas și ale oceanidei Pleione (Asteropa, Maia, Electra, Taigeta, Alcione, Celena și Meropa), pe care Zeus le-ar fi transformat întâi în porumbești și apoi le-ar fi aruncat pe cer, unde au devenit stele, cea mai luminoasă fiind Alcione. Termenul popular românesc prin care sunt denumite *Pleiadele* este *Cloșca cu pui*. În istoria litera-

turii, denumirea de *Pleiadă* a fost atribuită unor grupuri de poeți iluștri; prima a fost cea formată în secolul al III-lea din șapte poeți alexandrini din vremea lui Ptolemeu Filadelful, alta s-a creat în 1323 în regiunea Toulouse, dar cea mai cunoscută este *Pleiada* constituită la mijlocul secolului al XVI-lea în jurul poetului Pierre de Ronsard (1524-1585).

Plutocrație, regim politic în care toată puterea în stat este deținută de cei mai bo-

Poetul francez Pierre de Ronsard

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **DOCUMENTE DIPLOMATICE ROMÂNE**, Seria a II-a, volumul 19, partea I, 1 ianuarie - 30 iunie 1937 (sub egida Ministerului Afacerilor Externe și Institutului Diplomatic Român - volum realizat de Alin-Victor Matei, Laurențiu Constantin, Andrei Șiperco, Bogdan Antoniu)

Editură și Tipografie Monitorul Oficial, București, 2016, 572 pp.

● **Constantin Bușe - STUDII DE ISTORIE, MAI TIMPURI ȘI MAI TÂRZII**

Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, Brăila, 2015, 395 pp.

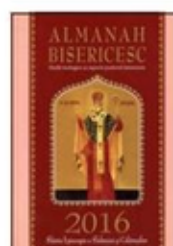
● **Diana Mandache - DUDUIA. SCRISORI DIN EXIL ALE ELENEI LUPOSCU**

Editura Corint, București, 2016, 296 pp.

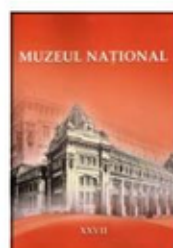
● **Vasile Panopol - ROMÂNCE VĂZUTE DE STRĂINI (prefață de Mihai Dim. Sturdza)**

Editura Corint, București, 2016, 153 pp.

● **ALMANAH BISERICESC 2016. STUDII TEOLOGICE PASTORAL-MISIONARE** (tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Vincențiu, Episcopul Sloboziei și Călărașilor)

Editura Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, 2016, 431 pp.

● **MUZEUL NAȚIONAL. XXVII** (colegii de redacție: academician Dinu C. Giurescu, prof. univ. dr. Ion Bulei, prof. univ. dr. Ioan Scurtu, prof. univ. dr. Mihail Ionescu; redactor-șef Oana Ilie)

Muzeul Național de Istorie a României, București, 2015, 361 pp.

● **Ion Jarcuțchi, Vlad Mishevca - PACEA DE LA BUCUREȘTI**

Centrul Editorial-Poligrafic al U.S.M., Chișinău, 2015, 407 pp.

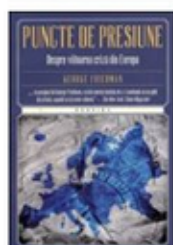
● **Sorin Cristescu - CAROL AL II-LEA. SCRISORI CĂTRE PĂRINȚI**

Editura Tritonic, București, septembrie 2015, 333 pp.

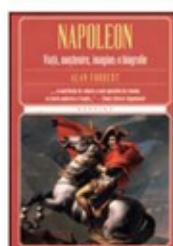
● **Wendy Lower - TORTIONARELE LUI HITLER. FEMEI GERMANE PE CÂMPURILE NAZISTE ALE MORȚII**

Editura Meteor Publishing, București, 2016, 320 pp.

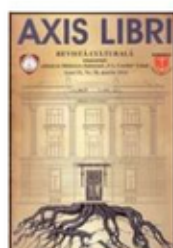
● **George Friedman - PUNCTE DE PRESIUNE. DESPRE VIITOAREA CRIZĂ DIN EUROPA**

Editura Litera, București, 2016, 333 pp.

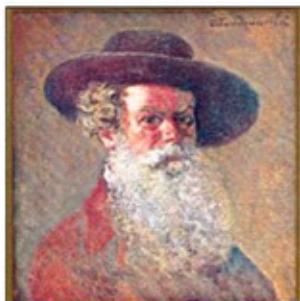
● **Allan Forrest - NAPOLEON. VIAȚĂ, MOȘTENIRE, IMAGINE: O BIOGRAFIE**

Editura Litera, București, 2016, 377 pp.

● **AXIS LIBRI** (Revistă culturală trimestrială editată de Biblioteca Județeană „V.A. Urechia” Galați)

Anul IX, nr. 30, martie 2016, 100 pp.

Autoportret realizat aproape de apusul vieții

OCTAV BĂNCILĂ PLASTOGRAFIAT

MARIA PAVEL

Octav Băncilă (27 ianuarie 1872-3 aprilie 1944) a rămas cunoscut în memoria colectivă mai ales pentru tablourile sale ce prezentau în diferite ipostaze țăranii în timpul mișcărilor sociale de la 1907. Pe linie maternă pictorul era descendent al cronicarului moldovean Ion Neculce. Băncilă a urmat școala primară și încă două clase la gimnaziul „Ștefan cel Mare” din Iași, apoi s-a înscris la Școala de Arte Frumoase din capitala Moldovei, unde i-a avut profesori pe Gheorghe Panaiteanu Bardasare și C.D. Stahi. Și-a continuat studiile la Academia de Arte Frumoase din München (1894-1898).

Intors la Iași, Băncilă a preluat catedra de desen și caligrafie în cadrul Școlii Normale „Vasile Lupu”, în anul 1901. Tocmai în această ipostază el a intrat în atenția presei la începutul anului 1907. Conform unor articole, profesorul Băncilă a fost mutat de la catedra unde era titular, la gimnaziul „Ștefan cel Mare”, la cererea sa adresată conducerii ultimei instituții de învățământ. Până aici pare o știre fără o importanță deosebită. Doar că Octav Băncilă susținea că nu el a fost cel care a solicitat transferul. Motivul pentru care era mutat la noua instituție de învățământ l-a aflat după ce a făcut mai multe intervenții la nivel local și central, deoarece în primă instanță nimeni nu îi oferea vreo explicație.

Băncilă a acuzat falsul respectivei cereri și solicita să se facă cercetări pentru a verifica cine a trimis documentul. Situația devenind publică, au început să fie lansate mai multe zvonuri cu privire la „adevăratele” motive ale transferului, printre care și afirmația apărută într-un articol din ziarul *Evenimentul*, ce acredita ideea că transferul era necesar „pentru liniștea sufletească a profesorilor” de la Școala Normală „Vasile Lupu”. Semnificativ este faptul că autorul știrii, un anume C.B. Penel, era cel care trebuia să îl înlocuiască pe Băncilă la Școala Normală. Deci, omul cel mai interesat de oficializarea transferului.

Penel picase examenul de capacitate (un examen de titularizare pentru profesori) la două dintre cele trei specialități nece-

sare titularizării, reușind o notă de trecere doar la caligrafie. Cu aceste rezultate el nu putea spera la un post în Iași, mai ales că erau mulți profesori care trecuseră toate cele trei teste, dar fuseseră numiți în localități mai mici. În ciuda rezultatului, din postura de suplinitor, Penel a primit postul lui Octav Băncilă.

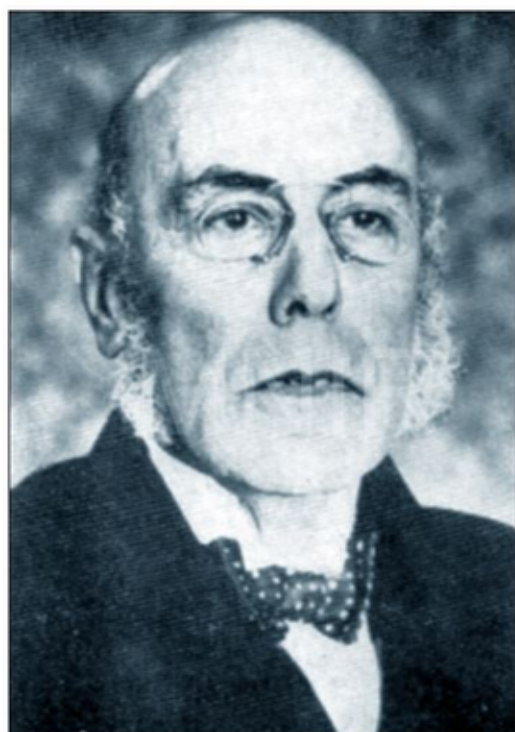
Presa vremii caracteriza întreaga situație drept scandaloasă, „făcută după norme bizantine”, „prin învârteli” (cererea plastografă), dar și prin încălcarea legii pentru că C.B. Penel fusese numit în dauna altor profesori care obținuseră rezultate mai bune la examenul de capacitate.

Încercând să pună capăt scandalului ce lua amploare, Penel a intervenit pe lângă cel ce va deveni „pictorul Răscoalei de la 1907” și cei din anturajul său pentru a-l determina să accepte transferul la gimnaziul „Ștefan cel Mare” și să renunțe la acțiunea în justiție ce trebuia să lămurească chestiunea telegrammei ce avea falsă sa semnătură.

Extras din ziarul care semnală cazul lui Băncilă

Anton Coman – pseudo-nimul lui Petru Comarnescu preciza în biografia dedicată pictorului că „de la școala «Vasile Lupu», Băncilă va trece la gimnaziul «Ștefan cel Mare», unde își avusese câțiva timp atelierul”. Din păcate nu se precizează data la care se face transferul, deci nu putem să facem o conexiune directă cu episodul din anul 1907. La 1 aprilie 1916 Octav Băncilă a primit postul de profesor la Școala de Arte Frumoase din Iași, unde a activat până în 1937. ■

NICOLAE COCULESCU ÎN EXCURSIE LA AROMÂNII SĂI

Dr. MAGDA STAVINSCHI
(Institutul Astronomic
al Academiei Române)

Viitorul astronom s-a născut la 31 iulie/12 august 1866, ora opt seara adică acum 150 de ani în suburbia Sf. Ioan Hera din Craiova, conform actului de naștere nr. 402, din 11 august 1866, păstrat la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Dolj, unde se specifică: tatăl Nicola, comerciant, de 40 de ani, și mama Marița Nicolae

Coculescu, de 22 de ani. Tatăl era născut în Vlaho-Clisura, Macedonia, în 1826, și a murit la Craiova, în 1894. Mai avea doi frați: Marcu și Dimitrie.

Bunicul George Coculescu (inițial Cocu) era născut în Vlaho-Clisura și a murit la Craiova prin 1883-1884, în etate de 90 de ani. Mama, Maria sau Marița (cum este trecută în certificatul de naștere al astronomului), era născută la Craiova în 1844. Moare în 1897. Numele ei de fată a fost Dimitriu.

Primul născut va fi viitorul astronom, lui urmându-i Paul, Eugenia și Leontina. Eugenia se va mărita cu George Fotino (1858-1945 sau 1946), compozitor, violonist, director de orchestră, „căpitan” de fanfară militară, titular al catedrei de muzică vocală de la Liceul „Frații Buzești” și al catedrei de vioară de la Școala Normală de Învățători „Ștefan Volovan”, ctitor al Societății Muzicale „Lyra” și al Școlii de Muzică „Elefterie și Maria Cornetti”.

Gheorghe-George Fotino și Eugenia, căsătoriti la 14 iulie 1890, vor avea doi băieți și două fete, dintre care trei vor urma și ei lecțiile de muzică la aceeași școală: Scarlat, George, Gabriela.

Fiul lor, George Fotino (1896-1969), va fi istoric și jurist, membru corespondent al Academiei Române din 1945, exclus în urma decretului din 1948, când va fi și arestat, repus în drepturi în 1990. A fost o remarcabilă personalitate: doctorat în științe juridice la Paris, profesor de istoria Dreptului românesc la Facultatea de Drept, în București, decan al acestei facultăți, ba chiar și primar al Balciului. A fost director al Fundației „I.I.C. Brătianu”, unde a adăpostit toată corespondența între Nicolae Coculescu și fiul său Pius Servien, aflată în momentul de față în patrimoniul Bibliotecii Naționale a României.

Căsătorit cu Maria Bărbăciu (n. la Câmpina), vor avea o fiică, Stanca, căsătorită Ciobanu (Magazin istoric, nr. 10/2005, 6/2006, 2/2013).

● Agricultori, proprietari, arendași ● Nenea Dumitrache amenință că se aruncă de pe casă ● La poalele Muntelui Murichi ● O călătorie visată din copilărie ● În vacanța de Paști într-un mărgăritar al Macedoniei părintești ● Case monumentale și cel mai bun iaurt

CAPTOR

5

1484. Sultanul otoman Baiazid al II-lea începe asediul cetății Chilia. Flota blochează cetatea, iar artileria declanșează bombardamentul cu ghiulele de piatră. Garnizoana, cu un efectiv de doar 400 de ostași, comandați de pârcașii Maxim și Ivașcu, nu poate rezista. Contribuie se pare la cedarea orașului și un pârgar sau negustor trădător. „Ajunserăm întâi la o cetate a lui Ștefan, zisă Chilia – scrie sultanul într-o epistolă către orașul Ragusa –, care e cheie și poartă a toată Țara Moldovei și a toată Țara Ungurească și a țărilor de la Dunăre. Și așa, cu ajutorul lui Dumnezeu, în opt zile am luat acea cetate și am întărit-o dinspre uscat și dinspre apă în numele împărăției Noastre“.

6

1877. La Biserica „Sf. Gheorghe“ din Moscova se celebrează căsătoria marelui compozitor Piotr Ilici Ceaikovski cu Antonia Miliukova, o tânără ce se pretindea muziciană („O idioată! Dar nu arată rău“, își amintea un profesor cu care studiasă) și a amenințat că se sinucide dacă Petea „cel cu ochii albaștri ca marea“ nu o ia de nevastă. Tatăl lui Ceaikovski, de 82 de ani, este mulțumit a-și vedea fiul la casa lui, dar acesta este disperat. Antonia este needucată, incultă, instabilă psihic, râde mult și aiurea, o profitoare. La o sindrofie de la Conservator, soțul o așază într-un fotoliu și nu-i permite să scoată o vorbă. Anton Rubinstein, fratele lui Arthur Rubinstein, și el compozitor, îi șoptește o glumă, iar ea râde zgomotos. După șase săptămâni de mariaj, compozitorul îi cere să divorțeze, dar ea refuză. Crede că el are o mare avere. Minunea divorțului, pentru care Ceaikovski o răsplătește cu 10.000 de ruble, are loc abia în 1881, când se descoperă că soția are un copil nelegitim, încredințat Asistenței sociale.

14

1866. Două săptămâni după bătălia de la Sadova, în care armata prusacă a zdrobit trupele austriece, geograful german Oscar Peschel scrie un articol cu titlul *Învățămintele recente istoriei a războiului*, a cărui esență este că „bătălia a fost câștigată de dascălul prusac“. În toată țara se va răspândi această vorbă. Iar în Franța ea va pune în discuție rolul educativ și patriotic al școlii, mai ales după 1870, când biruința prusacilor asupra francezilor s-ar fi datorat, credeau francezii, tot institutorilor prusaci. „Iar noi, scrie atunci medicul și omul politic Emile Littré, care ne creștem copiii în spiritul unui respect tolerant față de popoarele străine... E cazul să schimbăm toate acestea!“. Vor urma reforme școlare pentru întărirea patriei, având Prusia ca model.

18

64. În toiul nopții la Roma izbucnește un foc într-una dintre cabinele de lemn situate la unul dintre capetele edificiului Circus Maximus. Focul se răspândește pe colinele Palatinus și Velia, pe stâncile joase, și se întinde până pe malurile Tibrului. Incendiul este o catastrofă. Aproape două treimi din cetatea Romei este distrusă. Focul se întinde atât de ușor și rapid pentru că Roma era un oraș suprapopulat, avea străzile înguste, iar de la un acoperiș la altul al locuințelor comune de lemn din suburbiile romane există un spațiu extrem de mic. Legenda spune că împăratul Nero cânta la liră în vreme ce Roma ardea. Dar, după incendiu, el plănuiește să reconstruiască orașul cu străzi drepte și largi, cu piețe spațioase, oficiali ai statului urmând să vegheze la păstrarea curățeniei noilor străzi și piețe.

26

1822. Doi mari luptători pentru eliberarea Americii Latine, Simon Bolivar, membru al unei vechi familii aristocratice din Caracas, Venezuela, și José de San Martin, revoluționarul argentinian care a realizat în regiunile sudice ale Americii de Sud ceea ce Bolivar a reușit în cele din nord, se întâlnesc, pentru prima oară, în portul Guayaquil din Ecuador. Nu se știe ce discută, dar este de presupus că San Martin vrea să se consulte cu Bolivar și să ceară ajutor militar, pentru că înainte a făcut observația, onestă și realistă, că numai Bolivar are priceperea militară, politică și psihologică pentru a face față situației de moment. În orice caz, după ce pleacă din Guayaquil, San Martin începe un exil autoimpus. Îl lasă pe Bolivar singurul conducător al războiului de eliberare a coloniilor spaniole din America Latină.

rânduri am dorit s-o realizez [...] O doresc, fiind prin tată de origine macedonean, de la Vlaho-Clisura; acolo mai cu seamă aş dori mult să mă duc, unde trăieşte sora tatălui meu şi fiindcă am crescut de mic în «dorul de patrie» al tatălui meu.”

Cele mai frumoase amintiri despre călătorie ne par a fi cele ale lui Constantin I. Istrati, chimist şi medic, membru titular al Academiei Române, consemnate în comunicarea *Călătorie la românii din Macedonia*, pe care o va face la 12 mai 1911, la Academia Română.

După o scurtă trecere în revistă a personalităţilor mai importante care au vizitat şi s-au interesat de această regiune, Istrati îşi deapănă amintirile despre minunata excursie începută la 1 aprilie 1911, cu ocazia vacanţelor de Paşti (10 aprilie), la care vor participa 29 persoane, dintre care merită menţionaţi profesorii universitari C. Istrati şi N. Coculescu, amiralul Vasile Urseanu (1848-1926), fondator al Observatorului Astronomic Popular din Bucureşti, care îi poartă azi numele, câţiva membri ai Curţii de Casaţie sau ai Curţii de Apel, judecători, magistraţi, ingineri, farmacişti, geologi sau geografi.

Excursia a durat 20 de zile. S-a plecat din Bucureşti în zorii zilei de vineri 1 aprilie. Ajunşi la Orşova la 2 aprilie, excursioniştii au luat vaporul spre Belgrad; de aici cu trenul spre Salonic, prin Niş şi

Bitolia. S-au oprit la Skopje, unde au vizitat *Vlah-lara*, „câmpie numită a valahilor, căci se păstrează şi azi încă suvenirul văii ocupate de Mircea, cu oastea sa, înainte de lupta de la Cossova (Kosovo).” Excursioniştii au trecut apoi prin Prilep (Perlepe), Cruşova, Resba (Resen?), Monastir (Bitolia), unde au rămas pentru sărbătoarea Paştilor. După care, călătoria a continuat spre Ohrida (*Magazin istoric*, nr. 6/2016). Pe drumul de întoarcere, N. Coculescu s-a oprit desigur la Vlaho-Clisura, unde mai trăia singura soră a

mijlocul unei regiuni fertile şi pitoreşti. “Desigur, cel pomenit nu putea fi decât Nicolae Coculescu.

Din informaţiile profesorului Nikolaos Siokis, aflăm că în cimitir se mai află şi astăzi inscripţiile de pe crucile de la morminte, care amintesc de strămoşi ai astronomului.

În fine, au mers cu trenul de la Salonic la Istanbul, apoi cu vaporul spre Constanţa şi de aici spre Bucureşti. Printre o mulţime de detalii istorice privind atât trecutul acestor aşezări, cât şi originea comună cu românii a locuitorilor de pe aceste meleaguri, Istrati stre-

coară şi câteva comentarii de-a dreptul... savuroase.

Cireşele de la Ohrida sunt renumite ca extraordinar de bune, iar merele, ce se aflau încă în abundenţă, sunt admirabile şi gustoase. Vinul este generos şi de bună calitate. Ceea ce nu-l face să nu remarce tristeţea unei vieţi chinuite sau „veninul dintre di-

ferite neamuri”, într-o regiune care poate concura din multe puncte de vedere cu Elveţia.

Munţi despăduriţi, animale domestice îngrijite cu multă trudă din sărăcie, vaci şi bivoliţe puţine, lipsa multor lucruri trebuincioase, ca făina sau petrolul, totul transportat cu multă greutate: „Căruşia aceasta o fac românii şi albanezii. Astfel se comunica, de la Ohrida şi până la Constantinopol, înainte de 1848, făcându-se o lună cu calul”.

Doar oile păreau numeroase, adică o îndeletnicire care a continuat din cele mai vechi

Monastir (Bitolia), vedere generală din epoca voiajului descris

fraţilor Cocu, Marghioala Papa-Mihale.

Lată ce scriu autorii Fr. Lebrun şi I. Voinescu în capitolul *Molovişte şi Gopeşi* din albumul *Macedonia*, apărut în 1911 la Bucureşti: „Unul singur dintre tovarăşii noştri, împins de un sentiment de pietate filială, s-a repezit până la Vlaho-Clisura, care e una din mărgăritarele Macedoniei şi aromânilor. Oraş important, cu totul aromânesc, ca mai toate satele şi comunele locuite de aromâni, cu casele căţarate în

Așadar, Coculescu a fost o familie de aromâni stabiliți la Craiova. Origini cu care atât astronomul, cât și nu mai puțin celebrul său fiu, Pius Servien, se mândreau, de altfel, dar fotografiile unei excursii în Macedonia, aflate la Biblioteca Națională, chiar în cutiile date de el spre păstrate nepotului său, George Fotino, ca și preocupările profesorului Nikolaos Siokis de la Salonic, a cărui familie este originară tot din Vlaho-Clisura, privind locurile de baștină ale lui Coculescu, ne-au redeșteptat interesul pentru capitol.

Soarta nu le era deloc prielnică în locurile natale. Puterea lor de muncă remarcabilă, dorul de libertate și de o negustorie sigură și liberă i-au îndemnat să ia drumul către frații valahi, în special spre Oltenia, mai ales că prin 1830 Craiova cunoștea deja o înflorire, după ce „boala ciumei s-a stins cu totul” (Gigi Orman, *Din trecutul Craiovei, Cartierul clisurean*, în *Arhivele Olteniei*, martie-aprilie 1928). Nevoia de câștiguri tot mai mari îi transformă pe Coculești din păstori nomazi în negustori ambulanți, mai ales că veneau dintr-una din cele mai active regiuni locuite de aromâni. Se pare că au luat drumul Olteniei în căruțe și trăsură, trecând prin Bitolia, Prilep, Skopje, Niș, Valea Timocului și intrând în țară prin Calafat și Băilești.

Iată ce scrie Gigi Orman despre familia Cocu: „George al Cocu și Via Babuș au venit ulterior în țară, odată cu ceilalți bătrâni ai neamului. Fiul lor Nicola Coculescu și

fratele Dumitrache veniseră de mai înainte. Despre această sosire d-l profesor Coculescu îmi scrie: «îmi spunea tata că plecând d-lui la Vlahia, Nenea Dumitrache, băiat tânăr, ca să-și silească părinții lui să îl lase să plece și el, se suise pe casă și le striga: «Mi alași smi duc în Vlăhie, i mi 'aruc di pi casă», iar aceștia au sfârșit prin a ceda”.

Aici, după câțiva ani de încercări comerciale, ambii frați se devotară cu totul muncii câmpului, fiind agricultori de seamă, proprietari și arendași la Cornet, Mălăești (unde familia astronomului va avea o moșie), Glorioiu, Tănțăreni, Puțuri, Osica Mare și Vărsăturile din Gorj.

Aromâni din Macedonia

Dimitrie Coculescu, unul dintre cei doi epitropi ai bisericii Sf. Ioan Hera, contribuie la restaurarea în 1906 a Bisericii, iar în 1915 lasă toată averea societății de binefacere „Basarab”.

Ulterior a venit la Craiova și Sofia Babuș, bunica maternă, și cel de-al treilea frate, Marcu. Și el a fost agricultor și s-a stins la o vârstă înaintată, în timpul ocupației germane.

Interesul nostru pentru locul de baștină a lui Nicolae Coculescu a crescut odată cu descoperirea, printre documentele menționate mai sus, aflate în Fondul „Nicolae Coculescu – Pius Servien” de la Biblioteca Națională a României, a cinci fotografii realizate cu prilejul ceremoniei desfășurate în centrul regiunii, la Perlepe (azi Prilep), în aprilie 1911, când astronomul vizitează acele locuri.

Proiectul acestei călătorii i-a devenit extrem de drag, de îndată ce a aflat de prin ziare că s-a plănuțit așa ceva și că ea ar fi condusă de Nicolae Iorga, căruia îi scrie la 6 iulie 1910: „Este o călătorie pe care din copilărie chiar o doresc și pe care în câteva

În acest loc a fost casa familiei Cocu (fotografie din arhiva personală a dr. Nikolaos D. Siokis; aceleași arhive îi aparțin și ambele imagini din p. 69; pentru toate îi mulțumim)

Geologul Gheorghe Munteanu-Murgoci, un brăilean admirator al aromânilor, a participat și el la excursia din aprilie (stânga) și filologul și folcloristul Pericle Papahagi, de origine aromână

Române; prin testamentul scris înainte de a se sinucide, a dispus ca, din averea lui, să se clădească și doteze o școală românească pentru aromâni), Grigorie Haralambie Grandea (1843-1897, poet, prozator, traducător și gazetar, a fost creatorul primului ziar destinat aromânilor, *Albina Pindului*, care a contribuit mult la susținerea financiară a Academiei de atunci, sau Vasile Paapa (1819-1884, bogătaş, aromân după tată, om politic; el va fi un adevărat Mecena al vremurilor sale; printre altele, va consemna în testamentul său din 28 noiembrie 1882: „50.000 franci se vor depune la Casa de Consemnațiuni și vor servi pentru construirea unui Observator, pe lângă alte sume ce vor da Guvernul sau particularii”), care a sprijinit fondarea Observatorului din București, al cărui prim director a fost Nicolae Coculescu.

Gheorghe Munteanu-Murgoci (1872-1925, geolog, mineralog și pedolog, a fondat, împreună cu Nicolae Iorga și Vasile Pârvan, Institutul de Studii Sud-Est Europene din

București, inaugurat în 1914; din 1923 membru corespondent al Academiei Române), un alt membru al expediției din aprilie 1911, nu era aromân. Dar îi admira foarte mult pe românii sud-dunăreni, poate și datorită profesorului de limba și literatura română pe care-l avusese la liceul din Brăila, dar și a câtorva colegi aromâni de la Școala Normală Superioară, „oameni activi, sobri, inteligenți și morali”. Este adevărat că în aceea perioadă manualele de geografie cuprindeau un capitol despre românii din afara granițelor și o hartă a Macedoniei.

Murgoci a publicat, împreună cu Pericle Papahagi (1872-1943, lingvist, filolog și folclorist român de origine aromână, editor al celor mai vechi texte aromânești, membru corespondent al Academiei Române) o relatare a călătoriei în Macedonia și, după o vreme, a ținut la Ateneu și la Casa Școalelor două conferințe, la 8 și 24 noiembrie 1913, în care a vorbit despre excursia

organizată în perioada Sărbătorilor Pascale din aprilie 1911, pentru a vizita locurile populate de aromânii din Macedonia, în scopul „de a cunoaște odată acasă la ei pe acei aromâni harnici, culti și morali, despre care toți cercetătorii scriu numai laude”. Potrivit celor doi autori, excursia a avut sprijinul ministrului Regatului Serbiei la București Mihailo G. Ristić și s-a organizat sub patronajul Societății Turistilor Români, al cărei președinte de onoare era principele Ferdinand.

Programul excursiei este trecut cum nu se poate mai riguros, încât aproape că nici nu-ți vine să crezi cum se putea călători când nu erau nici autostrăzi, nici avioane, nici internet. Pentru fiecare etapă sunt indicate locul în care se vor lua mesele, ba chiar și meniurile, descrierea obiectivelor ce vor fi vizitate și, nu în cele din urmă, hărțile regiunii, Macedoniei, strâmtoarii Dardanele, dar și cele ale Belgradului, Salonicului, încheiate, firește, cu o listă a izvoarelor consultate.

Cât despre modul în care au fost primiți și cinstiți, cel mai bine grăiesc fotografiile rămase de atunci în sfânta păstrare a lui Nicolae Coculescu. O mulțime de oameni i-au întâmpinat, doar ca să le amintească de unde au plecat.

Așadar, o excursie memorabilă pentru toți participanții, pentru românii care doreau să afle mai multe despre frații lor aromâni, dar mai ales pentru Nicolae Coculescu, care știa să-și respecte originea și să-i ducă faima mai departe, prin numele său. ■

Orașul Gopeși, la 1912

timpuri, dovadă și „cel mai bun iaurt, aș putea zice extraordinar de bun, pe care l-am mâncat la Moloviște, făcut din lapte de vacă“.

„Casele macedonenilor români se deosebesc cu totul de ale noastre din sate și orașe, fiind făcute în genere din piatră și cărămidă, cu despărțituri în paianță și acoperite cu țiglă sau cu lespezi mari și destul de grele, ca la Crușova. Au cel puțin două caturi și minimum 4-6 odăi. Ele sunt înconjurate cu ziduri înalte și cu porți ferecate și adeseori monumentale.

Un ciocan special atârnat, în față, servește pentru a face cunoscut pe cel ce voiește să intre. Unele din ele sunt adevărate palate. Astfel pot cita casa lui Nicioată, din Crușova, arsă de turci la 1903, în timpul revoluției bulgare, și care avea 63 de camere. Mai întotdeauna, în jurul casei, românii au câte o mică grădină cu pomi roditori, straturi pentru zarzavaturi, iar cei mai lăturalnici, câte o «livadă» în care își păstrează vaca ce le dă zilnic laptele.

[...] Iarna, locuitorii ocupă de predilecție camerele de jos, care poartă, în special, numele de casă și care sunt mai puțin somptuos mobilate și unde se văd rar sobe, ci mai mult niște căminuri de ale

noastre, numite acolo *hogeaguri* și care sunt adesea artistic făcute.

[...] Curățenia este uimitoare, cu toate că, în genere, nu au servitori. Nicăieri nu am găsit mai multe dulapuri în pă-

rete (placaruri) ca în această regiune. La Ohrida și Bitolia, cu deosebire în casele mai vechi, aceste dulapuri-păreți au adesea peste un metru adâncime și acolo țin ei covoarele de preț, hainele și rufăria“.

Istrati amintește și alte calități ale aromânilor, în afară de cele de agricultori, negustori sau numai buni gospodari: „În Universități avem pe Caragiani [Ioan D. Caragiani (1841-1921), folclorist, filolog și istoric, traducător din clasici, profesor de Limba și Literatura elină la Universitatea din Iași, membru al Junimii, membru fondator al Academiei Române (1866), ca reprezentant al aromânilor – M.S.], pe Naum [Anton Naum (1829-1917), poet junimist, profesor al universității ieșene, membru titular al Academiei Române din 1893 – M.S.], pe Dissescu [Constantin G. Dissescu (1854-1932), om politic și ministru, avocat, profesor de Drept administrativ și constituțional la Facultatea de Drept din București – M.S.], pe

Coculescu, pe Murnu [George Murnu (1868-1957), filolog și istoric, bizantinist și balcanolog, arheolog, director al Muzeului de Arheologie din București, profesor de Istoria artei la Universitatea din București, scriitor, traducător din literatura greacă antică și din literatura universală modernă, membru titular al Academiei Române din 1923 – M.S.] și pe Valaori [Iuliu Valaori (1867-1936), profesor de Filologie clasică și Lingvistică indoeuropeană la Universitatea din București; om politic și demnitar liberal, scriitor, militant pentru drepturile aromânilor – M.S.], care toți sunt de origine macedoneană“.

Si aceasta era doar o citare a unor oameni de știință de origine aromână din acea vreme. Același lucru putem spune și despre donatorii aromâni, cum au fost Dimitrie Cosacovici (Dimitrie Cozacovici/Cosacovici, 1790-1868, economist și militar aromân din colonia aromânească de la Pesta, înrolat în armata română din care a demisionat în 1842, după ce a ajuns căpitan și aghiotant domnesc, revoluționar pașoptist, membru fondator al Academiei

Un grup din Klisura în anul călătoriei, 1911

interes științific. Construcția lor devenise o adevărată industrie ce utiliza tabelele astrono-
milor și matema-
ticienilor. Cum
viața romană de-
pindea de oră,
cadranle solare
erau utilizate din
abundență în în-
tregul imperiu, în
forumuri, terme,
precum și în locuințe private. Romanii au preluat aceste
instrumente pentru măsurarea
orei temporare, fără a le
adăuga nimic.

Dobrogea a fost colonizată
de greci în primele secole di-
naintea de Hris-
tos. Stabilirea
grecilor pe
coastele Mării
Negre este un
fenomen făcând
parte din uria-
șul proces de
emigrație cu-
noscut sub nu-
mele de coloni-
zarea greacă.
Atunci, apro-
ximativ între
veacurile XI și
VI î.H., o parte
din lumea greacă a navigat
către alte lumi. Pe coastele
Mării Negre, pe care ei au
numit-o Pontus Euxinus, gre-
cii au înființat colonii impor-
tante în scopuri comerciale și
militare. Dintre acestea merită
să menționăm Tyras și Olbia
(în prezent pe teritoriul Ucrai-
nei), de asemenea Dionysop-
olis, Odesa, Mesembria și
Apollonia (pe teritoriul actual
al Bulgariei). Pe teritoriul

Cetatea grecească Histria

Românici au fost trei colonii
grecești, Histria, Tomis și Ca-
llatis, ale căror ruine au supra-
viețuit până în zilele noastre.

Aceste colonii grecești au
avut ca scop inițial exploatarea
bogățiilor zonei. Toate menți-

neau relații co-
merciale intense
cu mari cetăți
grecești din sud,
cum ar fi Milet,
Rhodos, Samos,
Clazomene,
Corint și Atena.
În perioada ele-
nistică, între se-
colele IV și I
î.H., aceste ora-
șe au înregistrat
o înaltă dezvoltare economică,
precum și so-

cio-politică, conform cercetă-
rilor arheologice. Atunci au
fost ridicate ziduri puternice
de apărare către interiorul
teritoriului, precum și con-
strucții portuare, temple,
edificii publice și civile, mo-
numente. În 72-71 î.H. aceste
colonii grecești au fost cuce-
rite de armatele Imperiului
Roman. În 55 î.H. ținutul
Dobrogea, împreună cu toate
coloniile grecești de acolo, a

fost cucerit de ar-
matele regelui get
Burebista. Ele au
devenit parte a re-
gatului geto-dac,
până în anul 44
î.H., când Bure-
bista a murit, iar
stăpânirea sa s-a
destrămat. După
această dată colo-
niile au reintrat
sub ocupație ro-
mană. În secolul al

VII-lea d.H. toate aceste colo-
nii din Dobrogea au fost
distruse de triburile de avari și
slavi, iar populațiile lor au
început să fugă sau să se
stabilească pe alte teritorii
învecinate.

Mai ales în perioadele grea-
că și romană, orașele Histria,
Tomis și Callatis au avut o
viață culturală prosperă. Ști-
ințele, în general, matematica
și astronomia au înflorit mai
ales în perioada elenistică, în
cursul secolului al IV-lea î.H.,
după cum atestă și ceasurile
solare din marmură descoperite
în siturile arheologice de
la Histria și Tomis, ca și în alte
părți ale Dobrogei.

La Histria și Cumpăna

La Histria, un fragment al
unui cadran solar a fost des-
coperit în anul 1950, într-o
zonă sacră a cetății, unde
fusesse folosit ca material de
umplură în construcții târzii.
Conform cercetărilor arheo-
logice, acesta datează din
secolul al IV-lea sau al III-lea
î.H., deci din perioada elenis-
tică. Executată din marmură
albă cu dungi vineții, piesa are

Reprezentare antică
a cadranelui solar: în centru,
zeul Soare în carul său,
iar în cercuri orele, lunile
și semnele Zodiacului
(Biblioteca Vaticanului)

Gnomonul, un instrument astronomic antic, folosit la cadranele solare

CADRANE SOLARE ÎN DOBROGEA ANTICĂ

DOINA IONESCU

Anticii foloseau diferite dispozitive pentru măsurarea timpului, cum ar fi ceasul cu apă sau nisip (clepsidra), precum și cadranele solare, dispozitive relaționate cu mișcarea zilnică a soarelui, în scopul măsurării timpului solar local, în special a orelor din cadrul unei zile. Construcția celor din urmă este

destul de simplă, bazându-se pe un instrument astronomic foarte simplu, gnomonul, ce datează încă din 3500 î.H.

Gnomonurile au început să fie folosite la cadranele solare din 1500 î.H., de astronomii egipteni și babilonieni. Ceva mai târziu au fost preluate de grecii antici, ne spune Herodot. După filosoful grec Diogenes Laertios (sec. II-III), Anaximander a introdus gnomonul și cadranele solare în Grecia și a descoperit datele exacte ale echinocțiilor și solstițiilor.

Pe de altă parte, grecii, folosind cunoștințele lor de geometrie, au dezvoltat și au construit diferite tipuri de cadrane solare, în care suprafața de recepție a umbrei putea fi plană, sferică, cilindrică sau conică.

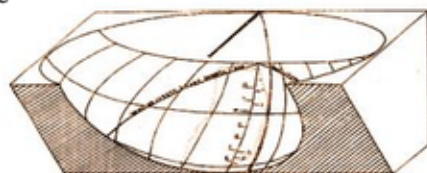
Romanii nu au mai inventat nimic

Principiul cadranelor solare se bazează, cum spuneam, pe gnomon și pe umbra sa din timpul zilei. La amiază gnomonul are cea mai scurtă umbră. Pentru a instala un cadran solar într-un anumit loc este nevoie să se cunoască direcția Nord-Sud a locului. După aceea se află și direcția

Est-Vest, ea fiind traseul pe care Soarele îl urmează în mișcarea zilnică.

Construcția unui cadran solar nu cere cunoștințe speciale. Cu toate acestea, este nevoie de aproape un an întreg de observații asupra mișcării Soarelui și a umbrei unui gnomon pentru a afla momentele echinocțiilor și ale solstițiilor. Cadranele solare au două deficiențe principale: pot fi folosite numai în timpul zilei și numai când soarele strălucește, pe de o parte, și, pe de altă, numai pentru locul unde au fost trasate sau în alt loc cu aceeași latitudine.

Când romanii au preluat cadranele solare, acestea nu mai constituiau obiecte de

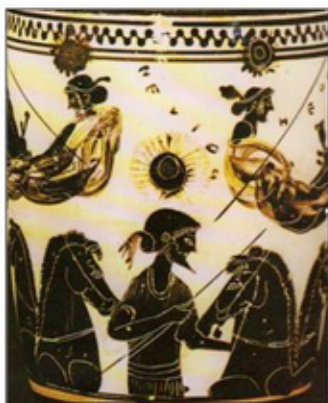

Schiță de cadran solar roman

veacurile IV-III î.H., care includea astronomia și matematica. Această activitate a continuat, de asemenea, în perioada dominației romane.

Timpul este numit *Cronos* în greacă și se spune că numele său provenea de la zeul Cronos, care este personificarea timpului. În ceea ce privește folosirea gnomonului și a cadranelor solare, întreaga procedură a fost cunoscută și numită de greci *σκιαθροια* = urmărirea umbrei, ce deriva din cuvintele grecești *σκιά* = umbră și *θροειν* = urmărirea.

Urmărirea umbrei și mișcarea soarelui sunt menționate și în Biblie, și anume în Isaia (cap. 38, par. 8): „Iată voi întoarce umbra cu atâtea linii pe care soarele le-a străbătut pe ceasornicul lui Ahaz, să zic cu zece linii“, ca și în Regi IV

Grecii antici au venerat Soarele: zeul Soare ținând caii de la carul său, cu un disc solar deasupra capului; noaptea și zorile sunt reprezentate în carele lor (pictură, cca 500-475 î.H., Muzeul Metropolitan, New York)

(cap. 20, par. 9): „Iar Isaia a zis: «Iată semn de la Domnul, că-și va împlini Domnul cuvântul pe care l-a rostit: «Vrei să treacă umbra la ceasul de soare cu zece linii înainte sau să se dea cu zece linii înapoi?»“ și 10: „Iezechia a zis:

«e ușor ca umbra să se miște cu zece linii înainte. Nu, ci să se dea umbra cu zece linii înapoi»“.

Cadranele solare au fost folosite până la dezvoltarea ceasurilor mecanice (mijlocul secolului al XVII-lea), fiind întrebuințate și apoi pentru verificarea funcționării ceasurilor mecanice. În ceea ce privește dezavantajul locului, există mențiunea că Theodosius din Bithynia a inventat un cadran solar universal, cu alte cuvinte un cadran solar care era conceput să funcționeze pentru „orice latitudine“, „oriunde pe Pământ“ (Vitruvius, *De Architectura*, Cartea IX, capitolul 8.1).

Chiar și în ziua de astăzi se construiesc cadrane solare, care pot fi văzute în diferite orașe ale lumii, în scopuri decorative. ■

Microglosar

Anaximander (611-546 î.H.), filosof, matematician, fizician și astronom grec din Milet, a construit un cadran solar și l-a amplasat în Sparta, în Peloponez. Tot el a realizat prima sferă ce reprezenta cerul și a trasat prima hartă a Pământului.

Atlas: conform mitologiei grecești, a fost primul titan care a ținut pe umeri bolta cerească. A fost fiul titanului Iapetus și al nimfei Klymene. Atlas a participat la lupta dintre Giganți – prima generație de divinități monstruoase care au fost foarte violente – și Olimpicieni. A fost înfrânt de aceștia din urmă și apoi a fost pedepsit de Zeus să ducă veșnic bolta cerească pe umeri.

Gnomon: Instrument astronomic antic, alcătuit dintr-o vergea verticală, fixată pe o placă orizontală în mijlocul mai multor cercuri concentrice, folosit pentru determinarea direcției meridianului locului și pentru stabilirea orei. Acest instrument arăta orele și înălțimea soarelui prin umbra pe care o făcea vergeaua verticală. Umbra vergelei trasă pe sol străbătea o deschidere circulară de deasupra unui edificiu, descriind mișcarea astrului solar pe parcursul zilei; a constituit cel mai vechi tip de cadran solar.

Theodosius din Bithynia (160-100 î.H.), astronom și matematician grec, născut la Tripolis, în Bitinia, de unde îi vine și numele, a scris trei cărți: *Sfericele*, *Despre locuri* și *Despre zile și nopți*.

Vitruvius (Marcus Vitruvius Pollio – născut 80-70 î.H., s-a stins din viață după anul 15 î.H.), scriitor, arhitect și inginer roman; este autorul lucrării de arhitectură în mai multe volume *De Architectura*. ■

forma unei părți dintr-o concavitate săpată într-un bloc prismatic drept. Blocului i s-au păstrat un plan orizontal și unul vertical. Concavitatea, perfect sferică, este lucrată cu mare precizie. Raza sferei este de 157 mm.

Pe partea păstrată, se observă două linii convergente de jos în sus, spre un punct superior, care a existat dincolo de spărtură. De la dreapta la stânga alte două linii paralele le intersectează pe primele. Toate aceste linii sunt arce de cerc, foarte fin săpate cu dalta. Deschiderea dăltuirii nu depășește 0,8 mm. Linia convergentă din stânga este tăiată oblic, în partea superioară, de un segment de curbă pe care sunt săpate cinci litere mari grecești, scrise invers, ca în oglindă. Pe linia

convergentă din dreapta sunt trasate liniuțe indicatoare orizontale, șase în dreapta și șapte în stânga. Cu excepția primei și ultimei, celelalte sunt marcate cu majuscule grecești perfect citibile de jos în sus, de la B la M. Litera A are ruptă partea din dreapta. Este normal să se presupună că prima liniuță a fost marcată cu A, ultima cu N.

Al doilea exemplar a fost descoperit în comuna Cumpăna – aproximativ 12 km S-V de Constanța –, în anul 1960, de cercetătorii muzeului regional de arheologie. Piesa, care este expusă la Muzeul de Arheologie din Constanța,

reprezintă un ansamblu sculptural format din cadranul propriu-zis și un bucraniu (motiv ornamental reprezentând un cap de bou împodobit cu ghirlande de flori, panglici etc.), care îl ține între coarne. Suprafața cadranului este o porțiune dintr-un cilindru circular drept, cu raza de 160 mm. Pe ea sunt săpate 11 linii orare convergente și două curbe paralele transversale (cea echinocțială și cea a solstițiului de iarnă). Întregul ansamblu este îngrijit lucrat, din marmură

cunosc data și împrejurările descoperirii. Constă dintr-o porțiune de sferă ce se sprijină, cu deschiderea în sus, pe un cap de bărbat. Măinile care o susțin lateral izbutesc să sugereze imaginea completă a ansamblului: un bărbat titanul Atlas sprijină pe cap cadranul solar, cumpănindu-l cu brațele. Capul se prelungește cu un suport prismatic, care susține cadranul pe toată desfășurarea lui. Atât suportul cât și un rost de încastrare din spate arată că instrumentul era prins

într-o construcție. Materialul din care a fost executată piesa este un calcar de sedimente moale, de culoare gălbuie, rocă ce se găsește în Dobrogea.

Meșterul care a lucrat-o n-a fost un maestru al desenului. Nu există o simetrie a în-

tregului, iar disproporția între cap și mâini este izbitoare. Aceeași stângăcie se observă și în trasarea liniilor, a căror lățime ajunge până la 5 mm. Cadranul propriu-zis, a cărui grosime medie este de 35 mm, face parte dintr-o sferă cu raza de cca 170 mm. Pe suprafața sferică sunt trasate două semicercuri paralele (curbele solstițiului de iarnă și ale echinocțiului). După maniera de lucru, piesa a fost datată la sfârșitul secolului al III-lea d.H.

În coloniile înființate de grecii antici în Dobrogea exista o activitate științifică remarcabilă, mai ales în

Cadranul solar roman din satul Cumpăna

albă cu pete vineții. Trasarea este aproximativă. După maniera de redare a bucraniului, piesa datează din secolul al II-lea d.H., cu alte cuvinte din epoca ocupației romane.

Apar și în Biblie

Al treilea cadran se află la Muzeul Național de Antichități din București (care funcționează ca un sector distinct în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române, în Casa Macca, din str. Henri Coandă nr. 11) și provine din vechiul fond al muzeului. Nu se

imagina astăzi surpriza fostului polițist, pentru care era aproape de neimaginat ca o femeie să ceară să devină detectiv. Însă, poate privirea strălucitoare, de un albastru infinit, scăpărând scânteii a tinerei cum malițios ar fi mărturisit Robert, fratele lui Allan, coproprietar al agenției (alături de avocatul Edward Rucker) – i-a oferit o șansă.

A devenit prima femeie detectiv din Statele Unite și șefa unui întreg birou feminin de viitoare detectivă și spioane. „Am avut mai multe angajate femei la nivel operativ. În fruntea lor s-a aflat Kate Warne, o persoană care nu m-a dezamăgit niciodată” – ar fi mărturisit Allan.

Cea care își spunea Kate Warne a adus în agenția Pinkerton o serie de abilități pe care niciun angajat bărbat nu le putuse oferi până atunci. Și, în primul rând, talentul de a câștiga încrederea și prietenia altor femei, o sursă impresionantă de informații, altfel mai greu de obținut.

Kate Warne a rămas un personaj extrem de interesant – mai ales că nimeni nu știe până astăzi care i-a fost numele sau povestea cu adevărat (lipsa de informații a fost determinată și de dispariția, într-un incendiu de proporții, în 1871, a marii majorității a documentelor biroului agen-

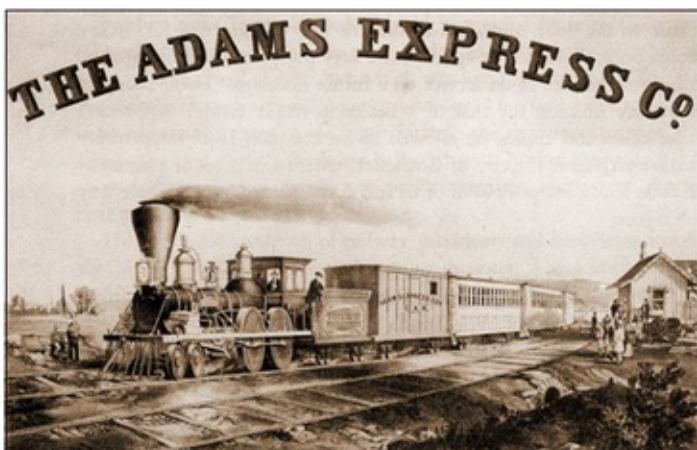
ției Pinkerton din Chicago). Au existat autori care au încercat să le dea de urmă părinților, plecând de la numele de Warne – scris în toate variantele – și de la vârsta aproximativă pe care și-a declarat-o la angajare: 23 ani. După unii, s-ar fi născut în 1833, în New York și, doar la scurtă vreme de la căsătorie, și-a pierdut soțul. După alții, care au investigat dosare cu venituri, înregistrări din registre de stare civilă sau articole din presa vremii, Kate Warn ar

oricăror vicii i-au oferit atuuri de neînvinș. Într-o investigație, a reușit să se transforme în ghicitoare Lucille, consultată în privința viitorului de tocmai doi dintre principalii suspecti în cazul de otrăvire al unui anume căpitan Sumner. Într-o alta, a devenit atât de bună prietenă cu soția unui suspect de omor și tâlhărie, încât i-a aflat toate secretele!

În scurt timp, era un personaj cheie al agenției Pinkerton, fiind implicată în cele mai importante cazuri pentru care aceasta a rămas celebră în istorie.

Talente feminine și bani recuperați

Primul caz serios al agenției care, conform sloganului, „nu dormea niciodată”, de altfel și subiec-

Primul caz serios al agenției a fost legat de Compania feroviară Adams Express

putea să se identifice cu o anume Angie M. Warn (de altfel, acest prenume a fost înscris, inițial, cu mâna, în registrul cimitirului unde a fost înmormântată: Angie M. Warren, schimbat apoi în Kate Warn), cel mai probabil născută Mahala.

Kate s-a dovedit un agent extrem de versat, lipsit de teamă. Deghizările i-au devenit prietene de nădejde. Iar talentul de a se adapta oricăror medii sau persoane, puterea de a schimba accente, lipsa

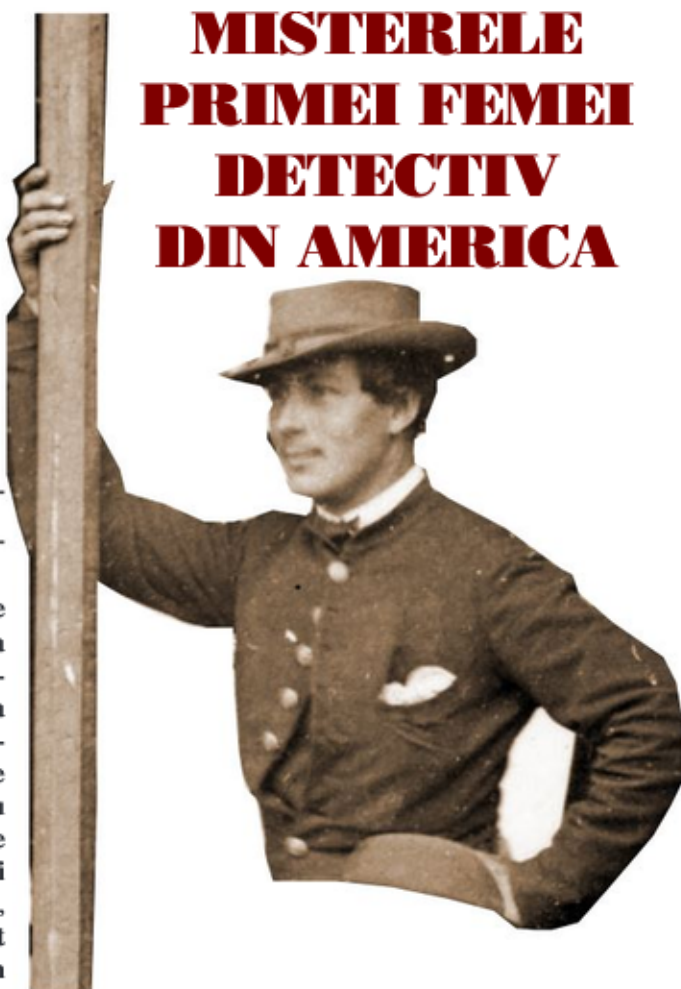
tul primei cărți a lui Pinkerton (*The Expressman and the Detective*, Tipul de la Express și detectivul, 1874) a fost legat de un furt de proporții de la Compania feroviară Adams Express, petrecut în 1858. Nasul fin al detectivului Pinkerton i-a spus că ceva era putred în întregul scenariu. Nu se putea ca banii să fi fost furati în timpul transportului pe calea ferată, între Montgomery și Augusta. Dintr-o scrisoare venită din partea conducerii companiei fero-

Deviza agenției de detectivi (stânga) și presupusa imagine a lui Kate Warn

THEO STĂNESCU-STANCIU

Kate Warn, Kate Warne, Kate Warner, doamna Barley, doamna Cherry, doamna Warren – tot atâtea nume sub care s-a ascuns cea considerată prima femeie angajată în mod oficial detectiv de investigație. Nici până astăzi nu se cunosc prea multe despre fermecătoarea agentă a firmei Pinkerton (Magazin istoric, nr. 12/1986), care și-a început cariera cu mai bine de 150 de ani în urmă. Doar o singură fotografie, instantaneu luat în timpul Războiului Civil, un chip cu trăsături feminine, poziționat oarecum detașat de restul colegilor detectivi, dar în spatele lui Allan Pinkerton, poate fi considerată o mărturie a imaginii sale.

MISTERELE PRIMEI FEMEII DETECTIV DIN AMERICA

O după-amiază destul de caldă de august 22, a anului 1856. În Chicago, pe strada Washington, la numărul 80, funcționa de puțin peste cinci ani afacerea unui scoțian care traversase Oceanul – Allan Pinkerton (1819-1884) –, ce se încăpățănase să reușească într-un domeniu pe care mulți îl considerau până atunci lipsit de interes financiar: o agenție de detectivi.

O privire albastră, o meserie aparte, o femeie misterioasă

Într-acolo se îndrepta o tânără, cu pas hotărât. S-a prezentat Kate Warne și a anunțat la recepție că vrea să se întâlnească cu patronul. Prima întâlnire a atârnat greu în favoarea nou-venitei: o apariție grațioasă, cu alură

aparte, fină, cu un păr castaniu bogat, extrem de stăpână pe orice gest, pe orice mișcare – după cum a notat ani mai târziu Allan Pinkerton, într-o lucrare dedicată agenției sale. Susținând că este o văduvă, de 23 de ani, rămasă fără niciun fel de resurse financiare, venită în Chicago pentru a găsi de lucru, Kate i-a cerut cu toată îndrăzneala o slujbă, și nu una de... secretară! Mai greu ne putem

Deghizându-se într-o bogată soție sudistă – doamna Barley – din Montgomery, Alabama (localitate pe care o cunoștea destul de bine din timpul investigațiilor din cazul Companiei Adams Express), care s-a decis, în ultima clipă, să viziteze Baltimore, și afișând nu numai o siluetă îmbietoare, ci și un accent pe măsură, Kate s-a infiltrat cu succes în societatea secesionistă și a reușit să descopere importante informații privind asasinatul plănuț. „Doamna Warne a fost extrem de potrivită pentru acea sarcină. Fiind

Abraham Lincoln. Președintele l-a primit la Philadelphia și, acolo, patronul agenției de detectivi i-a declarat celui de-al 16-lea președinte ales: „Am aflat, fără nicio urmă de îndoială, domnule Lincoln, că există planuri care vizează asasinarea dumneavoastră. Atentatul se va petrece când veți fi în Baltimore, în câteva zile“. Inițial, Lincoln nu și-a întrerupt vizitatorul, dar apoi l-a bombardat cu întrebări. Nu putea crede că cineva i-ar fi dorit moartea!

După ce a aflat toate detaliile, noul președinte a decis

Ward Hill Lamon

Pinkerton (stânga) și președintele Abraham Lincoln (centru)

de felul ei o persoană care știe să comande, cu opinii ferme, o fire expresivă și dotată cu o ușurință de a discuta aproape cu oricine, nu i-a fost dificil să facă o impresie favorabilă” – a scris mai târziu Pinkerton în cartea *The Spy of the Rebellion* (Spionul revoltei), 1883.

Odată ce detaliile au fost deslușite, Allan Pinkerton a cerut să se întâlnească cu

să se pună sub protecția lui Allan Pinkerton, care a promis că îl va duce, în siguranță, la Washington. Chiar dacă doamna Warne nu a fost singura responsabilă cu delicata misiune de a-l proteja, ea a jucat un rol cheie. Kate a făcut rezervări pentru un alt tren, cerând mai multe locuri, sub pretextul că trebuie să călătorească împreună cu familia

și fratele invalid. Aceasta era deghezarea gândită pentru Abraham Lincoln. Înarmată, Kate a fost una dintre gărzile de corp pe care Lincoln le-a avut în timpul călătoriei spre Washington. Alături de ea, însuși Allan Pinkerton, agentul George Bangs și prietenul și bodyguardul lui Lincoln, Ward Hill Lamon (1828-1893). Se spune că în timpul călătoriei, doamna Warne n-ar fi ațipit nici măcar o secundă! După unii, atunci s-ar fi născut motto-ul agenției: „Ochiul care veghează și nu doarme niciodată!“.

După încheierea Războiului Civil, în 1865, președintele Lincoln s-a mai folosit, cu succes, de echipa Pinkerton-Kate Warner. Le-a încredințat formarea unui birou de investigații. Mai ales că doamna Warner a dovedit mereu un talent special pentru munca sub acoperire. Adesea, alcătuita un cuplu cu Allan Pinkerton, cei doi folosind multiple deghezări și nume.

viare, aflate că suma fusese înmănată, într-un sac securizat, celui însărcinat să însoțească transportul. Conform politicii companiei Adams Express, niciun angajat nu știa niciodată ce transportă și, mai mult, sacii securizați erau depozitați, pe tot timpul drumului, în safe-uri, la care angajații nu aveau acces. Analizând cu atenție, Pinkerton și-a dat seama că furtul a avut loc mult mai devreme, poștașului fiindu-i predat un sac gol. Repede, atenția detectivilor s-a îndreptat asupra unui anume Nathan Maroney, director al biroului companiei Adams Express din Montgomery. El fusese ultima persoană care intrase în contact direct cu banii. A și fost pus sub supraveghere atentă și, până la urmă, arestat sub suspiciunea de furt. Însă probele erau circumstanțiale și Maroney a reușit să iasă din arest, plătind o cauțiune. Totul a fost relativ facil, deoarece, în comunitatea din Montgomery, se confruntau, cu acel prilej, sudiștii, mândru reprezentanți de... integral om de afaceri Nathan Maroney, și nordiștii – compania Adams Express, cu sediul în New York.

Pinkerton și-a dat seama că, pentru a câștiga, era nevoie de talentele lui Kate Warn. Și astfel, destul de proaspătă an-

gajată a agenției de detectivi a fost trimisă pe teren. Trebuia să se apropie de soția lui Maroney, care plecase din oraș, alături de fiica Flora, tocmai pentru a scăpa de bârfe. Ceea ce părea destul de greu la prima vedere s-a dovedit mult mai ușor decât se crezuse, căci doamna Maroney începuse să ducă o viață relaxată, mereu în căutare de... plăceri sociale, deplasându-se din oraș în oraș și neratând nicio petrecere mondenă. Un moment perfect

toria a fost completă și mai ales talentele lui Warn s-au dovedit cele mai importante. Ea a avut, astfel, satisfacția de a fi fost persoana cea mai lăudată la sfârșitul zilei“ (Allan Pinkerton).

Kate și Abe Lincoln

Dar, de departe, cel mai important moment din istoria agenției Pinkerton se va consuma odată cu participarea la demascarea complotu-

lui menit a-l asasina pe președintele ales Abraham Lincoln (6 noiembrie 1860), în timpul călătoriei pentru a-și prelua funcția, de acasă, din Springfield, Illinois, prin Baltimore, spre Washington, la începutul anului 1861. Prima informație i-a

Allan Pinkerton (primul din stânga, așezat) și câțiva dintre agenții săi

pentru intrarea în scenă a tinerei Kate.

Un orașel de provincie, Jenkintown, Pennsylvania, punct de trecere între Philadelphia și Doylestown: Kate își rezervă o cameră alături de cea a sudistei Maroney. Trebuia numai să aștepte să o întâlnească și să o facă să își descarce sufletul! Și așa s-a și întâmplat; cucoana a spus tot, chiar și unde au fost ascunși banii – uriașa sumă pentru acea perioadă de 39.515 de dolari –, iar Maroney a fost dus în spatele gratiilor. „Vic-

ajuns la urechi lui Pinkerton prin intermediul unor bârfe spuse pe scaunul bărbierului! Investiga niște tâlhării: păgubita – Societatea feroviară Philadelphia, Wilmington și Baltimore, cu al său președinte Samuel H. Felton. Ei îl angajaseră pe Pinkerton, deoarece se temeau de acțiunile secesioniștilor din Maryland. O echipă de cinci oameni a fost trimisă la Baltimore, la 3 februarie 1861. Cea mai mare parte a informațiilor au fost aflate grație, din nou, abilităților lui Kate Warn.

Eveniment

LECTIE DE ISTORIE LA CRACOVIA

Curtea interioară a Collegium Maius

DORIN MATEI

Universitatea Jagiellonă din Cracovia este a doua ca vechime din Europa Centrală, după Universitatea Carolină din Praga (Magazin istoric, nr. 5/2016). În organizarea acesteia (prin Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale și Institutul de Istorie al Universității Jagiellone), a Facultății de Științe Umane a Universității din Szczecin și a Institutului Cultural Român din Varșovia, în zilele de 2-3 iunie s-a desfășurat, în clădirea Collegium Maius, conferința „Polonia și România în Europa Centrală în secolele XX și XXI”.

Programul acestei conferințe – a cărei desfășurare a beneficiat de privegherea atentă a doamnei dr.hab. Agnieszka Kastory, de la Universitatea Jagiellonă, și a domnului Ignat Timar, președintele Asociației Polono-Române din Cracovia – poate fi consultat pe siteul nostru www.magazinistoric.ro, așa că nu voi insista asupra participanților. Voi reaminti doar că manifestarea științifică a fost dedicată memoriei profesorului polonez Wojciech Rojek. Figura acestuia a fost evocată atât de participanții români care l-au cunoscut, cât și de colegii săi din Polonia, iar în ultima zi a conferinței doamna Rojek a rostit un emoționant remember.

A fost evident, din desfășurarea conferinței, că pentru colegii din Polonia cunoașterea trecutului, dar și a prezentului relațiilor româno-polone este o preocupare serioasă. Am fost

impresionați de numărul cercetătorilor polonezi care stăpânesc limba română, care au studiat în arhivele din România, de faptul că pregătesc specialiști pe diferite domenii ale relațiilor româno-polone. Foarte interesante, în acest sens, au fost comunicările domnilor dr. Bartłomiej Zdaniuk, despre *Rolul Poloniei și al României în procesul de consolidare a Republicii Moldova. Așteptări excesive?*, și dr.hab. Adam Burakowski, *Cine a fost fascist? Discuția politică privind legislația antitotalitară din România în 2015*.

Și din partea română putem remarca contribuțiile unor specialiști care stăpânesc perfect limba polonă și au făcut studii serioase acolo: prof.univ.dr. Constantin Geambașu și dr. Gabriel Bârtaș.

Relațiile româno-polone au fost examinate sub diverse unghiuri, de la cele economice, la

Au fost însă un cuplu și în realitate? Allan Pinkerton, în jur de 40 de ani în acea perioadă, părea să fi fost sedus de frumoasa și talentata agentă. Chiar dacă, acasă, îl așteptau o soție, Joan, și, pe atunci, doi copii: William (1846-1923) și Robert (1848-1907). Nu de puține ori, supărat, partenerul și fratele Robert s-a plâns de cheltuielile prea exagerate pe care Kitty – cum o numea el – le trecea prin contabilitatea firmei! Ce rămâne însă până astăzi este faptul că, în semn de mare prețuire, la moartea

Mormântul lui Allan Pinkerton și, în medalion, piatra de mormânt a lui Kate

neasteptată a lui Kate, intervenită la 28 ianuarie 1868, din cauza unei pneumonii, a fost înmormântată într-unul dintre locurile de veci aparținând familiei Pinkerton din Cimitirul Graceland din Chicago, care, peste ani, va fi tocmai cel de lângă al lui Allan.

O știre care a apărut ceva mai târziu – la 19 martie 1868 – în gazeta *Democratic Enquirer* din Ohio îi aducea un emoționant omagiu: „Până la momentul morții, întreaga sa viață și-a dedicat-o serviciului pe care l-a ales încă din primii ani ai tinereții. A fost, fără îndo-

ială, cea mai bună femeie detectiv din America, dacă nu din întreaga lume“!

Oricum, se deschisese o nouă eră pentru mișcarea feministă din Statele Unite: în 1891 li s-a permis pentru prima oară femeilor să intre în rândul forțelor de poliție, dar ele nu au putut să ocupe poziția de detectiv decât abia în 1903. ■

CIOBURILE CARE NE PREZINTĂ DEZASTRUL

Marea Ciumă a rămas în istorie drept una dintre cele mai mari catastrofe ce a afectat umanitatea. Izbucnită în Asia Centrală, a ajuns în Europa la mijlocul secolului al XIV-lea, extinzându-se până în Anglia într-un timp foarte scurt. Până în momentul de față nu s-au făcut cercetări arheologice temeinice care să evalueze efectul cumei asupra demografiei statelor medievale europene. Istoricii au estimat că a afectat între un sfert și jumătate din populația Europei. Dar cifrele reale sunt imposibil de stabilit, în lipsa unor dovezi arheologice solide.

Carenza Lewis, arheolog și profesor la Universitatea din Lincoln, a început să facă săpături arheologice într-o zonă ce cuprinde peste 50 de așezări din Anglia de Est. Lewis a cercetat peste 10.000 de frag-

mente de ceramică găsite în sol înainte și în perioada când ciuma a devastat Anglia. Dacă pentru perioada anterioară cumei a găsit o ceramică abundentă, pentru următorii 200 de ani situația s-a schimbat dramatic. În 90% dintre orașele unde s-au făcut cercetări arheologice a existat o scădere a numărului de fragmente, în unele dintre acestea scăderea ajunge la un procent de peste 50%. Conform *Washington Post*, media finală de scădere a fragmentelor descoperite a fost de 45% pentru zona cercetată. Profesoara Lewis a oferit una dintre puținele dovezi palpabile despre efectul cumei asupra populației Europei.

Ultima epidemie de ciumă care a afectat Albionul a fost în anul 1665, când au murit aproximativ 100.000 de oameni. ■

BRÂNCUȘI LA RUȘI

VIACESLAV SAMOȘKIN
(Membru al Uniunii Scriitorilor din Moscova)

Cortina de Fier care a existat între Rusia Sovietică și Occident, precum și dogmele estetice ale realismului socialist au amânat intrarea publicului rus în contact cu arta lui Constantin Brâncuși. Însă astăzi, când nici Cortina de Fier, nici piedici de ordin ideologic nu mai există, se poate spune că opera marelui sculptor este destul de bine cunoscută iubitorilor de artă plastică din Rusia. Se publică volume dedicate lui, la conferințele științifice pe teme de sculptură modernă care se țin la Moscova sau în alte orașe se prezintă comunicări și cercetări consacrate diferitelor aspecte ale creației brâncușiene, precum, să zicem, simbolismul cifrelor în contextul tradiției balcanice, esența lucrurilor ca scop principal al maestrului sau problema postamentului în sculptura lui Brâncuși.

În iunie 2007, când Muzeul „Galeriile Tretyakov” din Moscova își sărbătorea 150 de ani de la înființare, 50 de muzee ale Europei au trimis câte o capodoperă din colecțiile lor pentru expoziția aniversară din capitala rusă. Printre acestea a fost și *Rugăciunea* lui Brâncuși, adusă de la Muzeul Național de Artă din București.

Însă pentru prima dată operele lui Constantin Brâncuși au venit în Rusia în vara anului 1928, când la Moscova și Leningrad a fost prezentată expoziția „Arta franceză contemporană”. Este o pagină mai puțin cunoscută din istoria relațiilor româno-ruse.

Era faza finală a NEP-ului (Noua Politică Economică), când libertatea de creație în Rusia Sovietică își trăia ultimele zile. Organizatorul principal al expoziției a fost Anatoli Lunacearski, comisar al poporului pentru Învățământ, reductibil estetician și critic literar. El l-a rugat personal pe Constantin Brâncuși, pe care-l cunoștea încă din anii emigrației sale petrecute la Paris, să trimită pentru expoziție câteva lucrări. Și Brâncuși a trimis patru sculpturi: *Pasărea în spațiu* (bronz polizat), *Leda* (bronz), *Vrăjitoarea* (lemn) și *Sărutul* (piatră). A cincea lucrare a fost un desen în cărbune.

Entuziasmat de măiestria autorului, cunoscută lui, de altfel, de multă vreme, iată ce scria despre „excelentul Brâncuși” A. Lunacearski în cronică dedicată acestei expoziții: „Cel puțin cele două lucrări ale sale în metal – *Leda* și *Pasărea în spațiu* – reprezintă o cu totul altă muzică și ele aparțin,

desigur, căilor neorealiste. Cu tot non-obiectivismul aparent, acestea sunt, înainte de toate, ele însele, obiecte ca atare și încă niște obiecte cu o puternică notă caracteristică și cu forță de convingere. Observați: operele lui Brâncuși sunt frumoase nu numai datorită facturii lor, datorită construcției neobișnuit de interesante și de elegante, nu numai prin masivitatea lor plăcută de la prima vedere și prin forța lor de convingere, ci sunt investite, cu adevărat, cu o extraordinară expresivitate... Plină de profunzime, *Leda* are, de pildă, în partea superioară (mai ales dacă este privită din față) impetuoșitatea foarte captivantă a unei păsări fără aripi; ea zboară și parcă se înfîșe în spațiu. În același timp, în partea ei inferioară există o stabilitate neobișnuit de solidă, tratată cu un fel de umor. Și s-ar putea spune încă multe despre această excelentă piesă de metal.

astfel de mândrie elegantă, ușor insolentă, dar frumoasă, există în egală măsură și în «pana» plină de virtuozitate (*Pasărea în spațiu*), încât această lucrare «non-obiectivistă» poate să producă un sentiment mai puternic decât orice portret”.

Cealaltă apreciere aparține sculptoriței Vera Muhina (1889-1953), care a intrat în istoria artei cu capodopera *Muncitorul și colhoznica*. Dar atunci, în 1928, încă nu era cunoscută publicului larg atât de bine, dacă exceptăm succesul obținut cu un an înainte, când câștigase concursul național de arte plastice cu lucrarea *Țăranca*. Vera Muhina a fost premiată cu o călătorie la Paris, pe care

„Pasărea în spațiu” (bronz polizat)...

ritualul de omorâre a porcilor în Polonia și în România și modul cum se poate asigura supraviețuirea tradiției, respectând în același timp legislația Uniunii Europene. În privința relațiilor economice, au rezultat clar – atât din comunicările istoricilor polonezi, cât și din comunicările susținute de delegația Băncii Naționale a României – dezechilibrele ce le-au dominat și în perioada interbelică, dar care se regăsesc și astăzi. Oricine se va apleca asupra programului conferinței va înțelege rapid interesul ambelor părți de a desluși ce nu a mers în relația dintre cele două țări, în condițiile în care sunt, practic, singurele din această parte a Europei care nu au probleme nerezolvate din trecutul istoric și nici conflicte etnice.

Interesul unui asemenea demers în zilele noastre este evident. Încă imediat după sfârșitul Primului Război Mondial – când s-a produs renașterea statului polonez, care fusese împărțit și desființat la sfârșitul secolului al XVIII-lea (de Prusia, Imperiul Habsburgic și cel Rus) și desăvârșirea unității naționale a României – celor două state li se gândise rolul de piloni ai unei alianțe care să asigure securitatea Europei la granița estică. Cum bine știm, proiectul nu a reușit, din multiple cauze, între care diferențe de orientare în politica externă a României și Poloniei, dar și incapacitatea marilor puteri ale momentului de a-l susține, atunci când a fost pus la încercare, și din vest, și din est.

Domnul Cristian Păunescu, consilier al guvernatorului B.N.R. evocă vizita profesorului Wojciech Rojek la Banca Națională a României

au fost curmate de săgețile mongolilor ce au luat cu asalt cetatea la 1241. Pe drumul către Castelul Wawel un semn discret marchează locul unde s-ar fi aflat casa cizmarului care a salvat orașul de dragonul ce cerea tribut de sânge. Iar pe alea în pantă ce duce către intrarea în castel, pe zidul de cărămidă roșie de pe partea stângă sunt câteva mii de plăcuțe cu numele persoanelor și ale firmelor care au contribuit la refacerea castelului, la începutul secolului trecut. Ansamblul fusese cazarmă pentru trupele austriece staționate în oraș – Cracovia s-a aflat în partea Poloniei ce a revenit austrieșilor – și la plecarea acestora din castel polonezii au găsit un adevărat dezastru.

De altfel, nu a fost singurul moment când comorile culturale și tezaurul polonez au fost în pericol. În cel de Al Doilea Război Mondial, acestea s-au salvat prin România. Tot la noi și-au găsit adăpost președintele, guvernul și mare parte a armatei poloneze. Iar polonezii de azi țin minte acest lucru și ne sunt recunoscători.

Participanți la reuniunea de la Cracovia, de la stânga la dreapta: Cristian Păunescu, Nadia Manea, Tadeusz Gaydamowicz, Brindusa Costache, Malgorzata Villaume și Ignat Timar

Lecțiile istoriei sunt cât se poate de utile, cu condiția ca ele să fie ascultate și înșușite. ■

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Serviciile secrete britanice, „victime” ale campaniei pentru drepturile omului ● Judecătorii, principalii adversari ● Unde e lege, merge ● Un răspuns mult prea rapid ● De ce l-a încurajat lord Rothschild pe Peter Wright ● Nu există, dar au șef ● Cei dintâi care își doresc o lege sunt ofițerii MI5 ● „Va continua să existe un Serviciu de Securitate”

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

S-a afirmat că politica drepturilor omului și-a adus contribuția la prăbușirea regimurilor comuniste din blocul sovietic, că a fost o invenție a Occidentului pentru a dărâma comunismul. Ei bine, au existat „victime colaterale” și în Occident. Una dintre ele a fost tocmai statutul serviciilor secrete din Marea Britanie.

Scriam în episodul trecut despre faptul că operațiunile antiteroriste, care iau tot mai mult locul activităților de contraspionaj, pe măsură ce Războiul Rece se apropie de final, dar sporește amenințarea teroristă, nu puteau fi ținute departe de ochii populației. Cum să treci sub tăcere, de exemplu, atacul terorist cu cel mai mare număr de victime de până în acel moment care a avut loc în Marea Britanie, mai corect spus în spațiul aerian al Marii Britanii, în seara de 21 decembrie 1988. Un avion Boeing 747 al companiei Pan Am se prăbușea peste localitatea Lockerbie, din Scoția. Mureau toate cele 259 de persoane aflate la bord și 11 persoane la sol. Avionul decolase de la Heathrow și se îndrepta către

New York. Preluase pe aeroportul din Londra pasageri veniți de la Frankfurt. A fost o întâmplare că explozia s-a produs deasupra uscatului. Vremea rea făcuse ca avionul să urmeze o altă rută decât cea obișnuită. Altfel, resturile avionului ar fi fost mult mai greu sau poate imposibil de recuperat în totalitate și investigația ar fi descoperit mai greu sau poate deloc sursa exploziei.

Dar nu astfel de episoade, oricât de dramatice erau ele, puteau da lovitură decisivă mentalității britanice în privința atitudinii față de serviciile secrete. Cel mai serios atac a venit dinspre judecători. Aceștia erau tot mai puțin dispuși să mai dea

...și „Leda“ (bronz),
două dintre operele lui Brâncuși care în 1928
au fost expuse la Moscova și Leningrad,
în urma înțelegerii dintre sculptor și Lunacearski

a și făcut-o în toamna anului 1927. Acolo a vizitat o serie de ateliere, printre care și pe cel al lui Brâncuși. Însă este foarte probabil să nu fi fost prima întâlnire a celor doi, ținând cont de faptul că în tinerețe, în anii premergători Primului Război Mondial, Vera Muhina studiasc sculptura la Paris și îl putuse cunoaște pe Brâncuși încă de atunci.

Referitor la expoziția de artă franceză de la Moscova, V. Muhina a scris: „Simțul plastic al lui Brâncuși este absolut excepțional. Modul cum face el volumele «să răsună», poziționarea lor în spațialitate, desăvârșirea prelucrării materialului, fie el marmură, lemn sau bronz, ating culmea. Tratarea bronzului este cu totul originală și

suprafețele șlefuite și polizate de el «răsună» neobișnuit de puternic și cu totul altfel decât la Orlova [Hanna Orlova, sculptoriță franceză de origine rusă, 1888-1968], de pildă. Lui Brâncuși îi este străină analiza cubistă din faza timpurie a lui Laurens [Henri Laurens, sculptor francez, 1885-1954] sau a lui Lipchitz [Chaim Jacques Lipchitz, sculptor rus, de origine lituaniană, 1891-1973], el ne procură dintr-o dată o sinteză lapidară și profundă“.

„Muncitorul și colhoznica“,
sculptura Verei Muhina
(devenită emblemă a studiourilor
Mosfilm)

Există și alte aprecieri elogioase cu privire la creația lui Brâncuși, făcute de artiștii plastici și criticii de artă ruși în ultimele decenii. Din toate acestea se poate trage o singură concluzie: arta lui Constantin Brâncuși,

atât de caldă și profundă, s-a dovedit a fi foarte apropiată sufletului rus și ea va rămâne pentru totdeauna încă o excelentă punte spirituală care ar putea să-i lege pe ruși și români. ■

LA VERSAILLES (Criptografie: I, 7, 2, 6, 5)

...F G H... Î J... L G S

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului GRECIA ANTICĂ, din nr. 6 /2016

ODISEEA – RA – REGAT – EFOR –
AMOR – ARIDE – SO – TAP – DOS – EST –
TOMIS – S – UVA – AA – S – TEBA – LISIP –
AF – LAUN – LO – TESAL – EPIR – ESCHIL –
ART

Soluția jocului MITOLOGICĂ, din nr. 6/2016

ÎNVINDE HERCULE PE ANTEU

(IN – V – IN – GE – HE / R – CU – LE / P –
ANTE – U)

unde dorise, l-a determinat pe directorul general Sir Antony Duff să suspende orice operațiune de acest gen. Serviciul s-a trezit brusc fără informații, tocmai când activitatea teroristă se intensifica. Apoi operațiunile s-au reluat, dar dura și câteva luni până se obțineau aprobările necesare. Duff a început să facă presiuni pentru o lege a Serviciului de Securitate care să-i ofere o bază legală de activitate.

Peter Wright și-a scris cartea de amintiri dintr-un sentiment de frustrare, pentru că nu i se recunoscuseră la stabilirea pensiei și cei 15 ani cât lucrase pentru Amiralitate, înainte să se alăture MI5, și pentru că eforturile lui de a descoperi „cărțița” sovietică infiltrată la cel mai înalt nivel în MI5 nu erau apreciate. Îi scrisese prietenului său, lordul Victor Rothschild, fost ofițer MI5 în timpul războiului, care l-a încurajat.

Nu este clar de ce. Poate că s-a gândit că scandalul pe care cartea avea să îl declanșeze avea să abată atenția de la acuzele ce începuseră să se insinueze contra lui că ar fi fost agent KGB. El i-a cerut lui Wright o declarație scrisă care să îl disculpe de acele acuzații. Rothschild l-a pus în legătură cu Chapman Pincher, care a publicat apoi propria carte în care făcea acuzații la adresa lui Roger Hollis. Ulterior, Rothschild condamna în scrisori adresate *The Times* scurgerea unor documente clasificate către presă.

La 16 iulie 1984, Wright a apărut într-un documentar realizat de Granada, la emisiunea „World in action”, despre MI5, afirmând pentru prima oară în public că Hollis era spion sovietic. Avusese prevederea să plece din Marea Britanie. Legal, nu i se putea suspenda pensia de serviciu, dar directorul general examina posibilitatea să i se retragă decorațiile.

Nici asta nu s-a întâmplat, din teama că Wright avea să se prezinte drept un patriot care lupta pentru apărarea Marii Britanii și avea de suferit din cauza asta. La 2 august 1984 procurorul general a anunțat că dacă Wright se întorcea în Anglia, avea să fie urmărit penal. Au fost descurajați doi editori să-i publice cartea. În primăvara lui 1985, directorul general al MI5, Sir Antony Duff, a încercat același lucru cu cel de al treilea, dar acesta a tipărit cartea la o subsidiară din Australia. Guvernul a decis să inten-

teze acțiune și în Australia.

Caricatură din *The Independent* care înfățișează naufragiul guvernului Thatcher după izbucnirea scandalului din jurul cărții lui Peter Wright; Sir Armstrong este deja în apă

Din rațiuni tactice (ca să evite ulterior să spună ce era și ce nu era adevărat) și doar în contextul procesului, s-a admis că tot ce spunea Wright era adevărat. Dar decizia s-a întors împotriva autorităților și interesul a sporit în Australia, căci Hollis avusese un rol ma-

ior în întemeierea ASIO, serviciul de securitate al Australiei. Procesul s-a deschis la Sydney, în noiembrie 1986, și a durat șase săptămâni. A atins o popularitate nemaiîntâlnită de când guvernul britanic încercase să interzică publicarea cărții *Amantul doamnei Chatterley*. Guvernul britanic era pus într-o situație imposibilă. Oficial, nici MI5, nici SIS nu existau, dar se judecau pe marginea acelei cărți.

În timpul procesului, Sir Armstrong, secretarul Cabinetului, a fost pus într-o situație dificilă. El a recunoscut că Dick White fusese șeful SIS, dar nu putea spune dacă serviciul respectiv existase înainte sau după aceea. Armstrong a mai comis o greșală, exploatată imediat de presă. A recunoscut că atunci când a cerut editorului cărții semnate de Pincher *Their trade is treachery* (Ocupația lor este trădarea), scrisă după consultări cu Wright și în care fostul șef al MI5 Roger Hollis era acuzat că

condamnări pe baza vechii legislații privind secretele oficiale. Există și o presiune din partea Curții Europene a Drepturilor Omului. În 1984 Curtea stabilise că britanicului James Malone (anticar acuzat că ascunsese obiecte furate) i se încălcaseră drepturile pentru că poliția îi interceptase convorbirile telefonice, în condițiile în care legea britanică nu prevedea așa ceva. În anul următor britanicii au fost obligați, după aprige dezbateri, să adopte o lege în acest sens.

O altă decizie a Curții Europene a Drepturilor Omului a mărit presiunea pentru o reglementare legală a activității Serviciului de Securitate al Marii Britanii. Curtea analizase plângerea unui marxist suedez, dat afară de angajator la sugestia serviciului de securitate suedez. Serviciul făcuse demersul respectiv pentru că persoana lucra prea aproape de o bază navală și s-a apreciat că acest lucru constituia o amenințare la adresa securității țării. Pornind de la faptul că existau reglementări legale în Suedia în acest sens, care erau publice, deci accesibile cetățeanului respectiv, Curtea a decis că nu-i fuseseră încălcate drepturile și libertățile. Din acel moment, orice serviciu de informații sau de securitate, care ținea cont de deciziile Curții Europene a Drepturilor Omului, era interesat să dispună de o reglementare legală cât mai clară a activității lui. Ofițerii Serviciului de Securitate erau primii care își doreau o lege care să îi pună la adăpost și să-i ferească de consecințe legale în desfășurarea muncii lor.

Cel mai serios atac a venit dinspre judecători. Aceștia erau tot mai puțin dispuși să

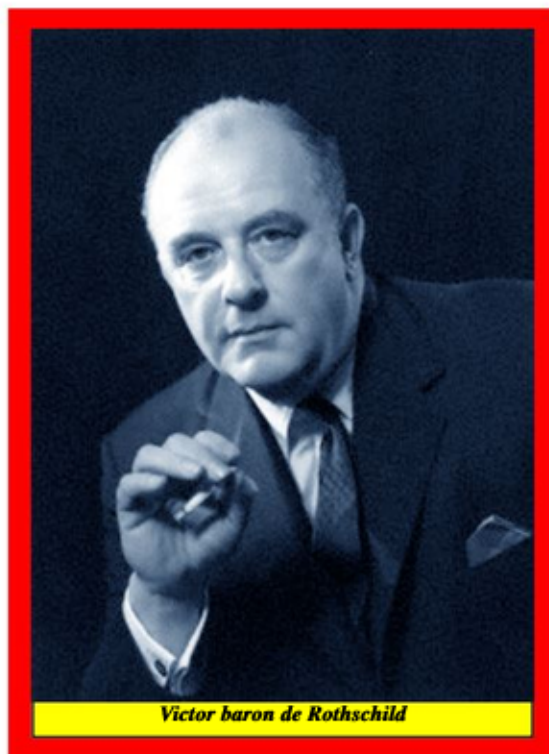
mai dea condamnări pe baza vechii legislații privind secretele oficiale.

La începutul anului 1985, canalul de televiziune britanic Channel 4 a realizat un documentar despre interceptările telefonice făcute de MI5, în care Cathy Massiter, fost ofițer MI5, afirma că telefoanele

unor fruntași ai mișcării sindicale și ai mișcării pentru pace erau interceptate. Echivalentul britanic al Consiliului național al audio-vizualului a decis să amâne difuzarea documentarului până ce procurorul general se pronunța dacă autoritățile vor intenta proces fostului ofițer (care semnase Official Secrets Act, ce îi interzicea să facă orice dezvăluiri) sau producătorilor filmului. Procurorul general a decis că nu va intenta proces. Amânarea difuzării nu a făcut decât să sporească interesul pentru film, care

circula deja prin Londra, iar ziarul *The Guardian* publica largi extrase din comentariul și dialogurile filmului. După difuzarea oficială, guvernul a cerut președintelui Comisiei pentru securitate, Lord Bridge of Harwich, să investigheze dacă ascultările se făcuseră cu toate formele legale. Răspunsul ultra-rapid al acestuia că da, totul fusese conform legislației existente, a stârnit cele mai acide comentarii. Un deputat laburist, Ian Mikardo, a declarat că Marea Britanie recupera rapid diferența care o separa de U.R.S.S. în utilizarea represiei de stat. Ironia era că Gordievski îl indicase pe Mikardo ca fost agent sovietic până în 1967.

Apariția cărții lui Peter Wright (*Magazin istoric*, nr. 1/2015), care se lăuda că Serviciul de Securitate instalase microfoane peste tot

Victor baron de Rothschild

CORIDA

O ISTORIE DE 1.200 DE ANI

CORNELIU ȘENCHEA

Toreadorul Juan Belmonte în arenă

● **Tauromahia, monopol al nobilimii** ● „Ce frumos înțeapă contele!” ● **Vox populi triumfă asupra rațiunii Secolului Luminilor** ● **De la amatorism... la profesionalism** ● **Rodriguez, Romero și Delgado vedetele arenei** ● **Goya și Garcia Lorca corida și sensibilitatea artistică**

Traje de luces, îmbrăcămintea specifică toreadorilor, ornată cu bijuterii și cusută cu fir de aur

Ne-am obișnuit să identificăm în mod greșit civilizația iberică și Spania cu un sport sângeros care a devenit o tradiție la care este greu să se renunțe: corida – lupta cu taurii în arenă. În timp, sportul a fost ridicat la rang de artă, grația mișcărilor toreadorului sau matadorului, dibăcia de a mânui muleta, capa de culoare roșie, și de a înfige spada în animalul obosit și rănit de sulița picadorului, asistentul călare al matadorului, au fost îndelung studiate. Corida a căpătat o nouă denumire – tauromahia, arta de a lupta cu taurul.

Literatura a sporit notorietatea acestui sport, de la nuvela *Carmen* a scriitorului francez din secolul al XIX-lea Prosper Mérimée, la romanele *Arene însângerate*, de Vicente Blasco Ibañez sau *Fiesta*, de E. Hemingway. Toreadorul, acest măcelar înnobilit, a căpătat atributele unui cavaler din apusele timpuri medievale. El trebuia să închine victoriile sale unei femei care îl privea din tribună. Dincolo de aspectul detestabil al acestui obicei, aura de cavalerism care înconjoară nefirească figura toreadorului are o explicație: la început acest sport a fost practicat exclusiv de nobili sau cavaleri.

Prima luptă cu tauri s-a desfășurat în anul 815, în orașul-regat Leon. Doar aristocrații erau autorizați să practice călare corida. Codul de

legi al regelui Castiliei, Alfonso al X-lea, *Siete partidas*, prevedea obligația oamenilor de rând de a lupta doar pe jos, nu călare, și stabilea pedepse sau sancțiuni aspre pentru cei care îl practicau pentru un salariu sau o recompensă bănească.

Odată cu secolul al XVI-lea, din momentul instaurării pe tronul Spaniei a dinastiei de Habsburg, Madridul și întreaga Andaluzie au adoptat acest obicei al coridei. Sosirea în Spania a noului și tânărului rege Carlos I, nepotul împăratului romano-german Maximilian I și viitorul împărat Carol Quintul, a fost celebrată prin organizarea unei coride; regele a îndrăgit acest sport.

Corida a dobândit în cursul secolelor XVI-XVII un caracter oficial, ceremonios, desfăș-

era omul sovieticilor, o copie a acesteia înainte de publicare, a omis să spună că avea deja manuscrisul, dintr-o sursă confidențială. Dar nu a recunoscut că a mințit, ci a spus că „a fost parcimonios în privința adevărului“. Presa a utilizat imediat acele cuvinte ca o dovadă a nesincerității guvernului.

Guvernul britanic a pierdut procesul. A continuat încă un an să încerce să

împiedice publicarea unor fragmente din carte în presa britanică, deși era în fruntea listei de *best-seller* din S.U.A. Un membru laburist al Parlamentului a întrebat dacă autorul a adresat mulțumiri guvernului britanic pentru sprijinul acordat în promovarea cărții. În final, în vara lui 1988, Camera Lorzilor a respins ultima încercare a guvernului de a împiedica publicarea cărții în Anglia. S-a admis că ea reprezenta o încălcare majoră a legii secretului de stat, dar cum fusese deja

publicată în străinătate, tipărirea în Marea Britanie nu mai avea cum să aducă prejudicii suplimentare. Ulterior, și Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis că, după ce fusese publicată și în S.U.A., interzicerea apariției ei în Marea Britanie contravenea Convenției Drepturilor Omului. Afacerea aceasta a adus mari prejudicii Serviciului. Niciodată nu fusese Serviciul ridiculizat în asemenea hal. În mod neașteptat, atacul a venit și din partea lui Edward Heath, fostul premier conservator, care a declarat în Camera Comunelor că existau ofițeri care gândeau astfel: dacă vedeau pe cineva citind în metrou ziarul *Daily Mirror*, ar fi spus: „Să îl urmărim, să vedem de unde l-a cumpărat“! Puțini însă știau că presiunea pentru sporirea supravegherii sindicatelor venise, în

vreamea guvernării Heath, nu de la MI5, ci de la guvern, ține să precizeze Christopher Andrew, *The Defence of the Realm. The Authorised History of MI5* (Apărarea Regatului. Istoria autorizată a MI5), Allen Lane, Penguin Books, 2009, XXIII+1032 pp.

Mulți membri ai Serviciului au rămas după acest scandal cu convingerea că lucrurile nu mai puteau continua ca până atunci. În raportul anual pentru 1987-1988 al Serviciului se spec-

cifica faptul că printre membrii săi exista acceptarea generală că activitatea MI5 trebuia reglementată legal. A durat mai mult să fie convinși și membrii guvernului. Cel care a reușit să o facă a fost Sir Tony Duff.

Discursul reginei din 22 noiembrie 1988 anunța că urma să se supună votului o lege prin care Serviciul să capete o bază statutară. Legea din 1989 a rezolvat problema existenței de dinainte a MI5 prin formula elegantă: „Va continua să existe

un Serviciu de Securitate“.

Adoptarea legii a fost sărbătorită printr-o petrecere la care au participat premierul și alți demnitari. În 1988 o conferință particulară s-a ținut la Ditchley Park, la care au luat parte politicieni importanți din cele trei partide ale Marii Britanii și foști mandarina de la Whitehall (cei în funcție nu au avut dreptul să participe). Au căzut de acord că era de dorit, de acum, să existe și un comitet de supraveghere a serviciilor secrete, așa cum existau la toți aliații importanți ai Regatului Unit, cu componentă parlamentară. Deocamdată, guvernul Thatcher nu era dispus să meargă atât de departe.

(Va urma)

Sir Antony Duff

Locomotiva, după explozie

EXPLOZIA PRIMEI LOCOMOTIVE CU ABURI FABRICATĂ LA UZINELE REȘIȚA

GRIGORE ALDESCU-ALDEA

La Uzinele Reșița au fost fabricate între anii 1946-1960 282 de locomotive cu aburi. Prima din serie – cu numărul 150.001 – a explodat la 13 martie 1948, la ora 03.30. Tragedia a avut loc la km 333,600, în apropierea stației Prunișor. Locomotiva remorca trenul personal 1.003, pe ruta Pitești-Tr. Severin.

Pe locomotivă se aflau în noaptea respectivă cinci persoane: mecanicii Constantin Dogăroiu și Constantin Colțatu, fochiștii Dumitru Goga, Ion Chirițoiu și Victor Panduru. Constantin Colțatu nu era ajutor, cum s-a mai scris, ci mecanic în practică. După zece luni la Școala de gradul III, Tracțiune, absolventul Școlii de mecanici făcea încă trei luni de practică cu cei mai buni și competenți mecanici, atât pe timp de zi, cât și de noapte. Urma examenul, de obicei pe timp de noapte, cu o comisie formată din șeful Serviciului Tracțiune, un inginer, director adjunct al Regionalei C.F.R., și șeful Depoului Craiova. Câte doi absolvenți practicanți susțineau examenul, unul îndeplinea funcția de fochist, în timp ce colegul său conducea un tren de marfă greu, pe ruta Craiova-Roșiori (cazul

Regionalei C.F.R. Craiova) și, dacă nu avea greșeli la probele pe care examinatorii le organizau pe parcurs, era autorizat.

Fochistul V. Panduru se urcase pe locomotivă în gara Strehaia. Era prieten cu Chirițoiu și curios cum se lucra cu această locomotivă nouă și încă unică în Depou. A observat că sticla de nivel era protejată cu o casetă din bronz. Se vedea mai greu nivelul apei în cazan, dar fiind iluminată electric, nivelul se putea totuși observa.

După ce trenul a trecut de gările Ciochința și Târna, Panduru a remarcat că, potrivit sticlei de nivel, apa nu scăzuse deloc. L-a întrebat pe Chirițoiu de când nu a mai injectat apă în cazan. Chirițoiu i-a răspuns să-l întrebe pe Goga.

surându-se în cadrul unor sărbători religioase: San Isidoro, San Juan, Santa Ana, San Ignacio de Loyola, dar și cu ocazia unui triumf militar, la nașteri, botezuri și căsătorii regale, primiri de ambasadori străini și alte evenimente.

La începutul secolului al XVI-lea, Cesare Borgia, fiul Papei Alexandru al VI-lea și gonfalonier al Sfântului Scaun, a adus acest obicei în Italia Renașterii, el însuși fiind un pasionat luptător în arenă și ucigător de tauri. Dar, în timp ce în Italia obiceiul luptelor cu taurii moare odată cu stingerea neamului Borgia, în Spania continuă să adune admiratori, suporteri și practicanți.

În secolul al XVII-lea, sub domnia regelui Filip al IV-lea, unul dintre cei mai perseverenți practicanți ai acestui sport a fost don Juan de Tassis, conte de Villamediana, poet talentat, curtean și spadassin redutabil, renumit pentru curtea pe care i-o făcea reginei Isabela de Bourbon. În timpul unei coride contele a apărut în chip de totero purtând brodată pe tunică deviza *Amorurile mele sunt regale*. Sfidarea la adresa suveranului Spaniei și a Curții întregi era evidentă. La vederea sa regina a exclamat, entuziasmată de dibăcia acestuia în arenă: „Ce frumos înțepă contele!”.

Regele Filip al IV-lea a fost jignit, iar contele de Villamediana a sfârșit înjunghiat de o mână criminală pe Calle Mayor, principala arteră a Madridului.

Coridele se desfășurau la început în locuri centrale din Madrid, cum ar fi Plaza Mayor sau parcul Buen Retiro. Până în secolul al XVIII-lea nu exista o arenă propriu-zisă, balcoanele caselor fiind transformate ad-hoc în tribune. Începând cu secolul al XVIII-lea, Filip al V-lea de Bourbon, primul rege francez al Spaniei, nepotul lui Ludovic al XIV-lea, a manifestat repulsie față de acest sport, considerându-l un obicei barbar, incompa-

Ernest Hemingway și bunul său prieten, toreadorul Antonio Ordóñez

tibil cu demnitatea nobilimii.

Sub domnia sa coridele s-au rărit și, în 1743, regele a dispus construirea unei arene *extra muros*, în afara perimetrului Capitalei. Din acel moment, nobilimea spaniolă, obligată să adopte eticheta impusă de noul rege, a perceput pasiunea ancestrală pentru luptele cu tauri ca pe un obicei degradant și dăunător. Corida a fost practică doar de oamenii de rând, fără cai, dar s-a profesionalizat.

Toreadorul Juan Belmonte pictat de Francisco José Goya y Lucientes

Toreadorii, așa ai spadei și ai muletei, au lepădat armura și au înfruntat animalul fără protecție, sporind nota de spectaculos a luptei.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul celui de al XIX-lea, pictorul spaniol Francisco José Goya y Lucientes (*Magazin istoric*, nr. 4/1983, 3/2013) a ilustrat acest sport într-o serie de tablouri rămase celebre. Era epoca în care s-au afirmat noi vedete ale coridei toreadorii Joaquín Rodríguez zis „Costillares”, Pedro Romero și José Delgado Guerra zis „Pepe Hillo”, pictați de Goya împreună. Dintre aceștia Delgado, autor al unui tratat de tauromahie numit *El arte de torear*, a sfârșit străpuns de coarnele taurului în Madrid Plaza, la 11 mai 1801. Goya, martor al tragediei, a pictat-o sub titulatura *Tauromaquia*.

În secolul al XX-lea, poetul Federico García Lorca a scris o baladă la moartea prietenului său, toreadorul Ignacio Sánchez Mejías.

Măsurile regelui Carlos al III-lea (1759-1788) ce vizau suprimarea coridei au rămas fără efect în fața entuziasmului popular. Pentru a evita tulburări publice, monarhia a capitulat în fața poporului, stabilind un calendar al curselor și luptelor cu taurii.

Corida a supraviețuit timpului. De ce? Pentru că arena, așa cum spunea istoricul B. Bessière în *Istoria Madridului*, reprezenta singurul spațiu în care diferențele sociale dispăreau, în care discriminarea era absentă, în care bărbați și femei, aristocrați și oameni de rând coabitau fără mofturi, uniți de aceeași pasiune. ■

CLIO
ANUNȚĂUN FURT
CU FINAL FERICIT

Palatul Castelvico din Verona, de la stânga la dreapta: A. Mantegna, Familia Sacră cu un sfânt; Tintoretto, Judecata lui Solomon; Rubens, Dama delle Licnidi

La 13 iunie 2016, la Muzeul Kranenko din Kiev s-a vernisat, în prezența președintelui Ucrainei, Petro Poroshenko, expoziția Capodopere recuperate. Povestea acestor capodopere începe la 20 noiembrie 2015, când s-a produs unul dintre cele mai spectaculoase furturi de obiecte de artă din ultimii ani. Trei hoți mascați au pătruns în Muzeul Castelvico din Verona și au furat 17 tablouri estimate la 15-20 milioane de euro.

Lucrări semnate de Rubens, Andrea Mantegna, Giovanni Francesco Caroto, Hans de Jode, Jacopo și Domenico Tintoretto dispăreau fără urmă. Hoții, profesioniști după modul de acțiune, au luat ostatic un gardian și un casier, au pătruns seara în muzeu și au ales cu grijă cele 17 tablouri, apoi au dispărut fără urme.

Castelul ce adăpostește muzeul din Verona fusese renovat în ultimii ani, dotat cu 48 de camere video și era bine păzit. Erau expuse sute de piese: sculpturi, podoabe, armuri medievale, o colecție de pictură italiană și europeană din secolele XIV-XVIII.

Printre picturile furate se aflau: *Madona cu pruncul* de Pisanello, *Sfântul Ieronim în penitență* de Jacopo Bellini, *Familia Sacră cu un sfânt* de Andrea Mantegna; *Portret de tânăr cu un desen infantil* de Caroto, *Dama delle Licnidi* de Rubens etc.

Hoții au ales operele la comandă, declara primarul Veronei, Flavio Tosi, deoarece din sute de exponate se oprirea la 11 capodopere și alte șase picturi mai puțin valoroase. Acționaseră cu cea mai mare precizie, alegând tablouri aflate parcă pe o listă.

Anul 2015 a fost marcat de câteva furturi de artă. În iulie 2015, două persoane au furat, în plină zi, din Muzeul Ny Carlsberg Glyptotek din Copenhaga un bust de Auguste Rodin, iar în luna august hoții au plecat cu trei picturi din Castelul Sforza din Milano.

Furtul de la Verona a trezit reacția întregii societăți italiene și europene, s-a pus din nou problema securității în muzee. Speculațiile nu au întârziat să

apară. Conform unora, hoții au vândut operele pentru a finanța ISIS sau alte grupări radicale.

Poliția italiană în colaborare cu INTERPOL au investigat indiciile rămase. După luni de speculații și temeri, la 16 martie 2016, poliția italiană a anunțat că a arestat 13 persoane suspecte de a fi implicate în furtul de la Verona, italieni, ucraineni și moldoveni.

Furtul a fost pus la cale cu complicitatea unuia dintre angajații muzeului. De la început poliția l-a suspectat, pentru că povestea sa era puțin credibilă. Trei bărbați înarmați l-au atacat la intrarea în muzeu, cu câteva minute înainte de închiderea acestuia și activarea alarmei. Hoții nu au fost filmați de camerele de securitate, deci nu exista nicio posibilitate de identificare, de parcă știau unde se află acestea.

Autorii furtului ce a zguduit Italia în 2015 au fost descoperiți cu ajutorul unor amprente ale angajatului muzeului găsite pe camerele video din Castelvecchio. Au colaborat la investigații poliția italiană, Divizia Lucrări de Artă a INTERPOL, împreună cu serviciile secrete din Moldova, Ucraina și Rusia.

Cele 17 picturi au fost duse în Republica Moldova, de unde au fost trimise prin poștă într-o localitate din Ucraina și ascunse. După o perioadă urma să fie vândute pe piața neagră din Ucraina și Rusia. Este singurul furt de artă cu final fericit din ultimii ani. ■

C.P.-N.

Între localitățile Ciocința și Târna, Chirițoiu a mai încercat o dată să injecteze apă în cazan. Abia la a doua încercare a reușit. Panduru i-a confirmat că a funcționat, dar l-a întrebat de ce sfârșie atât de tare cazanul, nu cumva rămăsese plafonul cazanului fără apă?

Chirițoiu auzise și el sfârșitul neobișnuit al cazanului și s-a repezit la ușa cabinei. Trecuseră aproximativ 5-6 secunde. A mai apucat doar să-i spună lui Panduru: „Păzeal!”. Acesta a mai coborât o treaptă, două, Chirițoiu după el.

Ion Chirițoiu

Chirițoiu – cu care am fost coleg la școala de elevi meseriași și la Depoul C.F.R. Turnu Severin între 1943-1947 – mi-a povestit cum au scăpat de moarte el și Panduru. După 6-7 secunde, cât au ajuns ei pe ultima treaptă a cabinei locomotivei, a început să pârâie cabina și cazanul. Trenul era încă în mișcare. Panduru și-a dat drumul în sensul de mers al trenului, rostogolindu-se cât a putut de repede pe rambleul căii ferate. La fel a făcut și Chirițoiu, care, fiind mai înalt, a atins cu piciorul drept rambleul. Și-a dat drumul și s-a rostogolit până în șanțul rambleului, care avea și ceva apă în el. Craterul s-a format la 5-6 m mai departe de locul unde săriseră. Aburul și apa, câtă mai rămăsese, ieșeau prin spărtura plafonului.

În toamna anului 2014, când ne-am văzut ultima dată, mi-a povestit din nou, cu amănunte, evenimentul. Cu locomotiva 150.001 s-a întâmplat, spunea Ion Chirițoiu, ca în povestea cu copilul cu mai multe moașe: rămâne cu buricul netăiat. Constantin Dogăroiu fusese un mecanic foarte bun, dar în noaptea respectivă s-a lăsat pe mâna lui Colțatu, care, la rândul lui, s-a bazat pe Goga. Sticla de nivel era de circa o săptămână înfundată și Dogăroiu voia să o curețe după acel drum pe care nu l-a mai terminat.

In plafonul cazanului existau două șuruburi de siguranță (dopuri fuzibile), dar acestea erau de mult timp pietrificate și nu s-au mai topit când a crescut presiunea și plafonul a rămas fără apă

Cei care au scris despre catastrofă susțin că plafonul cutiei de foc a cazanului s-a topit. Nu este așa; oțelul se topește pe la 1.300° C. A crescut însă presiunea în cazan, cu mult peste 16 atmosfere, tavanul cutiei de foc a cedat și s-a rupt, cum se vede și în fotografie.

După explozie cazanul s-a rupt de pe longeroane, s-a dat peste cap, dar a rămas totuși pe șasiu, orientat spre tamponurile din față, cu ruptura plafonului foarte evidentă. ■

INTRAREA ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

(Urmare din p. 18)

Pentru păstrarea secretului, semnarea a avut loc în casa lui Vintilă Brătianu, unde eu m-am dus cu exemplarele convențiilor politice și militare semnate de miniștrii plenipotențieri și atașatii militari aliați și unde mă așteaptă Brătianu, fratele lui Vintilă, ministrul Instrucției Publice, Duca și Diamandy, ministrul plenipotențiar al României la Petrograd.

După ce am recitat împreună documentele aduse de mine și Brătianu le-a semnat,

acesta, în câteva expresii ini-moase, a declarat că el dă mare importanță pasului făcut, nu numai că astfel se poate realiza idealul național al României, dar că alianța dintre Rusia și România deschide acestor două state o eră de prietenie și încredere, în care el vede cea mai bună cheazășie pentru viitorul patriei lui.

În data de 28 august 1916, ministrul plenipotențiar la București i se adresa ministrului Stürmer: „După informațiile sigure ce dețin, Consiliul de Coroană n-a fost decât o simplă formalitate.

Regele a deschis Consiliul declarând că, din multe cauze, România nu mai poate rămâne neutră, că Guvernul s-a obligat să treacă de partea Antantei și că el însuși aprobă politica guvernului său; a spus apoi că apreciază această hotărâre cu atât mai justă și mai corespunzătoare intereselor României, cu cât înainte de a accepta această hotărâre El a fost nevoit să se învingă mai întâi pe El însuși.

După aceasta Brătianu a descris cu mult talent politica României. ■

CELE 7 MINUNI ALE LUMII - PIRAMIDELE -

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
11													
12													

ORIZONTAL:

1) Conducătorii Egiptului Antic, ctitorii piramidelor – Zeița etiopiană a cerului. 2) Zeu al morții și învierii naturii, căruia îi închinău ritualuri sacre vechii egipteni, reprezentat pe coridoarele piramidelor – Pustnic. 3) A lectura – Zeu din suita lui Osiris, întruchipat în ritualurile înfățișate pe pereții piramidelor. 4) De acord ... – Khufu, nume atribuit piramidei ce îi purta numele faraonului – Argint. 5) Au fost ridicate pe teritoriul Egiptului Antic – Numele zeificat al Nilului. 6) Nicolae – Olt auto – Notă

muzicală – Sărut. 7) Realizări arhitectonice deosebite. 8) Organizație pentru protejarea animalelor pe cale de dispariție – Monetă romană emisă în vremea Iulius Caesar (pl.). 9) Zawyet el' ..., una dintre cele șapte zone unde sunt răspândite pe o suprafață de trei km² un număr de 70 de piramide – Rolul oficial al piramidelor (sing.). 10) Bărbierit – Mare filosof grec (384-322), care a dat o explicație materialistă cu privire la construcția piramidelor. 11) Haralamb Barbu – Vechile cariere de calcar egiptene din Munții Turra – A reflecta. 12) Unul dintre susținătorii proiectului piramidei lui Keops – ... de Persigny, om de stat francez, ce a văzut în piramide un fel de diguri, împotriva dunelor de nisip.

VERTICAL: 1) Cu ajutorul lui și al oțetului rece, arabii lui Al-Mamun au spart dalele uriașe ale piramidei lui Keops, pentru a pătrunde în interior (820 d.H.) – Unul dintre istoricii greci ce au descris piramida lui Keops (c. 46- c. 120 d.H.). 2) Vechi stat antic unde s-au ridicat piramide de mai mici dimensiuni decât cele din Egipt – Sub oblăduirea califului Al-Mamun au încercat să intre în interiorul piramidei lui Keops, printr-un coridor foarte îngust, realizate cu mare dificultate (sing. fem.). 3) Religie – Faraon egiptean, predecesorul lui Keops. 4) Secetoasă – Academia de aviație din Oxford – Tei! 5) Mioare – Zeu protector al Tebei – Localitate în Ghana. 6) Agenția de Securitate Națională din S.U.A. – Rege al Asiriei în Antichitate – Fluviu european. 7) Localitate în S.U.A. – Corpul faraonilor depus în piramide după o înbălsămare specială (pl.). 8) Personalitate istorică din Grecia Antică, care a susținut că marea piramidă a lui Keops a fost construită în 20 de ani. 9) Localitate în Etiopia – Stări de apatie. 10) Astronom englez, care între anii 1864-1865 a făcut cele mai precise măsurători ale piramidei lui Keops – A intimidă. 11) Oraș în Egiptul Antic – Nilul pentru Egipt (pl.) – Localitate în Mexic. 12) Acut! – Altă localitate din Egiptul Antic – Conducători ai începutului Evului Mediu românesc. 13) Stat african, un adevărat dar al Nilului, care a uimit lumea, prin grandoarea vechii sale arhitecturi – Arbore marocan

Dicționar: Tafa, Troi, Oaa, Naro, Nsa, Itua, Ned, Arbe, Atil

Laurian BUTURE

ȘEDINȚĂ LA P.N.T.

Iată noi pagini din procesul-verbal al Ședinței Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Tărănesc din 4 ianuarie 1938, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Adresăm mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a reproduce acest text.

A fost numit acest guvern personal! Nouă luni nu au putut fi plătiți funcționarii statului, o serie întreagă de contradicțiuni revoltătoare în politica internă și externă au fost comise, până când „premierul“ a trebuit să spună că „eu nu sunt eu“ (ilaritate).

A mers guvernul acesta până în 1932 și atunci a fost chemat la cârma statului partidul nostru, în frunte cu dl. Vaida.

Alegerile au reușit – s-au făcut de dl. Vaida – și într-o bună zi dl. Vaida își dă demisia.

Nici până astăzi nu se știe pentru ce.

Dându-și demisia, am fost chemat eu la guvern și rugat de dvs. să iau guvernul.

Am guvernat trei luni; după trei luni a trebuit să-mi dau demisia, fiindcă voiam să schimb directorii generali ai Siguranței și ai serviciilor publice, cari erau impuși guvernului.

A venit din nou dl. Vaida. Din nou a stat la guvern șapte luni. A fost o guvernare multumitoare. Parlamentul a fost la dispoziția lui și într-o bună zi dl. Vaida, de la gazetari, aude că este criză. Se interesează la locul competent și află că într-adevăr este criză; vrând să știe și d-sa ca prim-ministru dacă este într-adevăr criză au ba, la întrebarea d-sale i s-a spus, spre marea surprindere a d-sale: „da, este criză“.

Atunci a întrebat: de ce? Nu este bun programul? Este nemulțumită Coroana?

I s-a spus că este foarte mulțumită, dar democrația cere „schimbarea fețelor“.

Atunci d-sa și-a dat demisia, care i-a fost primită cu mulțumită. Majestatea Sa a chemat la sine pe Duca și i-a pus în vedere guvernul dacă va putea face vreo colaborare, fiind singur prea slab. I-a dat indicațiuni de anumite tovarășii de muncă cu care să-și întărească forțele politice. Duca nu a reușit să-și câștige aceste colaborări, dar cu toate acestea Ion Duca a fost numit prim-ministru tot prin surprindere, fiindcă s-a înțeles cu cunoscutele forțe oculte.

S-a întâmplat nenorocirea că Ion Duca a fost asasinat. Atunci era firesc să vină dl. Dinu

Brătianu. Nu a venit d-sa, ci a venit dl. dr. Angelescu, care după trei zile și-a dat demisia. Nimeni nu știe pentru ce, deodată, prin surprindere, ca o enigmă, ca o nălucă din mare, răsare guvernul d-lui Tătărescu. Nimeni nu se gândea la d-sa.

A stat acest guvern patru ani. Dvs. știți cum a stat. Dvs. știți cum și cui a făcut servicii. Știți decadența morală imensă în care a căzut țara și încurcăturile extraordinare din toate punctele de vedere în care am ajuns.

In decursul acestor patru ani partidul nostru s-a întărit, a făcut manifestații extraordinare și trebuie să ne închinăm cu toții cu recunoștință înaintea domnului Mihalache (aplauze), care într-adevăr în acești patru ani a îndeplinit o muncă uriașă: a reorganizat partidul, a făcut statute, a refăcut programul partidului, a organizat manifestațiuni impunătoare de-a lungul țării, în care partidul nostru a cucerit victorii zdrobitoare față de adversari și a avut o atitudine cu totul conformă intereselor țării și Coroanei. Și cu toate acestea, când s-a declarat criza, dvs. știți v-a spus-o însuși dl. Mihalache a fost însărcinat iarăși prin surprindere din nou dl. Tătărescu, contra tuturor indicațiunilor politice pe care le dăduse țara. Evident că această întâmplare a trebuit să ne indigneze, să ne îndurereze și a trebuit să ne îndemne să facem ultima efortare pentru a arăta că nu poate domni într-o țară capriciul, sistemul surprinderilor, că nu este posibil ca în fața tuturor factorilor politici răspunzători, în fața jertfei mari a tuturor cetățenilor, o forță ocultă să aibă influență atât de mare capabilă să îndrepte destinele statului, în așa fel încât națiunea aproape să ajungă la disperare în urma acestor soluțiuni date prin surprindere, dacă ar fi avut măcar binefacerea de a fi adus ceva bun țării, dar toate, una ca alta, au adus nenorociri, încurcături și o epocă de decadență morală și politică.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) M. Sadoveanu Two years of slaughter. Who will avenge the innocents dead during WWI? ● G. Filitti Martha Bibescu's fabulous existence: a critical look ● T. Stănescu-Stanciu, Al. Pițigoi, D. Matei July 1916. Last waiting month ● V. Guzun Russian documents concerning the negotiations on Romania's entry into WW I ● S. Iosipescu Verdun.mapn.ro ● Al. Pițigoi 1914. British scenarios for Romania ● C. Nițulescu Resumption of diplomatic relations with the US after WWII ● A.-L. Chiș Advertising in the first half of the twentieth century ● C. Păușan-Nuică Exhibition of photographs from WWI at the National Archives ● M. Moșneagu Neagu Djuvara, combatant in WWII ● S.I. Zimmermann Queen Elizabeth about Ferdinand and Maria ● A. Feher Births in the 18th century Transylvania ● A. Stern A trip to Bucegi at the beginning of the last century ● A.S. Gladîșeva The fate of romanian prisoners of war from World War II (II) ● M. Sala Different eponymous ● M. Pavel The false claim attributed to painter Octav Băncila about moving to another school ● M. Stavinschi N. Coculescu's trip to the macedo-romanians from the Balkans ● D. Ionescu Ancient sundials in Dobrogea ● D. Matei Krakow. Romanian and Polish historians about the past, present and future relations between the two countries ● V. Samoșkin Masterpieces by Constantin Brancusi in an exhibition in Soviet Union ● G. Aldescu-Aldea Addenda et corrigenda to the story of the steam locomotive that blew up in 1948 ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXIV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Садовяну Два года мясорубки. Кто отомстит невинным жертвам Первой Мировой Войны ● Дж. Филитти Баснословное существование Марты Бибеску (критический взгляд) ● Т. Стэнеску-Станчу, Ал. Пицигой, Д. Матей Июль 1916. Последний месяц ожидания ● В. Гузун Русские документы о переговорах по вступлению Румынии в Первую Мировую Войну ● С. Йосипеску Verdun.mapn.ro ● Ал. Пицигой Британские сценарии для Румынии в 1914 ● К. Ницулеску Возобновление дипотношений с США после Второй Мировой Войны ● А.-Л. Киш Рекламы в румынском пространстве в первой половине 20 в. ● К. Пăушан-Нуйкэ Фотовыставка о Первой Мировой Войне в Национальных Архивах ● М. Мошнягу Нягу Джуvara, фронтовик Второй Мировой Войны ● С.И. Циммерманн Королева Елисабета пишет о Фердинанде и Марии ● А. Фейер О родах в Трансильвании 18 в. ● А. Штерн Экскурсия в горах Бучеджи в начале прошлого века ● А. С. Гладышева Румыны в советском плену (II) ● М. Сала Разные эпонимы ● М. Павел Фальшивое заявление живописца Октава Бэнчилэ для перемещения по другой учебной службе ● М. Ставински Н. Кокулеску посещает балканских арумын ● Д. Ионеску Солнечные часы в древней Добрудже ● Д. Матей В Кракове румынские и польские историки говорили о прошлых, настоящих и будущих отношений между их странами ● В. Самошкин Произведения скульптора Брынкуша во выставке в СССР ● Г. Алдеску-Алдя Addenda et corrigenda. 1948. Правильная история взрывающего паровоза ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXIV)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541-881X

Lei 6,00

DIALOG CU CITITORII

FESTIVAL LA CASTEL

Domnul MIHAI BUȘ, din Gherla, ne scrie: Vreau să vă atrag atenția asupra unui proiect ce încearcă de câțiva ani să salveze castelul Bánffy din Bonțida, una dintre cele mai spectaculoase construcții în stil baroc din Transilvania. Proiectul are în prim-plan organizarea unui festival de muzică cu participare internațională, *Electric Castle*, în curtea castelului, iar la final, din banii încasați de la spectatori, o parte sunt folosiți pentru lucrări de consolidare și renovare a clădirilor castelului.

La mijlocul secolului al XVIII-lea, comitele Dénes Bánffy a fost cel care a dispus ridicarea unei construcții ce trebuia să ilustreze prestigiul și bogăția proprietarului. Locul ales nu a fost întâmplător, deoarece după mai multe mărturii aici fusese până la momentul respectiv o reședință nobiliară, datând din secolul al XVI-lea sau chiar mai devreme. Un alt descendent al familiei Bánffy, József, a dăruit o parte dintre fortificațiile construite de comi-

tele Dénes și a dat un aspect britanic castelului și spațiului înconjurător.

Castelul a fost jefuit de trupele germane aflate în retragere în anul 1944. Atunci au fost distruse, printre altele, biblioteca și pinacoteca. După venirea la putere a comuniștilor a devenit sediul C.A.P.-ului din localitate, ulterior fiind transformat într-un spital de pediatrie. Când am trecut prin zonă, bătrânii din Bonțida mi-au povestit cum în timpul filmării peliculei *Pădurea Spânzuraților* aici a fost incendiat un corp al castelului, pagubele fiind foarte serioase.

După Revoluție situația castelului Bánffy a devenit din ce în ce mai gravă, chiar dacă este monument istoric recunoscut la nivel național și internațional. Lucrurile au început să se îndrepte după ce clădirea a intrat în administrația unei fundații conduse de prințul Charles al Marii Britanii.

În ultimii ani cu ajutorul unor tineri antreprenori din Cluj Napoca care au avut ideea organizării unui mare festival, la care participă ar-

tiști de rang internațional, castelul Bánffy a revenit în atenția publicului. Inițiativa este lăudabilă, pentru că, în contextul în care guvernul sau autoritățile locale nu au banii necesari pentru întreținerea, reabilitarea și renovarea monumentelor istorice, astfel de proiecte le pot reda strălucirea de altă dată.

O GREȘEALĂ

Domnul ȘTEFAN ROTARU ne-a semnalat prin email, în urma lecturii numărului din luna mai a.c., o eroare la pagina 77. În imagine apare dr. Mangin, în iulie 1920, iar în articol se afirmă că ea a murit în 1919. Într-adevăr, greșeala, pentru care ne cerem scuze, s-a strecurat la explicația de la fotografie. Acolo nu trebuia precizată data. Dr. Mangin s-a stins în 1919, așa cum se menționează în text.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

• O existență
fabuloasă
Martha Bibescu

• Cum am negociat
cu rușii intrarea
în război

• Din istoria
coridei

• 1914.
Variante
pentru România

